

منتدی اقرأ الثقافي
www.iqra.ahlamontada.com

له عیلمی نوسولی حه دیشدا

مه لاء عبد الکریمی مدرس

دایناوه

صلاح الدین سهنگاوی

ناماده و سه ره پهرشتی چاپی کردوو

چاپی یه کهم

چاپخانهی شه فیک - به غدا

۱۴۰۵ - ک - ۱۹۸۵ - ز

منتدی اقرأ الثقافي

للکتب (کوردی - عربی - فارسی)

www.iqra.ahlamontada.com

منتدی اقرأ الثقافی

للکتاب (کوردی - عربی - فارسی)

www.iqra.ahlamontada.com

پریگی رہ ہمبر

له عیلمی نوصولی حه دیتدا

«ملا عبد الکریمی مدرس»

«دایناوه»

((صلاح الدین سے نگاوی))

ناماده و سه رپه رشتی چاپی کردووہ

چاپی یه کہم

چاپخانہی شہ فیق - به غدا

۱۴۰۵ - ک ۱۹۸۵ - ز

پيشڪي

حدیث یا گوڦارو ڀه ڦارو ڀه مندی ڀڻه ڀهر - دروودی
خودای له سر بی - هر له زه مانی خؤیدا موسولمانان
نه یانگپرایه وه به به کریان ڀا ده گه یاند • ڀڻه ڀهر
- د - ڀڻگی نه نه دا به نه صحابه کانی - به شیوه یه کی گشتی - که
فرمایسته کانی کؤ بکه نه وه له ده ڦه ری تایه تیدا ڀنو وسنه وه •
نه مش زیتر له بهر نه وه بوو : نه کو نو وسنه وه ی قورئان و له بهر کردنی
بست گوئی بخری ، یا تیکه لاوی حدیث ڀڻی و له پاشان قورئان و حدیث له
یه ک جودا نه کرینه وه و نه زاندری کامه قورئانه و کامه حدیثه له کاتیکدا که
هیتا قورئان له شونی تایه تیدا کؤ نه کرا بو وه وه هیتا و هیش کؤنای
نه ماتبو •

هم نه نو وسنه وه ی حدیثه دریزه ی کیشا بؤ زه مانی خوله فای
ڀاشیدن - خودایان لی ڀازی بی - و گیرانه وه ی فرمایسته کانی
ڀڻه ڀهر - د - هر ده ماو دم ده بیستران و له ده ڦه ری تایه تیدا نه
نو سرانه وه ، نه گهرچی ترسی نه وه نه ما بوو که قورئان و حدیث
تیکه لاوی یه ک ڀن و له یه ک جوئی نه کرینه وه ؛ چونکی له م چه رخه دا
همو قورئان کؤ کرا بو وه وه له ده ڦه ردا چه ڀی بوو ؛ به لام له بهر
ڀووناکي دروونی هاو ڀڻکانی ڀڻه ڀهر - د - و متانه کردن به به کری و
دووری درؤ له زمانیا نه وه به ڀیوستان نه زانی حدیثه کان ڀنو وسنه وه
- وه کو قورئان - به جیهانی نیسلا میدا بلاویان بکه نه وه •

تا له سه دهی دووی کۆچیدا - زه مانی ئه مهوی به کان - دواى نه وهی که موسولمانان له باره ی پامباری و بیرو باوه په وه بوون به چهند کۆمهلو گروهيك و هه ر گروهيك بو چه سپاندنی بیرو پای خو ی که ونه هه له بستن و دانانی هه دیت ، به شیوه یه ک مه ترسی ئه وه ئه کرا که هه دیشی پراست و په فتاری شیرینی پهنه مبه ر - د - له ناو بچن و له لایه ن کینه له دلان و گروهيه رستانه وه ده ستکاری بکرتن .

2 جاره به ر ئه م هۆیانه خه لیغه ی دادیه روهر عومهری کورپی (عبدالعزیز) - خودای لی پاززی بی - نامه ی بو هه ندی له زاناکانی ئه و چه ر خه رانان و دواى لی کردن که ده ست بکه ن به کۆکردنه وه ی هه دیت و له ده فته ری تایه تیدا بینوسنه وه .

ئه م کرداری عومهری کورپی (عبدالعزیزه) بانگه وازیک بوو بو هه موو زانا یانی ئه م عیلمه که فریای فه رمایشته کانی پهنه مبه ر بکه ون و له چنگی درۆزان و کۆمه لانی به پوآله ت ئیسلام و به ده روون دوزمیان پزگار بکه ن .

3 : لایه ن دواى ئه م پووداوه چه نده ها کتسی هه دیت پیکه تراو کتو کرا به وه و کهوتنه ده ست موسولمانان و ، نووسینه وه ی گه لی زانستی تزیش ، وه کو : نه فسیر و ، نه جوو ، نه ده ب ده ستی بی کرد .

4 : ئیجا دواى کۆ کردنه وه ی ئه م هه دیتانه پله یه کی دی هانه پشه وه ، هه ویش گێرو ئه ته له کردنی ئه م هه دیتانه بوو چ له بهاره ی ده قسنی هه دیته گه وه و چ له بهاره ی پرشته ی ئه و پیاوانه وه که هه دیته که یان پیاویه ت کردووه ، تا ئه و ئه م شیوه شه ن و که و کردت

خهرمانی هه‌دیشی پتغه‌به‌ر - د - له مرۆرو زریزان‌ه‌ی درۆو ده‌له‌سه
 پاك بكه‌نه‌وه‌و هه‌دیشی راستو به‌وه‌و له چه‌وتو لاواز جیا بكه‌نه‌وه .
 لىكوئینه‌وه‌ی ئهم زانایانه‌ به‌وه‌و به كیشرو ته‌رازووبه‌ك
 یۆ هه‌له‌سه‌نگاندنی هه‌ر چۆره هه‌دیشك و دیاری كردنی پله‌ی ئه‌وه‌
 هه‌دیشه .

له راستیدا كاری ئهم زانایانه‌ ئه‌ركی سه‌رشانی چینه‌كانی دواى
 خۆبایان فره‌ ئاسان كردو ئهم زانستی به‌ واته‌ : (علم الحديث رواية
 ودرایه) په‌رمی سه‌ندو چوار قورنه‌ی ولاتی ئیسلامی گرتوه‌و گه‌له‌ی
 زانای مه‌زنی تیدا هه‌لكه‌وت ، وه‌كو : ئیمامی بوخاری و ئیمامی موسلیم .

گومانى تیدا نه‌یه كه كوردستانی ئه‌مه‌یش بێ به‌ش نه‌بووه له‌خزمه‌ت
 كردنی ئهم عیلمه ، هه‌روه‌كو له (علوم) ئیسلامی به‌كانی ته‌ردا زۆر زانای
 به‌رزى تیدا هه‌لكه‌وتوه‌و ، به‌كۆی له‌و مامۆستا یا به‌هه‌رزانه‌ی كوردستان
 كه له عیلمی هه‌دیشدا ناوبانگی زانایی و سوارچاكی جیهانی ئیسلامی
 گرتوه‌وتوه‌و (ابن الصلاح الشهرزوري) به‌ وه‌ چهنده‌ها مه‌لای به‌رزى
 وه‌كو ئه‌وه .

به‌لام جیگه‌ی داخ ئه‌وه‌یه : كه بۆ به‌ك دوو سه‌ده له‌مه‌وپه‌ش ده‌چۆی
 ئهم زانستی به‌ له‌ ناو مه‌لاو فه‌قیكانی كوردستاندا به‌ه‌وى نه‌ماوه‌و به‌ه‌رو
 ئاوابوون چووه .

ئه‌وه‌ی بوو به‌ هۆی نوشوستی عیلمی هه‌دیش له‌م ولاته‌دا ، هه‌روا
 به‌ ئاسانی و به‌ په‌له‌ ناتوانی ده‌ستیشان بکړی ، به‌لكو پتووستی به‌
 لىكوئینه‌وه‌ی به‌ ئارامو به‌ پشوو هه‌یه .

جا وا مامۆستانمان ، جهنابی مامۆستان مهلا عبدالکریم - خودا
بۆمانی بهیلت - ئەم کتیبە لە عیلمی هەدیشدا داناوه ، به زمانی
گوردی و به شیوه یهکی ئاسان ، بۆ فهق و مهلاو خوینده واره کانی تری
گوردستان ، به لکو چاریکی تر ئەم عیلمه له ولاتی خوشهویستاندا
بووژینهوه و بلاو بیتهوه .

سا خودا دلێ بهنده کانت به پرشنگی راستی و خوشهویستی پووناک
بکهروه ، تێمهش سایه ی جهم .

صلاح الدین سه نگاوی

١٩٨٥/١/١ به غدا

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين ، والصلاة والسلام على
سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَصَحْبِهِ وَاتَّبَاعِهِ أَجْمَعِينَ بِإِحْسَانٍ
إِلَى يَوْمِ الدِّينِ •

به ناوی خودای خاوهن یاسای عام
 قورئانی پیروژ سه رچاوهی ئیسلام
 جو بره ئیل یانی : فریشتهی نه کبه ر
 له سه ر نه مری حق هیئای بو ره هبه ر
 بو لای موحه ممه د نه حمه دی مه سه وود
 خاوه نی پایه ی مه قامی مه حموود
 نه ویش به صیدق و ساغی و نه مانه ت
 هه مووی راگه یاند به هه موو ئوممه ت
 فه رمانیشتی دا به که شف و به یان
 بو موجمه لاتی نه لفاظی قورئان
 تا به وتارو ره فتارو ته قریر
 ته نویری کردن به نه علا ته نویر
 په ری و ئاده می له سه ر دئسوژی
 که یشتن به ری باره ی پیروژی
 نه ناو ستایش بو ذاتی خودا
 دروودی بی حه د بو (رسول الله)
 هه م له بو ئالی به هره مه ندانیی
 له گه ل یاران ی مه ردی مه یدانیی
 تا دونیا دونیا و هه تا و چرا یه
 به لکو دائیم بن هه تا هه تایه

پاش ئەمە ئەلیم بە یارانى پاك
 دل بە ئەنوارى ئىسلامى رووناك
 ئەم نامە ھەمووى ھونراو ھو بلاو
 باسى سوننەتى ھەزرەتە تەواو
 سوننەت وتارەو پەفتارەو تەقریر
 بۆ پېغبەرى بەشىرو نەذیر
 تەقریر پەزایە بە رووداوی وا
 روو بدا لە لای ھىزورى ئەوا
 لە گەنجینەى دل کاتى کەوتەدەر
 ناوم ئیعلان کرد بە : (پىگەى پەھبەر)
 ئەغلەب ھىناومە بە ھىواى نەجاح
 لە تەئلیفە کەى شىخ (ابن الصلاح)
 مەشھوور لە ناوا بە شارەزوورى
 پىرۆز بى قەصرى قەبرى پر نوورى
 کونىھى ئەبو ھەمر ناوى عوتمانە
 ناوى باوکىشى (عبدالرحمن) ھ
 (صلاح الدین) ھ لەقەب لە ناوا
 شىلەخانىیە لە خاكو ئاوا
 پىنج ھەدو ھەفتا ھەوتى ھىجرى بوو
 کە (ابن الصلاح) تەو ھەللودى بوو
 باوکى مەردى بوو بە پایەو تەمکین
 یە کەم زانا بوو بۆ تەدرىسى دین
 ئەو رۆلە ھەردە لەو خانەدانا

عیلمی ته حصیل کرد تا بوو به زانا
 جا باوکی ناردی بو شاری موصل
 بو ته حصیلی عیلم زیاتر له حاصل
 ته ویش له عیلما خوی کرد به په ئیس
 نه خسوس له عیلمی ته فسیر و حدیث
 جا چوو بو به غدا جا بو خوراسان
 جا هاته وه شام ئارام و ئاسان
 جا گه پرایه وه له بو کوردستان
 بو صیله ی په حم و دیده نی دۆستان
 جا له سه ر پ او ئیز له بو نه شری دین
 له گه ل باوکیا به قه در و ته مکین
 هه ردوو هاتنه وه له بو شاری شام
 ئیستیقبال کران به پرووی ئیحتیرام
 باوکی دامه زرا له شاری حه له ب
 له سه ر مه دره سه ی میری موقه په ب
 (أسدالدین) ی له قه ب شی ر کو
 مامی صه لاحی به شان و شکو
 (ابن الصلاح) یش مایه وه له شام
 کرا به موفتی و به (شیخ الاسلام)
 تا تاوی رۆژی دای به دونیا دا
 له عیلم و حیل و فه ضل و ته قوادا
 چهن ته ئلیفی کرد نایاب و نه فیس
 یه کئی له وانه له عیلمی حدیث

من ئەو تەئلىفەم كىردوو بە ئىمام
 بۆ : پىگەي پەھبەر (أحسن الكلام)
 تا بىراكانم زوو بىكەن لە بەر
 تا ئاگادار بن لە پىگەي پەھبەر
 سوننەت و ئەثر ھەدىت و خەبەر
 مەتن و سەنەد و مۇسنىد ژىرو سەر
 مۇھەددىت ھافىز ھوججەت و ھاكىم
 ئىصطىلاھاتن بە دەورى دائىم
 چوارەي ئەو ئىيان مۇتەرەدىفن
 لەسەر يەك مەعنا مۇتەعارەفن
 مەتن ئەلفاظى ھەدىتە كانە
 سەنەد ئەفرادى پراوى يە كانە
 مۇسنىد پراوى يە بە شىوہى ئىسناد
 فلان لە فلان تا (خير العباد)
 مۇسنىد بە فەتھە ھەدىت و اىہ
 بە سەنەد پىروا ھە تا نىھايە
 مۇھەددىت يانى زاناي پىرمايە
 لە بۆ پىروا يەت ھەم بۆ دىرايە
 ئەو ھەن زانا بى بە ھالى ئەشخاھس
 نەكە وىتە ناو گىژى ئىلتىباس
 ھافىز بە پاىہ لەوہ بالآتر
 ھوججە لە ھافىز ماىہى زىاتر
 ھاكىم زۆرتەرە مەقام و ناوى

به لئی فہرموویہ شیخی مہ ناوی :
 حافیظ کہ سیکہ صد ہزار حدیث
 لہ بہر کا وینہی جہوہہری نہ فیس
 حوججہ لہ بہر کہر بۆ سی صد ہزار
 لہ قہول و فیعلی تہ قریری موختار
 حاکیم شامیلہ عیلمی بہ رحمت
 بۆ تہ حدیثی صاحبی ٹوممت
 زانای تہ حدیث لہ سہر ریوایہ
 پرووی لہ حدیثہ لہ مہ تن و مایہ
 واتہ تہ و لہ فظہ یا تہ و پرفتارہ
 یا تہ و تہ قریرہ لہ بۆ موختارہ
 یانی وای فہرموو یا تہ و کارہی کرد
 یا لہ و پرووداوا ٹینکاری نہ کرد
 لیرا مہ وضووعی تہ م عیلمہ چاکہ
 ذاتی تہ نوہری پہ ہبہری پاکہ
 (من حیث اسناد الحدیث الیہ
 صلی ربنا تعالی علیہ)
 غایہ عیصمہ تی راوی یہ کانہ
 لہ خہ طا لہ پرووی تہ و نیسبہ تانہ
 تہ عرفہ کہ یشی عیلمیکی وایہ
 کہ نہ قلبی سوننہت تہ کا بہ وایہ
 زانای حدیثیش لہ سہر دیرایہ

ئەلنى تەئەرىفى ئەم عىلمە واىە
 عىلمىكە باحث لە حالى سەنەد
 لە پرووى صيحهت و حوسن و ضوعفو پەد
 مەوضووعە كەيشى پراوى و مەروى يە
 ئاخۆ ضەعيفە ياخود قەوى يە
 غايەيش دوورى يە لە خەطاو خەطەر
 لە و ئيسنادەدا لای مەولای بەشەر
 ئيبنو شەهابى زوهرى پر تەمىز
 يە ئەمرى عومەر (بن عبدالعزیز)
 ئەم عىلمەى دانا بو ئەهلى ئيسلام
 (جزاه الله الملك العلام)
 لە صەدو يازدەى تەئریخى هيجرى
 ببارى ئەنوار بو قوببەى قەبرى

× × ×

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

انحمد لله الذي أسند الى ذاته الرحمة ، وأوصلها الى من أطاعه من الامة ، والصلاة والسلام على وسيلة كشف الغمة ، سيدنا محمد الرفيع القدر العالي الهمة ، وعلى آله وأصحابه أصحاب السند يوم يجمع الله ارسل ويسأل عن اجابة الامة ، وعلى أتباعهم باحسان الى يوم الدين •

لهياش ستايش بۆ پهروه ردگارو دروودي چهزره تسي په سولسي موختار - صلى الله عليه وسلم - و ئالو ئه صاحبي ئه برار ، ده ميگه وام له بيرى ئه ودا كه پرساله يئى بنووسم به هؤنراوه يئى و پرووناكى بكه موه بهو شيوه په خشانه دره خشانه كه شاياوى براده رانه ، له عيلمى چه ديئدا •
وا ئسته - الحمد لله - موه ففقه بووم له سهر مه به ستي خؤم ، وه ئه پرساله مه بۆ نووسين به عينوانى : (پينگه ي په بهر) • له بلسى سونته تى نه بهويى كه : وتارو رهفتارو ته قيريه ، واته : په زامه نديى بهو پرووداوانه كه كراون له سهر ئاگاداريى ئه و •

جا له خودا داوا ئه كه م سوود به خنن يئى به براده ران له ههردوو جيهاندا • وه زور به ي ئه پرساله مه وه رگرتووه له كيتيى (علوم الحديث) دانراوى (شيخ المحدثين) ئه بو عمر عثمان (مكتبى) به : (ابن الصلاح) و مشهور به شاره زوورى ، جا با نموونه يه كه له ته رجه ميه حالى بنووسين :

ئهو ذاته له ته ئريخى پينج صه دو چه فتاو چه وتى كوچيدا له دايك بووه له دئى شيله خان ⁽¹⁾ له ئاچه يى (سوورداش) تايمى موخافه نظه ي

(1) وه رگيراوه له له فظى : شيخ على خان • كه ناوى ماليك سى ئه و دئى بووه و هاوچه رخنه (قازى به نئى) ي قه رده داغى بووه ، له دورى ته ئريخى سئى صه دو چه فتاوى كوچيدا - مه •

سلیمانیهی ئەمڕۆ • وه له خزمهتی باوکێ به حورمهتی عهلامهیی عهصر
 شیخ عهبدوپهحماتی شیلهخانی شاره زووری موکهنا به نه بو صلاح دا
 خویندووێهتی ههتا ئێ گهیشتوو • جا به ئەمری باوکی بو زیاده
 معلوومات پویشتوووه بو شاری موصلو گهلی له عیلمنی حهذیث و
 تهفسیردا ئیستیفادهی کردوووه • جا لهوێوه پویشتوووه بو شاری (نهغداد) و
 باش ماوهی لهوێشهوه پویشتوووه بو شاری (خۆراستان) • وه لهسهم
 شارانهدا بهو جووره ویستووێهتی کهسبی عیلمی کردوووه • جا گه پراوه تهوه
 بو دمشقی شام له شامهوه گه پراوه تهوه بو دینی شیلهخان و باش ماوهی
 له خزمهتی باوکیدا گه پراوه تهوه بو شام • وه باوکی دامه زراوه بته
 ماده پێس لهسهه مهدرسهی (اسدیة) له شاری دهکاب دا که
 (اسدالدین) شیرکو مانی سولطان صلاحوودینی ئەدیووبی - رحمهما الله -
 بنای کردوووه • وه (ابن الصلاح) حۆی دامه زراوه لهسهر پایتهی
 ئیفتاو مهشبهخته و بووه به موقتی و شیخو ئیسلام له شاری (دمشق) دا •
 وه له ههموو لایه کهوه طوللابی عولووم و موسولمانان لێان کردبوونه تهوه و
 بوون به چرای عالهسی ئیسلام له ئیفادهی عولووم و ته حکامی
 ئیسلامدا • وه (ابن صلاح الدین) گهلی تهئلیفی کردوووه له عولوومدا • یه کۆ
 لهوانه ئەم کتێبه که ناوی : (علوم الحدیث) • و من کردووومه به
 سهراوهی ئیستیفادهی حۆم • له میهره بانێ خودای تهعالا داوا ته کهم
 که ئەم کتێبهی منیشه بکا به هۆی ئیستیفادهی طهله بهی عولووم
 لهم ولاتی خومانه دا - بینه وفضله امین - •

جا بزانی عیلمی ئوصوولی حهذیث دوو بانی ههیه • یه کهم بانی
 ریوایهت • واته : گێرانهوی وتارو پهفتارو تهقریری حهزرت - صلی الله
 علیه وسلم - وه معنای تهقریر په زامهندی و دان نانه بهو شانێ که

پروویان داوه به ناگاداری حهزرت - صلی الله علیه وسلم - و به بنی مایع
 ینکاری نه کردوون . وه تعریفی ثم عیلمه له سر ثم باله :
 گیرانموی وتارو پرفتاری حهزرت له گهن تعقیرره کانیدا (کما هو
 الواقع) . وه موضوعه کهی : ذاتی حهزرت - صلی الله علیه وسلم -
 له جیهتی پریوایه تی وتارو پرفتارو تعقیرره وه . وه فائده کهی : پاریزه
 له هله کاری له و گیرانه وودا .

دووم بآئی دیرایهت ، یانی : زانستی پایهی نیسبته تی شو وتارو
 پرفتارو تعقیرره بو لای حهزرت - صلی الله علیه وسلم - له پرووی
 صحیحهت و حوسن و ضوعفه وه ، واته له پرووی هیزی تهواری شو
 کهسانه که نهوانهی گیراوه تهوه له عدالت و ضابطو پراگرتن بو
 معرووی به کتبی ، یا هیزی ناونجی یا هیزی که میانه وه .

جا تعریفی ثم عیلمه لهم باله وه ثمهیه : عیلمی نوصوولی حدیث
 عیلمه به چند نوصوول و مهسائیلی که نه زانری به هوئی نهوانه وه
 نهحوالی سه نهدی حدیثه کان ، واته : شو کهسانه که پریوایه تیان کردوون
 له بابته تی صحیحهت و حوسن و ضوعفه وه . وه له بابته تی دهره جات و پله پله ی
 ثم سنی صیفه تانه وه که مه داری نهوانه یش له سر عدالت و ضابطو
 حیفظ و یه قهظه به ، وه وینه ی نه مانه به وه کو له مهولا باسیان دئی - ان شاه
 الله تعالی -

وه شو مه مسئله وه کو نه لیت : ههر حدیثی سه نهده کانی تا نه گسا
 به حهزرت - صلی الله علیه وسلم - عادل و ضابطو حافظو متیقظ بن
 نهو یبی نه لئن : صحیح .

وه مه موضوعی ثم عیلمه لهم باله وه پاری و (مروی عنه) وه له
 بابته تی قوبوول و په دده وه . وه فائده که یشی قوبوول یا عده مه قوبوولی
 حدیثه که به . وه غایه که یشی گه یشته به پیروزی و به ختیه وه پری له

هر دوو جهاندا ، لهم دونادا به پيروزی خزمه تی ثابینی ئیسلام و لهو
دویناشدا به پره زامه نندی په ووه ردنگاری عالم •

وه واضیع و دانه ری ثم عیلمه (ابن الشهاب الزهري) په که له سره
فرمانی خلیفه ی پاشید عومه ری کوری (عبدالغریز) له سالی صدو
یازدهی کوچیدا ثم عیلمه ی داناو ثم حدیثی گرد کرده وه ، وه به و
خزمه ته دینی ئیسلام تازه کرایه وه •

جا بزانت : چهند له فظی همن به کارته برین له بهینی ته هلی ثم
عیلمه دا وه کو : (حدیث ، اثر ، سنه ، متن ، سند ، مسند) به فتحه و
که سره ی نوون ، وه : (محدث ، و حافظ ، و حجة ، و حاکم) •

له سره بیرو پای گه لئی له زانایانی ثم عیلمه چوار که لیمه ی نه وه ل
یه مک معنایان هیه ، بریتی به له وتارو په فتارو ته قریر • هزاره ت
- صلی الله علیه وسلم - وه (متن) نه فی ثم وه له فظانه به که بیسراون له
هزاره ته وه • وه (سند) ثم وه که سانه ن که له پرته ی پیوایه ته که دا همن •
وه (مسند) له سره وه زنی ئیسمی فاعیلی بابی افعال ، به و پاوی به نه لئین
که ثم و پرجالی سه نه ده ثم خوینته وه • وه (مسند) له سره وه زنی ئیسمی
مه فصول ثم وه حدیثه به که به و سه نه دانه به رز کراوه ته وه • وه
(محدث) به ئیسمی فاعیلی بابی تفعیل ثم وه که سه به مه شغوولی پیوایه ت و
حیظ و تحقیقی پایه ی حدیث بی • وه (حافظ) که سیکه زیاد له
کرده وه کانی موحد حدیث حدیثه کانش بکاته بهر • وه (حجة) که سیکه
که له عیلمی حدیثدا پایه ی له موحد حدیث و حافظ به رزتر بی • وه (حاکم)
نه وه به پایه ی عیلمی له وان بالاتر بی • به لام مه ناوی شارحی (جامع
الصغیر) نه فرمویت : حافظ نه وه به صد هزار حدیثی له بهر بی و
حوججه ت نه وه به سی صد هزار حدیثی له بهر بی و حاکیم نه وه به
پایه ی عیلمی زیاتر بی له وان •

ئەقسامى ھەدىث

ئەقسامى ھەدىث تا شەست و پىنچن
ھەموو بە وىنەي گەوھەرى گەنجن
لەلای زانادا باش ديارى يە
ئەو تەقسىمانە ئىعتىبارى يە
ئەلەين سوننەتى (سید العباد)
موتەواتەرە ياخود لە ئاحاد
شرووطى يە کەم پىنچە موعتەبەر
کەثرەتى راوى بۆ نەقلی خەبەر
دووھم ئەمىن بىن کە لەسەر درۆ
گرددەوہ بووبن بە عادەتى خۆ
سىيەم ئەساسى لەسەر ئىحساس بى
بىستەن و بىنەين بىن و مەساس بى
چوارەم ئەم وەزەعە لەسەر تا بەخوار
لە چىنەکانا بىنە جى يەك جار
پىنچەم عەلاوہى ئەو شرووطانە
حصولى عىلمە بەو خەبەرانە
يانى عىلمىكى بەدەيھى يەقین
دەس بەدا بۆ تۆ بە شىوہى تەمكىن
وہ کو ھەدىشى (من کذب عليّ
فليتبوء) تا ئىنتىھاكەى
دووھم سى قىسمى يە کەم مەشھوورە

به زیاتر له دوو نه قلی ضهرووره
 سئ کهس یا چوار یا نهوه زیاتر
 به لام نه گاته تای موتهواته
 هه روا (مستفیض) بازی کهس ئه لئ
 ئه بی سهر تا خوار پیزی یه ک ری بی
 سئ له سئ له سئ هه تا لای په سوول
 یا چوار له چوار تا خاوهن مه حصول
 دووهم عهزیزه دوو کهسی بهسه
 سییه م غه ریبه له سهر یه ک کهسه
 جا ئه گهر غوربهت له ئه صلدا بوو
 یانی ئه و سهره ی صه حابی تیا بوو
 ئه وه ناسراوه به فهردی موطله ق
 وا نه بوو فهردی نیسبی یه به حه ق
 ئه وه ی له به شی ئاحاد مه عدووده
 بازی مه قبووله و بازی مه ردووده
 به بی قهرینه خه به ری ئاحاد
 ئیفاده ی یه قین ناکن به عیباد

x x x

بزائن : هه دیشی شهریف به چند جور ته قسیم ئه کری له سهر
 ئیعیاری صفات و ئیعیارات و بهم شیوه ته قسامی هه دیش ئه گن به
 شهست و یئنج قسیم ، به لکو له و ژماره ییش زیاتر ئه پوا ، به لام موحه دیشین
 نه ماشایان نه کردوون • وه ئهم ته قسیمانه ته قسیمی ئیعیارین •
 جا ئه ئین : هه دیش یا موتهواته ره یا هه دیشی ئاحاده ، وه موتهواته ره
 نه وه یه یئنج شهرتی تیدا بته جئ • یه کهم ژماره ی پراوی یه کانی زور بی •

دووهم زۆرى يه كهى به ئەندازه يەك بېت كه به عادهت كردهوه بوونى ئەو
 كهسانه لەسەر درۆ كردن مهال بى . سېيم پىوايه ته كهى لەسەر به
 كارهتاني يه كئى له حواسى خهسه بى ، واته : به گوچكهى خۆى
 فهرمووده كهى بىستوووه وه يا به چاوى خۆى په فتاره كهى
 ديوه . چوارهم ئەوه يه ئەم شەرتانە له سەرەوه تا خوار له
 ههموو چيئىكدا بېته جئى ، واته : ژمارهى پاوى ههموو چيئىك زۆر بى به
 نوعى به عادهت مهال بى . كه لەسەر درۆ كردن گردهوه بى و ئەساسى
 پىوايه ته كهيش لەسەر ئىحساس بى . پىنجم ئەمهيه كه عىلم پهيدا بى به
 يه قىن بۆ بىسەرى ئەو هەديشه ، جا وئنه يه كئى ئەم خەبەرە مۆته واتەرە وه كو
 هەديشى : (مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَّوَبْ إِلَى اللَّهِ مِنْ النَّارِ) .
 واته : هەر كهسئى عەمدى و قەصد درۆم به دەمەوه هەلبەستئى ئەوه بى
 دا به زرى لەسەر جىگه دانىشتى خۆى له ئاگرى دۆزه خدا . واته : ئەو
 كهسه بى گومان شايابوى ئەوه يه له ئاگرى دۆزه خدا عذاب بدرئى . ئەم
 هەديشه له چىنى يه كه مەدا زياتر له هەفتا كهس بىستوووانه له هەزره ئەوه
 - صلى الله عليه وسلم - ههروا له چينه خواره وه كانيشا به و ژماره زۆره
 پىوايهت كراوه .

وه بزائن بۆ ژمارهى پاوى يه كان له هەديشى مۆته واتەرەدا عەده دىكى
 مه علوم ديارى نه كراوه ، بهلكو ميزان ئىفادهى عىلمه به ئىنسان به
 گوپرهى عادهت ، واته : هەر عەده دئى بوو به هۆى عىلمو يه قىن بۆ
 بىسەرە كان ئەوه ئەو هەديشه لهو كاتهدا بهر مۆته واتەر ئەكهوئى به
 شەرتئى ئەوه كه باقى مه رجه كانيش بېته جئى . به ئئى ، بازيئى له زانا كان
 فهرموووانه : نابئى ژماره چوار يا پىنج بى ، چونكه چوار شاھيد له
 شەهادەتى زىنادا پۆيسته تهز كيه بكرئىن له بهر ئەوه كه شەهادە ته كيه ان
 موپيدى ظەننەو به بئى تهز كيهى موزە كئى ضەعيفه . وه پىنج كه شىئى

وه کو که لیمه لیجان نه ویش هر موجیی ظهنه ، بهلام له یتنج زیاتر
قابله که یتفاده ی عیلم بکا .

وه قیسمی دووم لهم ته قسیمه دا که ههدیشی ثاحاده له مسر سیتی

بمشه :

یه کهم : ناوی نه بن به مشهور که بریتی به له : ههدیشی پراوی به کانی
له دوو کهس زیاتر بن ، بهلام نه گا به پایه ی ههدیشی موته واتر ، وه شم
مشهوره ناویش نه برتی به (مستفیض) وه نه مانه یه کیکن ، وه بازی له
زاناکان فەرقیان کردوون به وه که یتویسته ژماره ی پراوی به کانی
(مستفیض) له نه وه نه وه تا ناخر وه کو یه ک بن ، واته چوار کهس له چوار
کهس یا خود یتنج کهس له یتنج کهس بن له مسر تا نه وسر . وه بازی
له زاناکان وا فەرقیان کردوون به فەرقیکی تر ، وه مه عنایه کی تری نه وه به
که دایر بی له ناو خه لکدا خوی پراوی به کی بی یا دوو یا سیتی ، یا هر
سه نه دی نه بی ، جا یتویسته ئیشان هوشیار بی لهم بابه تانه وه .

دووم له نه قسامی ثاحاد ههدیشی عزیزه که ههدیشکی وایه

پراوی به که ی له دوو کهس که متر نه بی .

سینم له نه قسامی ثاحاد غه ربه که ههدیشکی وایه له شویتکدا ته نیا

یه کنی ریوایه تی بکا ، خوی له باقی شوینه کانا هر یه که یه که بن ، وه یا
له بازی شویتدا زیاتر بن . وه ههدیشی غه ریب نه گهر له ژووره وه
پراوی به کی بی واته له لای صه حابی به وه نه وه ناو نه برتی به فهددی
موظلق . وه نه گهر له غه یری نه شویتدا یه کسیتی بی نه وه ناو
نه برتی به فهددی نیسی .

بزائن : ههدیشی ثاحاد که ماعه دای ههدیشی موته واتره یتفاده ی

عیلمی به قینی ناکا مه گهر به هوی قه رائین و ده لیلی خاریجی به وه ، وه گو

ئەو لە گەل خەبەردان بە مردنی نەخۆشی هاوارو گریان لە ماله کەسەو
پیدا بێ و قەرائین لەسەر و فاته کە ی پیدا بین •

• هەروا بزانی حەدیتی مۆتەواتەر لەسەر دوو قیسە :

یە کەم مۆتەواتەری لەفظی کە ئەو یە ئەو عەدەدە زۆرە کە باسما کرد
هەموو بە یەك لەفظ پێوایەتی بکەن ، وە کو حەدیتی : (من کذب علیّ
متعمدا فلیتوبّ مقعدە من النار) کە بە عەینی ئەم لەفظە لە حەفتا صحابی زیاتر
پێوایەتیان کردوو لە حەزرەتەو - صلی الله علیه وسلم - •

دوو مۆتەواتەری مەعنەوی کە ئەو یە ئەو عەدەدە زۆرە کە وتان
بە عیباراتی مۆتەفاویت یەك مەطلووب پێوایەت بکەن ، وە کو ئەحادیسی
دەست بەرز کردنەوی حەزرەت - صلی الله علیه وسلم - لە کاتی دوعا
کردندا ، ئەمە وارید بوو لە دەوری صد حەدیدا لە چەند واقیعی جیا
جیادا کە پراوی بە کان هەموویان ئیتیفایان هەیه لەسەر دەست
بەرز کردنەوی حەزرەت - صلی الله علیه وسلم - لەو واقیعاتدا •

x x x

تەقسیمی ھەدایت بۆلای صەحیح و حەسەن و ضەعیف

بە باری ترا ھەدیشی شەریف
سۆ قیسە : صەحیح ، حەسەن و ضەعیف
صەحیح ئەو ھەدیسە پراوی عادل بئی
لە ریوا یە تا ضەعیفی کامل بئی
(موصول السنند) دوور بئی لە عیللەت
بە عەیبی شذووژ ئەگا بە ذیللەت
جا پێویستە شەرح بۆ ئەجزای تەعریف
ھەتا لەم قیسەمە حالی بن ظەریف
عادیل لە عورفا ئینسانیکە وا
دارا بئی لە بۆ مەلە کە ی تەقوا
تەقوا پارێزە لە کوفرو تاوان
لە پۆچوون لە بۆ دونیای بەدناوان
ھەروا دارا بئی لە بۆ مرووت
کاری دوون نەکا بە عورفو عادت
ضابطە کە سیکە کە مەتن و کیتاب
پابگری تەواو بە یاسای صەواب
مەتنی ھەدیشی بە دل مەحفوظ بئی
کتیبە کە یشی لە لا مەلحوظ بئی
بە قووو و ضوعفی ئەم صیفە تانە
صەحیح ئەگۆرئی وەك مەعلوومتانە

یانی چهن پایه‌ی هه‌یه له بارا
 جیی ئیعتیبارن له رۆزگارا
 بازی لای هه‌موو جیی ئیتتیفاقه
 بازی موخته‌لیف دوور له ویفاقه
 مه‌شهووری هه‌یه‌و غه‌ریبو ما به‌ین
 گشت پایه پایه‌ن ئه‌ی نووری عه‌ینه‌ین
 هه‌ر کام بگاته مه‌رته‌به‌ی عولیا
 ئه‌وه ئه‌سه‌حه‌ لای زانای وریا
 وه‌کو ریوایه‌ی زوه‌ری له سالییم
 کو‌ری عه‌بدو‌ل‌لای خاوه‌ن مه‌عالیم
 کو‌ری خه‌لیفه‌ی دووه‌مین عومه‌ر
 (علیه رضا الملك الأكبر)
 یا ئیبنو سیرین عالمی وه‌لی
 له عوبه‌یده‌وه له ئیمام عه‌لی
 یاخود ئیبراهیم راوی عه‌لقه‌مه
 له ئیبنو مه‌سه‌وود خاوه‌ن مه‌کرومه
 (أصح) به‌ فیکری بوخاری ئه‌نوه‌ر
 (مالك عن نافع عن ابن عمر)
 له‌م بابه‌ته‌یه لای خاوه‌ن نرخان
 (ما اتفق علیه الشیخان)
 که له‌یه‌ک بران شیخی بوخاری
 له‌پاش ئه‌و موسلیم مه‌حبووبی باری
 ئه‌و که‌سه‌ عه‌کسی ئه‌هینیته‌ ناو

ته رتیبی ته ئلیف ئه خاته بهرچاو
 ئه نا ته شریفی شیخی بوخاری
 ثابتته له لای واقیفو ساری
 بوخاری و موسلیم له بو ریوایهت
 شه رطیان دانا له سه ر عینایهت
 شه رطی بوخاری لیکای راوی به
 بو (مرویّ عنه) وا دیاری به
 شه رطی موسلیمیش هاوچه رخی یانه
 چونکه مهظه ننه ی مولا قاتیانه
 پاش ئه و دوو ذاته هه دیشی و ابی
 شه رطی شه یخه ینی به راستی تیابو
 پاش ئه مه شه رطی شیخی بوخاری
 پاش ئه وه شه رطی موسلیمی جاری

x x x

یه کهم موئه للیف نه پۆزگارا
 بو سه حیج کئی بوو؟ شیخی بوخارا
 یانی موحه ممه د ئیبنی ئیسماعیل
 له پاش ئه و موسلیم ئیمامی جه لیل
 پاش (کتاب الله) جامعی ئه وان
 (خیر الکتاب) ن به بی لی دو ان
 (مع انّه) ئه ر بروانی ورد
 هه موو سه حیجیان گرده وه نه کرد

صهحيخى خاريج لهو كيتابانه
 دهسمان ته كهون ته مه عه يانه
 لهو ته ثليفانا به ثيعتبارن
 بو ئيمامانى به رزى ته خيارن
 وهك : ته بو داوود يا ته بو عيسا
 يا عه بدوره حمان مه نسووب به نه سسا
 يا ته بو به كرى ئيپنى خوده يمه
 يا داره قوطنى كه خاوه ن حه زمه
 به مه رچى نه صص نان له سه ر صيحه تى
 نهك ئيكتيفايان به نه قلى پرووتى
 هه رچى بوخارى و موسليمى ئوستاد
 وهريان گرتبى به وه صلى ئيسناد
 ته وه بى گومان له لاي ته وانا
 صهحيحه بى شك لاي زانايانا
 هه روا موعه للهق ته وهى مه جزومه
 نهك بى جه زمه كان وه كو مه علومه
 به لى بوخارى فه رمويه : (أصحّ
 ما أثبت فيه الا ما قد صح)
 جا مادام كه هوئى ناسينى صهحيح
 هاته سه ر كتيب وه ربگره ته صريح
 ته صهح ته وه يه بوخارى و موسليم
 وهريان گرتبى (بلا تكلم)
 جا هه ر بوخارى جا شينخى موسليم

به تهنیا تهنیا تهی برای عالیم
پاش تهمه تهوی ریوایهت بکری
شهرطی شهیخهینی تیا دابمهزری
تهمجار بوخاری جا شهرطی موسلیم
بتی ریوایهتیان تهی برای سالیم
تهمجاره سهحیح له غهیری تهوان
به شهرطی خویمان نهك شهرطی تهوان

★ ★ ★

بزائن : حەدیشی شەریف بە ئیعتیاری قووەت و ضوعفی ئیسناد سێ
قیسە : صحیح ، حەسەن ، ضعیف • ئەمانەیش هەر کام دەرەجائیان
هەبە •

جا قیسمی یە کەم کە حەدیشی صحیحە ئەو یە کە : ئیسانی عادیل و
ضابط پڕیوایەتی بکا لە عادیلی ضابط ، بە سەنەدی مۆتەسەیل ، هەتا ئەگەر بە
حەزرت - صلی اللہ علیہ وسلم - بە مەرجی ئەو پراوی یە نەشاذ بی و نە
موعەللەل بی • جا هەر حەدیشی بەم یاسایە پڕیوایەت کرابی ئەو لە
عورفی موحەددیشیدا ناوی (صحیح)ە، وە مەعناي ئەو قەیدانە لە تەعریفی
صحیحدا ناوبراون بەم جۆرە یە : (عادل) ئیسانیکە دارای مەلەکی
تەقوا ، واتە خاوەنی صیفەتی تەقوابی ، بە جۆری ئەو صیفەتە لازمی
و جۆدی بی و بووبی بە مولکی • وە تەقوا پارێز و دووری یە لە کوفر بە
هەموو صنفیکێوە ، وێنە ئیلحاد و ئیشراک و ئینکاری فریشتە و پێغمبەران و
کێشەکان کە خودا بۆی ناردوون و قەضا و قەدەر و پۆزی قیامت • وە
پارێزە لە تاوانی گەورە ، وە کو : قەتل و زینا و پیاو شوربی موسە ککیرات و
بوختان کردن و نازاردانی باوک و دایک و دزی و جەردەیی و جادوو کردن و
هەلەاتن لە جەنگی کافران بی عوزری شەری • وە پارێزە لە پۆچوون بە
دوینادا ، واتە : تەماعی مأل گەردەووە کردن بە نەوعی کە شایاوی پیاوی
موسولمان نەبی • وە پارێزە لە بی مرووەتی ، واتە : دوور بی لە وتار و
پەقاری کە بە عورف و عادت مۆناسبی نەبی •

وە پراوی شاذ ئەو یە کە پڕیوایەتە کەمی موخالیف بی بۆ پڕیوایەتی
عادلی کە لەو پراجیحتر بی ، بە نەوعی کە قایل نەبی جەمە لە بەئیسی
پڕیوایەتە کانیاندا •

وه موعه لهل كه سيكه عيلله تيكي تيدا بي ، وه كو نيرسال له حه ديشي مهوسول و وقف له حه ديشي عرفو و عدا ، يا وينهي نه مانه كه باسيان دي .

وه بهو قهيدانه ئيخثيراز كراوه له داخل بووني حه ديشي مورسهل و مونقه طيع و موعضه و شاذو هر حه ديشي عيلله تيكي زبان داري بي ، له ته عريفي صه حيجا .

بزائن ئيختيلافي موحه ديشين له صيحه ني حه ديشي ، به تا به تي له بهر نه وه به ئيختيلافيان هه به له وجودي نه و صيفه تانه كه باسمان كردن ، يا له بهر ئيختيلافي له به شرط گرتني بازي له و صيفه تانه ، وه كو ئيختيلافي له حه ديشي مورسهلدا نه و كه سه به صه حيجي دائه ني ، نه لي : شهوت نيه حه ديشي صه حيج بگا به صه حابي و موقابله كه مي نه وه به شرط نه گري .

وه بزائن شهوتي حه ديشي صه حيج نيه كه (مقوع به) بي به ئيتيلافي ئيمامه كان ، چونكي حه ديشي صه حيجي وا هه به كه تا قه عادلني ريوا به نسي كرد و وه خه به ري واحيدي عادل بازي له ئيمامه كان قبولي نه كه نو بازيكيان قبولي ناكن .

هه روا حه ديشيكيش صه حيج نه بي مه عني وا نيه كه موخاليفي واقيع و نه فسلوئهمره ، چونكي گه لي حه ديت هه به له سهر ئيسناد به پايه ي صيحه ت نه گه يشتووه (مع انه) له واقيعدا حه ديشو و فرموده ي حه زره ته - صلى الله عليه وسلم - جا (ابن الصلاح) نه لي :

لهم مقامها چند فائده يك هه به :

يه كه م : حه ديشي صه حيج له سهر دوو قيسمه ، يه كه م (متفق عليه)

که به ئیتیفای موحه ددیشان به پایهی صحیحته کیشتووه ، دووم (مختلف فیه) که له لای بازئی له موحه ددیشه کان به پایهی صحیحته نه گه یشتووه . ههروا هه دیشی صحیح مه شهووروو غه ریبو ناو به بنی هه یه ، وه به ئیتیارى به هیزى و بئى هیزى نه و صیفه تانه که ئیتیار کراون تیا یا ، نه و نه د پله و پایهی زوره که به عاده ت نازمیرین ، بو وینه : عه دآله تى نه بو به کرى صیددیق یا عومهرى فارووق یا باقى خه لیه کان له عه دآله تى ئاحادى صحابه به هیزتره ، هه ر چند هه موویان عادلن - رضی الله عنهم - ههروا عه دآله تى بازئی له تابعین له بازیکى تریان به هیزتره و عه دآله تى بازئی له وانه که ناسراون به ته قوا له عه دآله تى غه یری نه و زیاتره ، ههروا باقى صیفه ته کانی تریش ، (بناء علیه) چاک وایه لهم بابوه زور نه دوی و حوکم نه کا به وه که فلان ئیسناد له هه موو ئیسناده کان به هیزتره ، چونکه قابیله له حه قیقه نا پایهی نه و شه خصانه ت بو ده رنه که وتبئ . (ومع ذلك) موحه ددیشه کان به گویره ی طاقت جوهدیان گردووه له ته ماشا کردن و ورده کاری له صیفه تى پراوی به کانا و گه یشتون به پایهی قه ناعه ت . پریوایه ت کراوه له ئیسحاقى کوپى راهه وه به یی فه رموویه تى : (أصح الاسانید) ئیسنادى زوهرى له سالمى کوپى عه بدوللا له عه بدوللاوه له عومهرى کوپى خه ططابه وه . وه ئیمام نه حمه دى بنى حه نبه ل نه ویش ههروای فه رمووه .

وه پریوایه ت کراوه له عومهرى کوپى عه لى فه للاسه وه فه رموویه تى : (أصح الاسانید) ئیسنادى ئینو سیرینه له عوبه یده وه له ئیمامى عه لى - رضی الله عنه - وه پریوایه ت کراوه له نه بو به کرى کوپى نه بو شه به وه فه رموویه تى : (أصح الاسانید) ئیسنادى زوهرى به له عه لى زه نیولعایدینه وه له ئیمامى حوسه بنى باوکى له ئیمامى عه لى ئینى نه بى طالیبه وه - رضی الله عنهم أجمعین - .

وه پړوايه ت كراوه له موچه د ديني مشهورو موحه مده دي كورپي
 ئيسماعيلې بوخاري يه وه - رحمه الله تعالى - كه : (أصح الاسانيد) ئيسنادي
 ئيمامي ماليكي كورپي نه نه سه له نافع له ئينسي عومره وه . جا
 ئيمام نه بو مه نصور له سر نه مئ ساسه فه رمويه تي : (أصح الاسانيد)
 ئيسنادي ئيمامي شافعي يه له ئيمامي ماليكه وه له نافع وه له
 ئينو عومره وه - رضي الله عنهم وه ده ليلي هتاوه ته وه به وه كه به
 ئيجماعي موحه ددين له پراوي يه كاني ئيمامي ماليكدا كه س نه بو وه خاوه ن
 بايه تر بوو بي له ئيمامي شافعي - رضي الله عنه -

فايده دي دووم : كاتي له كتيبي هده ديدا هده تيكي (صحيح
 الاسناد) و امان وه رگرت كه له صححي بوخاري و موسليما نه بوو
 وه له باقي كتيبه موغه به ره كانشا نه بوو ، يا ناوي صحيح تي نه برابوو
 نه وه ئيمه ناتوانين جه زم بيتين به وه كه نه وه هديشه صححه ؛
 چونكي له م زه ماندا ده ركي هده ديني صححي و تحقيقي ئيسناد گه لي
 زه حه ته ، له بهر نه وه هر ئيسنادي نه بيني گه لي قصه هه يه
 له ئيساده كه ياندا ، كه وابي نه نجام هاته سر نه وه كنه
 له ناسيني هده ديني صححي و حه سندا ئيتماد به بين له سر نه صي نه وه
 خاوه ن كتيانه به صحيح تي هده ديت يا به حوسني ؛ چونكه نه و كتيانه
 نه وه نده مشهورو و معروفن ئيسان به عاده ت نه مينه له وه كه ته حريف
 و ته بدليلان تدا بكرئ يا كرابي ، وه حالي موئه ليفه كانشيان معلوم ه
 بو مان ، كه وابي زور به ي مه قصود له ئيجازه وه رگرتن بو پړوايه تي
 نه حاديت له ئيسناديكا خارج بي له ئيسادي نه وانه نه وه به كه زنجيره ي
 ئيسنادو پرشته ي ئيصال له ناو موسولمانانا به زه ده وام بي له بهر نه وه
 كه مانه وه ي ئيسنادو ره بط له به يني نوممه ت و پيغه به را له خاصه ي
 نوممه تي حه زره تي موحه مده - صلى الله عليه وسلم - .

فائدهی سینهیم : . به کم کهس که تصنیفی حدیثی صحیحی کردوه
 نیمام نه بو عهدولآلا موحهمهد کوپی نیسماعیل مهشهور به بوخاری یه
 - رضی الله عنه - به شوتنی نهودا نیمامی موسلیم کوپی حه ججاجسی
 نیسابووری قوشه بری یه ، وه موسلیم له گهل نهودا که شاگردی بوخاری
 بووه له گهلئ کهس له ماموستاکانی بوخاریش پریوایه تی نه حدیثی
 کردوهه . وه کتیبی نه م دوو نیمامه له پاش قورثانی که ریم نه صحیحی
 کتیبه کانن ؛ چونکه پاش که لامی خودای نهعالا که لامی په سووله لآلیه و
 نهوهی واله و کتیبانه دا نه صحیح و نه نه تی که لامی په سووله لآلیه
 - صلی الله علیه وسلم - وه نهوهی که له نیمامی شافعی یه وه پریوایه ت
 کراوه که فهرموویه : نازانم له سره عرزا کتیبی بی بی له کتیبی نیمامی
 مالک ساغر بی ، نهوه نه و فهرمووده یه له پیش ته تلیفی صحیحی
 بوخاری و صحیحی موسلیمدا بووه و به نیسه تی عصری خو یه وه بووه .

جا بزائن (جامع الصحیح) ی بوخاری نه صححتره له کتیبی موسلیم و
 فهوائیدیشی زورتره . وه نهوه که نه بو علی حافیظسی نیسابووری
 فهرموویه تی : له ژیر خیمه ی ناسماندا کتیبی نه صحیحتر بی له کتیبی
 موسلیم ، نه گهر مه بهستی نهوه بی که له کتیبی موسلیمدا هدر حدیثی
 صحیح هدی و شتی تری تیدا نه ، وه کو کتیبی بوخاری که له نه رجومه ی
 پایه کاندای بازی شتی تدا یه له سره وه صفی مه شرطی خو ی نه ، نه مه
 قه ی نا کا . وه نه گهر مه بهستی نهوه بی که کتیبی موسلیم پراجیحتره له
 کتیبی بوخاری له نه وصافیکدا که بگه رینه وه بو نه فی حدیثی صحیح ،
 واته نه صححتره له صحیحه کانی کتیبی بوخاری ، نهوه نه و مه بهستی
 لی قبول ناکرتی .

فائده‌ی چوارهم : نهمیه که بوخاری و موسلم - رضی الله عنهما -
 هموو حدیثه صحیحه کانیاں پریوایت نه کردوو له ناو کتیه کانیاںداو
 نهویشیان نهختوو ته گهردنی خویمان • بهلئی نهوهی که پریوایتیان
 کردوو فقهه حدیثی صحیحه ، نیماسی بوخاری فرموو بهتسی :
 (ما أدخلت فی کتابی = الجامع = الا ما صح وترکت من الصحاح لحال
 انطول - وفی نسخه - للال الطول) • پریوایت کراوه له موسلم - رحمه
 الله - فرموو بهتسی : (لیس کل شیء عندي صحیح وضئته هنا - یعنی به فی
 الصحیح - انما وضئته هنا ما أجمعوا علیه • وأبو عبدالله ابن الاحزم
 الحافظ) فرموو بهتسی : زور که نهوهی که له دهستی بوخاری و موسلم
 ده چوو لهوهی که ثابت بی له حدیث ، یانی له ناو کتیه که یاندا • به لام
 یه کئی نه توانی بلئی : نهوهی که له دهستی نهوان ده چوووه نه یان
 نووسیه له کتیه کانیاںدا کم نیو زوره ، بو وینه : (المستدرک علی
 الصحیحین) ته لینی (الحاکم أبو عبدالله) یه کتییکی گه وره بهو گه لئی
 حدیثی تیا به له کتیه کانیاںدا نه هه چهند له ئیسنادی باژی لهو
 حدیثاندا قصه ههیه •

نیماسی بوخاری - رحمه الله - فرموو بهتسی : صد ههزار حدیثی
 صحیح و دوو صد ههزار حدیثی وا که به پایهی صحیحته نه گه شتوون
 هموم له بهرن •

وه نهوهی واله ناو کتیه که یا له صحیح جهوت ههزارو
 دوو صدو هفتاو پینج حدیثه به موکه پره کانهوه و به بی موکه پره کان
 چوار ههزار حدیثن • بهلئی نهو عیاره ته نهخارو ئاماری صحابی و تابعین
 هم نه گهرتهوه ، وه گومان وایه حدیثی که پریوایت کرا بی به دوو
 ئیسناد به دوو حدیثی ژماردوو •

جا پاش ئەمانە ئەگەر یەكئى طالبى ھەدىشى ھەجج بى ئەوانەى كە لە
بوخارى و موسلىم دا نەبىن پىويستە وەرى بگىرى ئە يەكئى لە
كتىبە مەشھورە كان ، وە كو : كئىبى ئەبو داوودى سەجستانى و ئەبو عىسەى
ترمىزى و ئەبو عەبدو پەھمانى نەسائى و ئەبو بەكسى بى خوزەيمەو
ئەبولھەسەنى دارە قوطنى و غەبرى ئەوانىش • بەلام ئەگەر لەو كئىبانەى
وەرگرت كە ھەجج و غەبرە ھەججيان گىرد كىردوو و تەوہ ، ئەوہ
پىويستە لەو كئىبەدا تەصرىح كرابئى بەوہ كە ئەو ھەدىشە ھەججەو ناىئ
بە تەنبا بوونى لە يەكئى لەو كئىبانەدا قەئاعدت بكا ، وە ئەگەر لەو
كئىبانەى وەرگرتبئى كە پىيار دراوہ پىوايەتى ھەدىشى ھەججى تىدا
بگىرى ، ئەوہ باشە قەئاعدت بكا بە بوونى لەو كئىبەداو ئەو جۆرە كئىبە كە
موختەصە بە پىوايەتى ھەدىشى ھەجج ، وە كو : كئىبى ئەبو بەكسى
ئىنو خوزەيمەو ئەو كئىبانەيش كە تەخرىج كراون لەسەر كئىبى بوخارى و
موسلىم ، وە كو : تەئلىفى ئەبو عەوانەى ئەسفەراينسى و ئەبو بەكسى
ئىسماعىلى و ئەبو بەكسى بەرقانى و غەبرى ئەمانەيش •

وہ حاكىم ئەبو عەبدو لائى حافىظ زۆر ئىھتىمامى كىردووہ بە زىاد
كىردنى زمارەى ھەدىشى ھەجج و كئىبى تەئلىف كىردوہ ناوى
(المستدرک) • و لەم كئىبەدا گەلئى ھەدىشى وا ھەبە كە لە ھەججەبىندا
نەبىن • بەلام ئەو وا ھالى بووہ كە لەسەر شەرطى بوخارى و موسلىم ، يا
تەنبا يەكئى لەوان پىوايەت كراون و بازىكشىيان ھەر بە ئىجتىھادى خۆى بە
ھەججى داناون ، ھەر چەند لەسەر شەرطى ئەوانىش نەبئى • بەلام تىمە
پىويستە ئىحتىاط بگەين بەم شىوہ : ئەو ھەدىشە كە ئەو ھوكسى كىردووہ بە
ھەججەتەى و غەبرى ئەو لە موھەددىشە كان پىوايەتى نەكردبئى ، بە ھەدىشى
ھەجج پىوايەتى نەكەين ، بەلگەو بە ھەدىشى ھەسەنى داىئىن و عەمەلى
بئى ئەكەين ، مەگەر عىللەتكى واى تىدا بئى كە موجىبى ضوعفى بئى •

بندار بن ! تزیکه له پایه‌ی موسته‌دره کی حاکیم صه‌حیحی نه‌بو
خانمی بستی - رحمه الله تعالی -

فائده‌ی یتبجه‌م : نه‌و کتیانه که ته‌خریج کراون له‌سه‌ر بوخاری یا
موسلم - رحمه‌الله تعالی - موسته‌نیسه‌کانیان یتلنزامی نه‌و‌یه‌ان
نه‌کردوو که له نه‌لفاظی حدیثه‌کاندا موافقی بوخاری یا موسلم بن
بئی که‌م و زیاد؛ چونکی نه‌و که‌سانه که پریوایه‌تی نه‌و حدیثانه‌یان پریوایه‌ت
کردوو له بوخاری و له موسلم مه‌به‌ستیان (علوی) یتسناد بووه ، واته :
به ژماره‌یه‌کی که‌م له پریجالی یتسناد حدیثه‌که‌یان نه‌گات به حه‌زرت
- صلی الله علیه وسلم -

هه‌روا نه‌وی به‌یه‌تی پریوایه‌تی کردوو له (السنن الکبری) و
به‌غوی له (شرح السنه) داو غه‌یری نه‌وانیش که له کاتی پریوایه‌تا نه‌ئین :
(أخرجه البخاری ومسلم) • هه‌موو نه‌وانه هه‌ر نه‌و‌نده‌ی لی یتسنیفاده
نه‌کرئ که شیخی بوخاری یا موسلم نه‌صلی نه‌و حدیثانه‌ی پریوایه‌ت
کردوو له‌گه‌ل یتحتمالی نه‌و‌دا که فه‌رق و ته‌فاووت بیئ له به‌ینسی
عیاره‌تی نه‌حادیثی (مروی) به‌ی نه‌م کتیانه له‌گه‌ل عیاره‌تی نه‌حادیثی
موسلم و بوخاری له له‌فзда •

وه جار به‌جار ته‌فاووت له بازی مه‌عناشا هه‌یه ، من خوم دیققه‌تم
کردوو له‌وانه‌داو بازی فه‌رق و ته‌فاووت له مه‌عناکاناندا ده‌ست
که‌وتوو • مادام وه‌ها بوو تیوه که نه‌قلی حدیث له‌و کتیانه‌وه بکه‌ن
فه‌ط مه‌ئین : نه‌م خه‌دیشه به‌م شیوه‌واله صه‌حیحی بوخاری یا موسلمدا ،
نه‌گه‌ر به تاییه‌تی موقابله‌ی حدیثه‌کان بکه‌ی له‌گه‌ل حدیثی
بوخاری یا موسلم به ته‌واوی موافقی یه‌ک بن ، وه یاخود نه‌و
موسته‌نیسه‌ بلتت : (أخرجه البخاری بهذا اللفظ) •

بدلتیٰ تھو کتبانہ کہ کورت کراونہ تھوہ لہ بوخاری و موسلیم تھوہ
 تھو کتبانہ عینی تھلفاظی بوخاری یا موسلیمن و موافقن بویان •

فائدهی شہ شہم : تھو حدیثہ کہ بوخاری و موسلیم پریوایہ تیان
 کردیٰ لہ صحیحہ پیدا بہ ئسنادی موته صیل ، تھوہ حوکم تھ کرتیٰ بہ
 صحیحہ تی بہ بی ئشکال • وہ تھما حدیثی موعہ لہ لہ کہ عیارہ تہ لہو
 حدیثہ لہ سہری ئسنادہ کہ یہ وہ یہ کئی یا دوو یا زیاتر لہ پراوی یہ کان تھرک
 کرایئ - وہ لجال تھم تھوہ کارہ لہ بوخاریدا زورہو لہ موسلیمدا کہ مہ -
 تھوہ بازیکیان جینگہی دیقہ تھو پیوستہ تھاماشا بکرتن : تھ گہر بہ شیوہی
 جہزم پریوایہ ت کراوہ تھوہ لہ وانہ یہ حوکم بہ صحیحہ تی کراوہ ، وہ کو
 تھوہ کہ بوخاری فہرموویہ تی : (قال رسول اللہ - صلی اللہ علیہ وسلم -
 کذا وکذا • قال ابن عباس کذا ، قال مجاہد کذا ، قال عفان کذا ، قال
 القعنبی کذا ، روی أبو هریرة کذا وکذا) •

وہ وئہی تھم عیارہ تانہ یش و تھم شیوہ پریوایہ تہ حوکمہ بہ
 صحیحہ تی تھو حدیثہ ، تھ گہرنا وہا بہ شیوہی جہزم تھ قلی نہدہ کرد •
 وہ تھو کہ سہ کہ تھعلیقہ کہی لیوہ کراوہ تھ گہر لہ خواری صحابہ یہ وہ
 بوو تھوہ حوکم بہ صحیحہ تی مہوقوفہ لہ سہر ئتیسالی ئسناد لہ بہینی
 تھو کہ سہو بہینی صحابہ یہ کہدا ، وہ لہ سہر بہ جیہاتی باقی شرووطی
 حدیثی صحیح لہو بہیندا •

وہ تھما تھو تھعلیقہ کہ بہ شیوہی جہزم تھ بی وہ کو تھوہ بلی :
 (روی عن رسول اللہ - صلی اللہ علیہ وسلم - کذا وکذا ، أو روی عن
 فلان کذا وکذا ، أو فی الباب عن النبی - صلی اللہ علیہ وسلم - کذا
 وکذا ،) • تھوہ موجب نہہ بو حوکم بہ صحیحہ تی مہروی یہ کہ لہو
 شہ خصوہ ؟ چونکی وئہی تھو عیارہ تانہ لہ حدیثی ضہعیشدا ہدیہ ،

(مع العلم) ذیکری بوخاری بو ئه و موعده لله قاته له ناو ئه حادیثی صحیحهدا ده لالهت ئه کا له سه ر صحیحته تی ئه صلّه که ی به ده لاله یتکی وه ها که دلی نینسان یتی نارام ئه بی - والله أعلم - •

وه ئه و جوړه شتانه که دابه زیون له پایه ی حه دیثی صحیح له بوخاری شه ریفدا زوړ که من ، وه ئه وانه وان له بوخاریدا له ته رجومه ی بابه کاند - نه که له مه قاصیدی بابه کاند - و له مه وضوعاتی کدا که ناوی کتیه که ئیفاده ی ئه کا به عینوانی : (الجامع المسند الصحیح المختصر من أمور رسول الله وسنه وأيامه) • وه مه به ست له مه قاصیدی کتیه که یه فه رمووده ی بوخاری - رحمه الله تعالی - : (ما أدخلت فی کتاب الجامع الا ما صح) هه ر ئه وه ی که حه میدی له کتیی (الجمع بین الصحیحین) دا فه رموویه تی : (لم نجد من الائمة الماضین - رضی الله عنهم - من أفصح لنا فی جمیع ما جمعه بالصحة الا هذین الامامین) ، ئه ویش هه ر مه قصوودی مه قاصیدی کتیه کانه و مه وضوع و متوونسی بابه کان ، نه که به ته رجومه کانه وه ؛ چونکی بازئی له وانه له صحیح نین قه طعه ن ، وه کو فه رمووده ی بوخاری : (باب ما یذکر فی الفخذ ، ویروی عن ابن عباس و جرهد و محمد بن جحش عن النبی - صلی الله علیه وسلم : الفخذ عورة) هه م وه کو فه رمووده ی له ئه وه ل باب له ئه بوایی غوسل ئه لئی (وقال بهز بن حکیم عن أبیه عن جده عن النبی - صلی الله علیه وسلم - الله أحق ان یُسْتَحَى منه) ئه مه به قه طی له سه ر شه رطی ئه و نیه ، بو یه حه میدی له کتیی (الجمع بین الصحیحین) نه ی نووسیوه ، ئه م شتانه بزانه زوړ مه قصوودن •

فائدهی جهوتهم : مادام کار هاته سهر موراجعهی کتیبی ئیمامه موحددیشه گهوره کان ، بو جیا کردنه وهی حدیثی صحیح له غهیری صحیح ، بزاین پئویسته بیدارتان بکه مه وه له سهر نه قسامی صحیح .

جایه کهم : نهو صحیحیه که بوخاری و موسلیم هردوو به یه که وه پریوایه تیان کردبئی . دووم : نهو صحیحیه که بوخاری به تنیا پریوایه تی کردبئی . سیم : نهو صحیحیه که موسلیم به تنیا پریوایه تی کردبئی . ~~و نهو که که ته علیه کهی لیه کراوه نه گهر له خواری صحیحیه وه~~ چوارم : نهو صحیحیه که وا پریوایه ت کرابئی له سهر شهرطی بوخاری و موسلیم ، له غهیری خوایانه وه ، واته نه وان پریوایه تیان نه کردبئی . پنجم : نهو صحیحیه که له سهر شهرطی بوخاری فقهط پریوایه ت کرابئی و بوخاری خوئی پریوایه تی نه کردبئی . ششم : نهو صحیحیه که له سهر شهرطی موسلیم فقهط پریوایه ت کرابئی و موسلیم خوئی پریوایه تی نه کردبئی . جهوتهم : نهو صحیحیه که پریوایه ت کرابئی له سهر شهرطی غهیری بوخاری و موسلیم .

نه مانه که باسمان کردن موهماتی نه قسامی حدیثی صحیح و نه علایان قسامی یه که مه و له و قیسمه دا نه هلی حدیث نه ئین : (صحیح متفق علیه) . وه مه به ستیان ئیسیفاقی بوخاری و موسلیمه له سهری نه ک ئیسیفاقی ئوممهت . (مع العلم) له وه وه لازم دیت ئیسیفاقی ئوممهت ؛ چونکی ئیمامانی دین ئیسیفایان هه یه له سهر وه رگرنتی حدیثی که بوخاری و موسلیم پریوایه تی بکه ن و به صحیحی دابئین و بئی دوودئسی قوبوولی نه کهن ، وه ئهم قیسمه صحیحته که ی قهطعی یه . وه عیلمی نه ظهیری به و حدیثه وه به پریوایه تی له حه زره ته وه - صلی الله علیه وسلم - هه یه ، به خیلافی نهو که سانه که نه ئین : مویدی عیلمی قهطعی

نیه ؟ له بهر نه وه خه بهری ئاحاد له ذاتی خوځیا موفیدی عیلم نیه ، نه ونده
هه به واجبه په فتاری پښ بکن ؛ چونکی ظهننی قوبوولیان پښ هه به ، به لام
قایلله نهو ظهننه به خطا ده رچئ .

وه (ابن الصلاح) نه فرموت : منیش وه ختی خوځی بیرم له گمل
نهم بیردا بوو ، وه له لام واوو نهم بیره پراستو به هیزه ، له پانسان
مه علوم بوو که بیرى ئیستم پراسته ؛ چونکی ظهننه به صیحه تنی نهو
حه دیشانه ظهننی تنیا که سئ یا چند که سئکی مه حدود نیه ، به لکو
ظهننی عولهای نوممه تنی ئیسلامه نوممه تنی ئیسلام به کومه تنی
مه عصورمه له ئیتفاق له سر خطه . هه له بهر نه مه نیه
ئیجماعی دامه زرابئ له سر ئیجتهاد نه پښ به حوججه تنی قه طی (مع انه)
ئیجتهاد به تنیا خوځی موفیدی ظهننه ، هه روا ئیجماعی عولها حوججه ته
هه چند به که به که ی عالمه کان قصه یان حوججه ته نیه ، وه نهمه
نوکه به کی نایابه وه له فه وائیده که به تنی نه وه ی که به تنیا شیخی بوخاری
یا موسلم پر وایه تنی بکا له قه یلی قه طعیانه ؛ چونکی نوممه تنی ئیسلام
کتبی نهو دوو ذاته یان به که به که وه رگرتووه و قبوولیان کردووه له سر
نهو شیوه که باسما ن کرد ، مه گه ر چند شتیکی کهم که بازی له نه هلی
نه قد وه کو داره قوطني و غیری نهو باسیان کردووه که مه عرووفن له لای
نه هلی حه دیت .

فائیدی هه شتم : ده رکوت نهو به بیاناته وه کردمان نهمه که
پښگه ی ناسینی حه دیتی صه حیح و حه سن به موراجه عه ی صه حیحه ی ن و
غیری صه حیحه ی نه له کتبه موعته مه ده کان ، که وایئ پښگه ی نهو
که مه که نه یه وئ په فتار یا ئیستیدلال بکا به حه دیت ، مادام لهو عالمانه یئ
بوئ دروسته عمهل به حه دیت بکا نه وه به : بگه رپته وه بو کتبی لهو

کتیانه که موقابله‌ی کرابی له‌گه‌ل چهند کیتی ئوصولی صحیح‌ه‌ی وه‌ها پریوایت کرابن به پریوایتی مونه‌وه‌ویه ؛ بۆ ئه‌وه بووه ه‌وی موقابله‌ی له‌گه‌ل ئه‌و کتیه مه‌شه‌وره‌رانه‌دا ، وئووو و باوه‌پی بۆ په‌یدا بئی به‌و حه‌دیه که ئه‌یه‌وی پ‌دفتار یا ئیستیدلالی بی بکا - والله أعلم -

حه‌دیشی حه‌سه‌ن چیه

حه‌دیشی حه‌سه‌ن ئه‌ی خاوه‌ن پ‌ه‌سه‌ن
 وینه‌ی سه‌حیحه لای بی‌ری په‌سه‌ن
 به مه‌رجی ضه‌بطی راوی خه‌فیف بی
 ما باقی شرووط له‌سه‌ر ته‌وصیف بی
 به زوری طه‌ریق ئه‌بی به سه‌حیح
 سه‌حیحی (للغیر) ئه‌ی برای سه‌بیح
 له شوینی و ترا : (حسن صحیح)
 بۆ دوو ئیسناده واته‌ی به ته‌لیح
 یا (تردد) ه ئه‌ی برای عاقل
 له پیکهاتنی صیفاتنی ناقل
 ئه‌وه‌ی که ئه‌لی : ئه‌وه سه‌حیحه
 ئه‌لی : صیفاتنی راوی مه‌لیحه
 ئه‌و که سه‌یش ئه‌لی : ئه‌وه حه‌سه‌نه
 ئه‌لی : (نسبه) سه‌حیح (أحسن) ه
 ئه‌م باسه ده‌ریای بی ئینتیهایه
 مادام که وابی سه‌لاحمان وایه
 ئه‌وه‌ی ئه‌ئیممه‌ی حه‌دیشی په‌ه‌به‌ر
 له کتیبانی به‌رزی موخته‌به‌ر

وتیان : صہحیحہ ، یاخود حسہ نہ
وا وہری بگری و بلی : پہسہ نہ

x x x

تاریفی حسہن لای (ابن الصلاح)
کہمی تاریکہ ٹہیہوی میصباح
ٹہو ٹہلی : حسہن لہسہر دوو قیسہ
ہہر قیسمی دارای جوری لہ پہسمہ
یہ کہم ٹہوہیہ کہ راوی یہ کان
وہ کو صہحیح بن بہ پایہ و مہ کان
بہ لام پایہ یان نہ گا بہو پایہ
بو صہحیح ہہیہ لہ ہیژو مایہ
بہ مہرجی راوی (مغفل) نہ بی
شاذو مہ نکوورو موعہ للہل نہ بی
ٹہم بہشہ بہ ناز شان بہ شان ٹہ کا
بو پایہی صہحیح خوی نشان ٹہ کا
قیسمی دووہ میان ٹیسنادی وایہ
کہ ٹینسانیکی مہستووری تیایہ
بہس ٹہو مہستوورہ (مغفل) نہ بی
موتنہہم بہ درو و موعہ للہل نہ بی
لہ گہل ٹہ مانا مہ تنہ کہی وا بی
لہ پٹی ترہوہ ہہم ناسرا بی
طہبعن ٹہم قیسہ ناگا بہ یہ کہم
پایہی کہ مترہ یہ قین خاطر جہم

x x x

(ابن الصلاح - رحمه الله تعالى) نه فرموت : وerman گرتوو له
 نه بو سوله يمانی خه طابای به وه - رحمه الله - که هه دیشی شه ریف له سر
 سئ قیسه : صحیح و ، حسن و ، ضعیف • لمه ویش ته عریفی
 صحیح کرا • وه هه دیشی حسن هه دیشکی وایه پراوی به که ی ناسراو
 بی و پرجالی ئیسنادی مه شهوور بن وه مه داری نه که ری هه دیت له سر
 نه به شه یه و نه جور هه دیشه به ، که نه غلبه بی موحه ددیشین
 قبولیان کردوو و به گشتی فو هه او موحه هه دین به کاری دین •

وه وerman گرتوو له نه بو عیسی ترمذی به وه - رضی الله عنه - که
 هه دیشی حسن نه وه به له پراوی به کانیا ئیسنادی وه ها نه بی که موته هم
 بی به درو کردن و شاذ نه بی ، وه له پینگه به کی تریشه وه ناسرا بی ، واته
 ریوایت کرا بی • وه بازی موحه ددیشی مونه نه خیر فهرموویه تی :
 حسن نه وه به ضوعیفکی که می تیا بی واکه چاوبوشی لی بکری • وه
 نه به بو عمل پی کردن په وایه • جا (ابن الصلاح) فهرموویه تی : هیچ
 کام له ته تعریفانه چاری تینوتی دل ناکاو له فهرمووده ی ترمذی و
 خه طابیدا فهرقیکی پروناک له په ینی هه دیشی حسن و صحیح
 ده رناکه وی • وه من به جوانی ته ماشای وتاری موحه ددیشه کانم کردوو و
 شوینی ئیسعیالی نه دوو نه وه م باش ته ماشا کردوو و بوم ده رکه ورتوو
 که هه دیشی حسن له سر دوو قیسه :

به که م هه دیشکی وایه پرجالی ئیسناده که ی خالی نه بی له ئیسنادی
 مستوری واکه به ته وای ته هلیه تی معلوم نه بی • بهس نه وه نه
 هه به (مغل) نه بی که خه طه ئی زور له ریوایه تیا بی و موته هم نه بی
 به درو کردن له هه دیشا ، واته ته عمودی دروی لی ده رنه که و تسی و
 کاری (مفسق) نه کرد بی • وه وینه ی نه و هه دیشه ییش له پینگه به کسی

تریشہ وہ ناسرا بی ، تا ہیزی وہ رگرتی بہ ہوی ٹہو کہ سانہ وہ کہ وینہی
 ٹہو حدیشہ یان پریوایت کردوہہ • وہ بہم شیوہ ٹہو حدیشہ : حسہ نہہ •
 دہر ٹہچی لہوہ کہ بہ شاذذ بناسری یا بہ مونکہر •

وہ تعریفہ کہی ٹہو عیسیٰ ترمذی حمل ٹہ کرئی لہسر ٹہم قیسہ
 کہ باسم کرد •

قیسی دووہ می ٹہوہ یہ پاوی یہ کہی مہشہور بی بہ صدقو
 ٹہمانہت بہس نہ گہیشتی بہ پایہی پریجالی پریوایتی حدیشی صحیح
 لہ حیفظو لہ یتقاندا • وہ لہ گہل ٹہمیشا حالی بہرتر بی لہ حالی ٹہو
 کہسہ کہ ٹہ گہر بہ تہنیا پریوایتی حدیت بکا بہ مونکہر دابری ، وہ ہہر
 وہ کو یتبیاری سہلامہتی ٹہو حدیشہ حسہ نہہ ٹہ کرئی لہوہ کہ شاذذ یا
 مونکہر بی یتبیاری سہلامہتیشی ٹہ کرئی لہوہ کہ موعللہل بی • وہ
 تعریفی خہطابی حمل ٹہ کرئی لہسر ٹہم قیسہ •

جا ٹہم باسہ پروناک ٹہ کہ ینہوہ بہ چہند وتاریکی بہ سوود •

یہ کہم : ٹہمہ حدیشی حسہن پایہی والہ خوار پایہی حدیشی
 صحیحہوہ ، لہوہدا کہ پٹیوستہ پریجالی پریوایتی صحیح ہموویان
 عدالتو ضہبطو یتقانیان ثابت بی بہ نہقلی صہریح لہوانہوہ کہ
 باوہ پٹی کراون ، یا بہ شوہرتو یتسیفاضہ ، بہلام ٹہم وہزعه لہ حدیشی
 حسہندا یتبیاری نہ کراوہ • وہ ٹہ گہر موحدیشکی شافعی مہذہب ٹہم
 واتہی یمہیہ بہ دوور دابری ٹہوہ نہصمی یمامی شافعی رضی اللہ عنہی
 بو ٹہ خوینہوہ کہ لہ حدیشی مورسہلی تابعیندا مورسہلی وہا
 قبول ٹہکا کہ وینہی ٹہو مورسہلہ بہ موسنہدی وارید بوو بی یاخود
 مورسہلیکی تر موافقی بی لہو مورسہلانہ کہ وہ رگیرابن لہ غہیری
 پریجالی تابعیہوہ • ہہروا یتقناعی ٹہ کہ ین کہ یمام (أبو مظفر)ی

سمعانی نہ قلبی کردووه له بازي شافيعی يهوه که پړوايه تې نېسانسې
مستور قبول ته کړي ته گهر چي شهاده تې مستور
قبول ناکړي .

وتاری دووهم : نه مه يه ته گهر که سې په خنه بگري بلې : يو چي نه و
حدیثانه که له چهند پړنگاوه نه قل کراون به ضعیف دائه نرين ، وه کو
حدیثی : (الأذنان من الرأس) وه به حسن نازيررين (مع انه)
طریقی پړوايه تيان زوره ؟

له وه لآمدا نه نين : هموو حدیثکی ضعیف به زوری پړنگا نابي
به حسن ، وه ضوعفه که ی لا ناچي ، به لکو ته گهر ضوعفه که ی له بهر
نه وه بوو حیظی پړوی کهم بوو به لام نه هلی صیدقو نه مانه ت بوو نه وه
به هوې پړوايه تې له پړنگی تره وه نه يې به حسن و ضوعفه که ی ناميني .
وه ته گهر ضوعفه که ی له بهر نه وه سې که پړوی موته هم سې
به درو کردن نه وه به هوې پړوايه تې له پړنگه يه کی تره وه نابي به :
حسن . وه هم حقیقه ته به به حث و موماره سهی نه حادیت دهر
نه که وي .

وتاری سېهم : ته گهر پړوی حدیثی ضعیف پایه ی که متر بوو
له پایه ی نه هلی حیظ و نیتان به لام مشهور بوو به صیدقو نه مانه ت ، وه
له گهل نه مه يشا حدیثه که ی له پړنگی تره وه نه قل کرابوو نه وه
هم حدیثه دوو هیز په یدا ته کا ، به کي له صیدقو نه مانه ته وه ، وه به کي
تر له پړوايه تې له پړنگی پړوی تره وه ، وه هم دوو هیزه پایه ی نه و
حدیثه ضعیفه ته گه ييني به پایه ی حدیثی صحیح ، وه کو حدیثی :
(لولا أن أشق على أمتي لأمرتهم بالسواك عند كل صلاة) که موحه مه دی
کوړی عمر پړوايه تې کردووه له نه بو سه له مه وه له نه بو هوره بره وه

– خودایان لئی پازی بی – ئیسته موحه مهدی کوپی عمر مشهوره به صیدق ، به لام له بهر شهوه که له پئیگهی ترهوه پریوایت کراوه گه یشتووه به پایهی ههدیشی صحیح ، طبعهن مه بهست (صحیح لفره) به نهک (لذاته) .

چواردم : کتییی شهو عیسای ترمذی شهله بو ناسینی ههدیشی ههسن ، وه شهو عیسا گه لئی ناوی ههدیشی ههسنی بردووه له کتیه که یدا ، ههروا ناوی ههدیشی ههسن ههیه له کتییی شهو موته لیلیفانه ییش ییش ترمذی که وتوون ، وه کو شهحمدهی بن ههنبهل و بوخاری و غهیری شهوانیش ، وه عیاره تی ترمذی له کتیه که یدا جوور جووره ، بازئی جار شه لئی : (هذا حدیث حسن) وه بازئی جار شه لئی : (هذا حدیث حسن صحیح) جا ییوسته کیتابه که تان به چهند کتییی ئوصوول موقابه له بکهن ، وه ئیقیماد بسدرئی له سهر شهو صیفه ته که به ئیستیفاق بریاری شهدهن ، ههروا له شوئسی مهظه نهی ههدیشی ههسنه سونه نی شه بی داوودی سجستانی – رحمه الله تعالی – . پریوایت کراوه بو مان له شهو داووده وه که فهرموویه تی : له کتیه که مدا نووسیومه ههدیشی صحیح و ههدیشی نزیک بی له صحیح هوه ، ههروا پریوایت کراوه بو مان له شهو داوود فهرموویه تی : له هههر بابیکدا (أصح) له واندا که دهستم که وتووه لهو بابهدا شهینووسم ، وه هههه ههدیشی که ضوعفکی زوری تیدابئی به یانی شه کهم ، وه شهوهی که باسی هیچی تیا نه کهم شهوه به کار دئی ، وه بازئیکیان باش تره له بازئی .

جا (ابن الصلاح) شه فهرموویت : شهوهی که دهستان بکهوئی له سونه نی شهو داوود له وانهی که له صحیح هیندا نین و که شیش نه صی دانه ناوه له سهههه صیح هیتان لهو که سانه که صحیح له ههسن جیا شه که نهوه ، وای نشان شهدهن که له لای شهو داوود ههسنه ، وایش

ئەبىي كە لەلای غەيرى ئەو حەسەن نىو بەر ضابطەى تىمەيشىس
 ناكەوتى كە بو ضابطى حەسەن نوسىمان ، چونكى ئەبو عەبدوئاللاى حافىظ
 مەشھوور بە ئىنو مەندە ئەلىي : بىستورمە لە موخەممەدى
 كوپرى سەئىدى باوردى لە مېصرەدا ئەبوت : مەزھەبى ئەبو عەبدوپە حەمانى
 ئەسائى و ابوو ھەر حەدىشى كە ئىجماع نە كرابوو لەسەر تەرك كەردنى ئەو
 پىوپايتى ئەكرد ، ھەروا ئەبو داوودى سىجستانىش بە ياساى ئەو پەفارى
 ئەكردو ئىسنادى ضەئىفى قىبوول ئەكردو ئىستىدلالى ئەكرد بەو كە
 حەدىشى ضەئىف بە ھىزترە لە بىروپاى خەلك .

وتارى پىنجەم : ئەمەيە : ئەوئى خاوەنى (مەصايىح) لەسەرى
 پوشتوو كە : ھەرچى لە صەحىحەندا بىي بە صەحىح ناوى بردوو ،
 وە ھەر حەدىشى كە ئەبو داوودو ترمذى و ئەسائى و وئەئى ئەوان پىوپايتى
 كەردىي بە حەسەنى ناو بردوو . بزائىن ياساى خۆيەئى و لەلای ئەھلى
 حەدىث دائىر نەبوو . وە حەسەن لەلای ئەھلى حەدىث عىيارەت نىە
 ئەوانە ؛ چونكى لەو كىتايەدا حەدىشى حەسەن و غەيرى حەسەنىش
 ھەيە - والله أعلم -

وتارى شەشم ئەمەيە : كىتە مونسەدەكان ناخرىنە پال كىتە
 موغتەبەرەكان ، كە صەحىحى بوخارى و موسلىم و سونەئى ئەبو داوودو
 ئەسائى و ترمذىن . وە لە ئىستىدلادا ناگەن بە پاىەئى ئەمانە موطلەقا ،
 ھەر چەند موئەللىفەكانىن خاوەن شان و پاىەبەرزىن ؛ لەبەر ئەو كە
 ياساى ئەوان و ابوو لە مونسەدى ھەر صەحابىيە كەدا ھەرچى لەو
 صەحابىيەو پىوپايت كرابى وەريان گرتوو بەبى ئەو موقەيەد بن
 بەوئە كە ئىحتىجاج و ئىستىدلالى بىي بىكرى يا نە ، جا لەبەر ئەم ياسا
 پاىەيان باش كەوتوو لە پاىەئى كوتوبى خەمسە .

وه ئه‌و مۆسهندانه وه‌كو مۆسهندى ئه‌بو داوودى طيالىسى و مۆسهندى
 عه‌بدوئىللاى بن موسا و مۆسهندى ئه‌حمه‌دى بن حه‌نبه‌ل و مۆسهندى
 ئىسحاق بن راه‌وه‌يه‌و مۆسهندى عه‌بد بن حه‌مىد و مۆسهندى داره‌مى و
 مۆسهندى (أبو يعلى الموصلى) و مۆسهندى (حسن بن سفيان) و مۆسهندى
 (أبو بكر بن بزار) ، وه‌ هاو وئيه‌ى ئه‌مانه . جا له‌م مه‌وضوعانه ئاگادار
 بن !

وتارى هه‌وتهم : فه‌رمووده‌ى موحه‌دديشه‌ كان : (هذا حديث صحيح
 الاسناد ، أو حسن الاسناد) پايه‌ى كه‌متره له‌و هه‌ديشه كه به‌فرمۆون
 بۆى : (هذا حديث صحيح ، أو حديث حسن) چونكى وا ئه‌بسى
 ئه‌وترى : (هذا صحيح الاسناد ، مع أنه) نه‌فسى هه‌ديشه كه صحيح نيه
 له‌به‌ر ئه‌وه كه شاذه ، يا موعه‌لله له . به‌ئى ئه‌وه‌نده هه‌يه موحه‌دديشكى
 باوه‌ر پى‌كراو ، كه فه‌رمووى : (صحيح الاسناد) و له‌گه‌ل ئه‌و هه‌ديشه‌دا
 عىلله‌تى يا قه‌دى ده‌رنه‌پرى ئه‌وه ظاهر له‌و په‌قاره‌وه ئه‌وه‌يه كه حوكمى
 كر دووه به‌ صحيحه‌تى ئه‌و هه‌ديشه له نه‌فسى خۆيدا ؛ چونكى ئه‌صه‌ل
 عه‌ده‌مى عىلله‌ت و عه‌ده‌مى قاديحه .

وتارى هه‌شتم : له فه‌رمووده‌ى ترمذى و غه‌يرى ترمذيدا : (هذا
 حديث صحيح حسن) ئىشكال هه‌يه ؛ چونكى پايه‌ى هه‌ديشى حه‌سه‌ن واله
 خوارى پايه‌ى هه‌ديشى سه‌ححه‌وه ، كه وا بى ئه‌م دوو صيفه‌ته ئاگه‌ونه
 به‌ك .

وه‌لامى ئه‌م ئىشكاله ئه‌مه‌يه كه : ئه‌و دوو واته ئه‌گه‌ر ئه‌وه بۆ سه‌ر
 ئىسناد ، قابيله به‌ك هه‌ديش پى‌وايه‌ت بگريى به دوو ئىسنادو به‌كئى نه‌و
 ئىسنادانه به‌هينز بى و پى‌جاله‌كه‌ى پى‌جالى سه‌حىح بن ، وه به‌كئى له‌وانه
 هينزى كه‌متر بى و پى‌جاله‌كه‌ى نه‌گه‌ن به پايه‌ى پى‌جالى سه‌حىح . جا له‌سه‌ر
 ئه‌م ياسا ئه‌و دوو صيفه‌ته ئه‌گه‌ر ئه‌وه بۆ دوو ئىسنادو موناڤات نامىتى .

وه ياخود نهو دوو صيفته لهسر (تردد) بئى نه پايه پيچالى
 ئيسنده كه دا ، ئايا گه يشتووه به پايه پيچالى صحیح يا كه متره نهوه ،
 علاوه دوور نيه نهو كه سه كه ئه لئى : ئيسنده كهى حسه نه مه به ستي
 له (حسن)ى معنای لوغوى بئى ، يانى : شيرين و جوان ، نهك معنای
 عورفى بؤ (حَسَن) وه (حَسَن) بهو معنایه هردوو قيسمه كان
 نه گرتهوه .

وتارى نؤيم : بازئى له موحددين نهوعى حسهن جيا ناكاتهوه
 له نهوعى صحیح ، بهلكو داخلى صحیحى ئه كا ؛ چونكى هردوو
 نهوعه حهديه كه ئيستيدالايان بئى نهكرى و داخلى له مفهومى (ما يَحْتَج
 به) دا ، وه ئه مه ظاهر ئه بئى له كهلامى حافظ ئه بو عهبدو لآوه ، وه بؤ
 ئيشاره يه بؤلاى ئه م نوكته كه ناوى كئيبى ترمذى ئه با به : «جامع
 الصحیح» ، وه ئه بو بهكرى خهطيب هم بهو كئيبه ئه لئى : (صحیح) وه
 به كئيبى نه سائيش ئه لئى : (صحیح) وه ئه بو طاهيرى سه لفى ، ناوى
 كوتوبى خه مسه ئه باو ئه لئى : (اتفق عليها علماء الشرق والغرب) به لام له م
 وتاره ي ئه ودا نه سا هول هه يه ؛ چونكى لهو كئيبانه دا گه لئى حه ديشى
 ضه عيف و مونكه رو وئنه ي ئه وان له ئه وصافى ضه عيف هه يه . وه نه فسى
 ئه بو داوود خؤى ئه لئى : له م كئيبى منه دا حه ديشى صحیح و غيره
 صحیح هه يه . هه روا ترمذى ته صريح ئه كا به وه كه له كئيبه كه يا
 صحیح و حسهن هه يه . علاوه ي ئه مه نهو كه سه ي كه
 حه ديشى حسهن ناو ئه با به صحیح ئينكارى نه وه ناكا كه پايه حسهن
 كه متره له پايه صحیح ، كه وائى ئه مه هه ر ئيختلافه له عياره تداو
 بهس .

هه‌دیشی سه‌عیف

له‌پاش ته‌عریفی سه‌حیح و سه‌سه‌ن
سه‌عیف مه‌علوومه‌ئه‌ی برآی په‌سه‌ن
سه‌عیف له‌عورفا هه‌دیشی وایه
که‌پراوی‌یه‌که‌ی کز بی‌به‌پایه
پایه‌ی که‌متر بی‌له‌پایه‌ی سه‌حیح
نه‌یشگا به‌پایه‌ی سه‌سه‌نی مه‌لیح
ته‌ئیدیش نه‌کری‌به‌موتابه‌عات
که‌ته‌ئید کرا سه‌سه‌نه‌له‌لات
به‌لام مه‌به‌سه‌سه‌سه‌نی (للغیر)
نه‌وه‌ک سه‌سه‌نی (بالذات) ی‌پر‌خه‌یر
کاتی‌حالی‌بووی له‌حالی‌هه‌موان
تۆ‌خاوه‌ن چرای بۆ‌فه‌رقی‌ئه‌وان
ئه‌ناسی به‌حه‌ق هه‌دیشی سه‌حیح
سه‌سه‌ن ئه‌ناسی به‌شیوه‌ی مه‌لیح
سه‌عیفیش بۆ‌خۆی‌دیاره‌له‌ناوا
وه‌کو‌پیرۆزه‌له‌به‌ر‌هه‌تاوا
ئه‌م‌عیلمه‌عیلمی‌موحه‌ددیشانه
کالای‌شیرینی‌بالای‌ئه‌وانه
بۆ‌ئیمه‌نیه‌غه‌یری (اطّلاع)

له سهر مه سانید نه مجار (اتباع)
 ته حقیقی حالی ریجالی ئیسناد
 (أصعب جداً من خرط القتاد)
 جا بیړه سه یری بوخاری و موسلیم
 باقی مه سانید نهی برای سالیم
 دوور به له عه ناد نزیك له ئینصاف
 (انّ الانصاف أحسن الأوصاف)
 زاناو موخلیص بن تا به نووری دین
 بگهن به ئیدراك بو (عين اليقين)
 صه حیج و حه سهن به شیوهی راسی
 جیا بکه نه وه له بو حه قناسی
 جا ئاماده به به شیوهی ته شریف
 له بو ناسینی حه دیشی ضه عیف
 له گه ل ضه عیفدا بی ئه دهب مه بن
 وه کو بی ئه دهب بی حه سهب مه بن
 ضه عیف سه نه دی ضه عیفه ئه نا
 قابیله بگات به ئاسمانا
 یانی قابیله قه ولی په سوول بی
 چرای ده لیلی ریگهی و صوول بی
 یا خود قابیله مه عناکهی حه ق بی
 به مینهاچی دین باش مو حه ققه ق بی
 (ابن الصلاح) ی سه ربه رزی شه ریف
 ئه لی : جائیزه ریوایه ی ضه عیف

نهك بۆ صيفاتى خالقى عهلام
 يا بۆ ئه حكامى جهلال و جهرام
 بهلكو بۆ وه عظو ئيرشادو ته هذيب
 يا بۆ ته تنبيهو ته رغيبو ته هيب
 بۆ فه ضائيلى ئه عمالى ئينسان
 تا به جيبى بينن بۆ دهركى ئيحسان
 بۆ نه قلى ضه عيف بهم ياساو ته رزه
 سه نه دن له بۆ ئه م ذاته به رزه
 عه بدوره حمانى وه له دى مه هدى
 (أحمد بن حنبل بهما اقتدى)
 رپوايهى ضه عيف له گهآ ئيسنادا
 دائيره له ناو ئه هلى ئيرشادا
 ئه گه ر بى ئيسناد رپوايه تت كرد
 ئه ده ب رابگره وه كو مه ردى ورد
 به (قال الرسول) مه ييره به يان
 (روي عنه) باشه بۆ ئينسان

باسی حدیثی ضعیف

ضعیف به حدیثی ئەلین که نه صیفاتی پریجالی حدیثی صحیح و نه صیفاتی پریجالی حدیثی حسن ، له پراوی به کهی مه وجود نه بی ، وه پریگه ی ئەو که سه ئەیه وی ئەقسامی حدیثی ضعیف بدۆزیتسه وه ، ئەوه یه که تهماشای صیفه تیکی تابه تەنی بکا ، له صیفاتی حدیثی صحیح و ئیختیاری نه بوونی ئەو صیفه تە بکا ، به بی وجودی صیفه تی که جهبری ئەو صیفه تە فوتاوه بکاته وه ، ئەوه بهم شیوه قیسمیکی له حدیثی ضعیف دست ئەکه وی • ئەمجار صیفه تیکی تر بخانه پالی صیفه تسی پیشوو له نه بووندا ، بهمیش قیسمیکی تر پهیدا ئەبی ، که له حدیثی ئەو ل کزتره ؛ چونکی دوو صیفه ت له پراوی به که یدا نیه ، ئەمجار صیفه تیکی تر بخانه پال ئەوه ی که دوو صیفه تی تیدا فوتاوه ، بهمیش قیسمیکی سییم پهیدا ئەبی که له وان کزتره ، چونکه سنی صیفه تسی تیدا فوتاوه ، ههروا بهم یاسا ههتا ههموو صیفه تە کان ئەکه ونه پالی صیفه تە فوتاوه پیشوووه کان • پاش ئەمه بگه پرتسه وه بو سه ره وه و صیفه تی ئیختیار بکا بو ئە بوون غهیری ئەو صیفه تە که زوو له ئەوه ئەوه دیاری کرد ، به نهمانی ئەمه به تەنیا قیسمی تر بو ضعیف پهیدا ئەبی • ئەمجار صیفه تیکی تر بخانه پال ئەو صیفه تە فوتاوه غهیری صیفه تی ئەوه ل جار ههتا به نهمانی ئەم دوو صیفه تە قیسمیکی تر پهیدا بی ، ههروا ههتا ئەو صیفه تانه ههموو نهواو ئەبن ، ئەمجار ئیختیاری نهمانی ههموو صیفه تە کان بکا ، ههتا قیسمیکی تری زور ضعیفی دست بکه وی • وه ههراکام له صیفه تە کان شروطیان بی تهماشای نه بوونی ئەو شهرتانه ی بکا ، له سه ر یاسای نه فسی صیفه تە کان ، بهم جوړه ئەقسامی حدیثی ضعیف زور زیاد ئەبی •

وه نهو هه ديشه كه له قه يئكي تايبه تي بئ عياره ته : له (موضوع) (۱) و (مقلوب) و (شاذ) و (معلل) و (مضطرب) و (مرسل) و (منقطع) و (مفضل) له گه ل چه ند نهو عيكي تر دا كه باسيان نه كرئ - ان شاء الله تعالى - .

وه مقصود لهم كتيه نه نواعي علومي هه ديشه نهك خصوصي نه نواعي نهو ته قسيمه كه باسما ن كردن . وه له خوداي ته علا نه پارينه وه كه سوودي نه م كتيه بگه يئي به موسولمانان له دونياو له قيامه تا - آمين -

هه ديشي (مسند)

هه ديشي موسنه د نرخی ته واوه
 له سه ر سئ شيوه ته عريف كراوه
 نه بو عه بدو للاً حافيظي حاكيم
 برياري داوه به عه زمي جازيم
 موسنه د نه وه يه كاتي ريو ايه ت
 بئ قه طع و بئ وه قف بگا به هه زره ت
 ته ئييد كراوه نه م فيكره به تين
 له لاي كو مه لي له موحه دديشين
 خه طيبي به غدا فه رموويه موسنه د
 هه ديشي وايه (موصول السند)

(۱) لام وايه باش نه (موضوع) له ناو هه عيفدا حساب بكرئ ؟

چونكي له واقعا هه ديش نه . دانهر .

له ئیبتیداوه ههتا نیهایه
 پێك موتهصیل بن رشتهی ریوایه
 به چهزرت بگا یا به سهحابی
 یا به تابییعی (أهل الصواب)
 ئەمه شامیله به شیوهی مهسمووع
 له بۆ (مرفوع) و (موقوف) و (مقطوع)
 مهرفووع بۆ چهزرت ، مهوقووف بۆ ئەصحاب
 مهقطوع بۆ تابیع به شیوهی سهواب
 (ابن عبدالبر) فهرموویه : موسنده
 ئەبێ مهرفووع بێ و بگا به ئەحمەد
 خواه موتهصیل بێ سه نهدی تا ئەو
 یا مونقهطیع بێ و کزبێ به پرتەو

حه دیشی (متصل)

ئەر له موتهصیل ئەپرسی کامه
 بگره تهعریفی عه نهر شه مامه
 هه دیشی **ه**ایه که موتهصیل بێ
 ئیسنادی هه موو (بلا فاصل) بێ
 خواه واصیل بێ به ذاتی ره هه بهر
 یا بگاته سه ره سهحابی ئەنوه

حه دیشی (مرفوع)

مهرفووع ئەوهیه بگا به چهزرت
 خواه موتهصیل بێ سه نهد به دیققهت

یا موقهطیع بی پشتهی ریوایه
 یه کئی ده رچووبی له ناو ریوایه
 به فیکری بازی مهرفووع له ههدیث
 ئیخباری سهجه له حالی ره ئیس
 وتار یا رهفتار یاخود له تهقریر
 که صادر بوو بن له ذاتی بهشیر

ئه بو عمیری (ابن عبدالبر) نهقلی کردوو له قهومی که : موسنه
 ناو نابری ئیلا بو ههدیثی که بهرز بووئیهوه بۆلای حمزرت
 - صلی الله علیه وسلم - .

وه ئه بو عبدهوللای حافیظ جهزمی ناوه بهم تهعریفه داو له
 کتیه کهیدا که عینانی : (معرفة علوم الحدیث) ه غیری ئه می باس
 نه کردوو . وه به فیکری ئه بو به کری خهطیبی بهغدادی - رحمه الله -
 ههدیثی موسنه لای ئه هلی ههدیث ئه وه یه که : ئیسناده کهی له ئه وه ئه وه
 تا ئاخر موتهصلیل بی . وه زوربهی ئیستیعمالی موسنه بۆ ههدیثیکه که
 له حمزرته وه هاتیته خواره وه ، نهك له صحابی یه کانه وه . وه
 ئه بو عمیری (ابن عبدالبر) حافیظ خوئی ئه لئی موسنه ئه وه یه بهرز
 بگریته وه بۆلای حمزرت - صلی الله علیه وسلم - به تایه تسی ، جا
 ئه مه وا ئه بی موتهصلیل ئه بی وه کو : ریوایه تی له نافیع له ئینو عومه
 له حمزرته وه . وه وایش ئه بی که موقهطیع ئه بی ، وه کو : مالیک
 له زوهری له (ابن عباس) وه له حمزرته وه - صلی الله علیه وسلم - وه
 ئه مه موسنه ده ؟ چونکی ئیسناد دراوه بۆلای حمزرت - صلی الله

عليه وسلم - (مع انه) موقه طبعه ؛ چونکه زوهری حدیثی نه بیستوو له
(ابن عباس) وه - خودایان لی پازی بی •

وه حدیثی موته صیل - که به مه و صول هم ناو نه بری و به
موظله فی نهوتری بو مهرفوع و موقوف - حدیثیکه ئیساده کی
موته صیل بی ، واته هموو به کی له پازی به کان بستو بی له و که سه
که واله زووریه وه ، هروا تا تاخری ئیساده که • جا وینهی
موته صیل که مهرفوع بی وه کو : پیوایه تی مالیک له ئینو شهاب له
سالم کوری عبدوآللا له باوکی به وه له حزره ته وه • وه وینهی
موته صیل که موقوف بی ، وه کو : پیوایه تی مالیک له نافع له
ئینو عومر له عومره وه - خودایان لی پازی بی •

حدیثی (مرفوع)

حدیثی مهرفوع نه وه به که ئیساد بدری بۆلای حزره ت
- صلی الله علیه وسلم - به تایه تی ، وه به موظله فی هر بو نه مه
نهوتری و به کار ناهتری بو حدیثی که موقوف بی له سر صحابی و
غیری صحابی • (بناء علیه) حدیثی موسندو مهرفوع به کیکن و
ئینقطاع و ئیتصال به سر هردوو انیادا دی • به لام له لای کومه لی له
موحه ددیشین له یهک جیا نه بنه وه ، نه بهر نه وه ئیتصال و
ئینقطاع دین به سر حدیثی مهرفوعدا نهک به سر حدیثی موسنددا ؛
چونکی لای نه وان موسند نه وه به که به بی ئینقطاع بگا به حزره ت
- صلی الله علیه وسلم - •

وه حافظ نه بو به کری کوری نایت نه لی : حدیثی مهرفوع
نه وه به که صحابی بی لی له و تارو په فتاری پیغه بهر - صلی الله علیه

وسلم - جا بهم ته خصیصه مورسه لی تابیی له حه زره ته وه خاریج بوو له
مهرفووع •

وه (ابن الصلاح) فه رمویه تی : من نه لیسم هدر که سئ له نه هلی
حه دیت که مهرفووعی له موقاییلی مورسه لدا داناوه مه بهستی له مهرفووع
نه وه یه موته صیل بی - والله أعلم - •

(موقوف)

حه دیتی مه وقووف حه دیتی وایه
صه حابی بو نه و بیته نیهایه
خواه مونقه طبع بی موسنه د یا مه وصول
تا لای صه حابی مه حبووبی ره سوول
جار به جار مه وقووف نه گهر ناگا بی
نه وه سستی له سه ره غه یری صه حابی
وهك : (وقفه فلان علی
عطاء ، وهو شخص ذو علا)

(مقووع)

مه قووع نه وه یه راوه سستی له سه ره
شه خصی تابیی عادلی نه نوهر
نه مانهت زانی رای بگره له لات
گویش بگره له بو بازی ته فریعات

(تفریعات)

ته فریعی یه کهم ئه مه یه برا
به دل بزانه بی شو بهه و مورا
(کنا نفعل أو کنا نقول)
له صه حابیوه به یاسای مه نقوول
ئه گهر ره بطی دان به عه هدی ره سوول
ئه وه وان له جیی مه رفووع و مه و سوول
چون ظاهر وایه ته قریر کراون
لای حه زره ته وه ره وا دراون
(وکذا کنا لا نری بأسا
والنبيّ فینا قد استأنسا)
(او کانوا کذا یفعلون فی
عهد حیاة النبی الوفیّ)
هه موو ئه مانه وینه ی مه رفووعن
له شوومی شو بهه ی هه وا مه منووعن
ئه گهر وانه هات ئه وه مه وقووفن
له صه حابیوه به حق مه عرووفن

(تفریع) ی دووهم

ته فریعی دووهم قه ولی صه حابی
به صیغه ی مه جهوول (فی الانتساب)
وتیان : (أمرنا بكذا أو قد
نهینا عنه) بزانه به حه د

وهو موسنه دو مهرفووع وهمايه
ثاميرو ناهي ره سولو لآليه
هه ر وهما (من السنة كذا)
ئه صه حج موسنه ده برآي شيره زا
هه روا فه رمووده ي (أنس) وا بز ان
(أمر بلال يشفع الأذان
وأن يؤتوا الإقامة • فالحق)
وينه ي موسنه دن بي شو بهه مو طله ق

(تفريع) ي سييه م

سييه م ته فسيري صه حابي ره سوول
ئه وه عه لاقه ي بوو له گه ل هؤي نزوول
وينه ي موسنه ده ئه نا مه وقووفه
ئه م باسه باشه وهما مه عرووفه
چواره مين جومله ي (يرفع الحديث)
له گه ل ريوايه ي حه ديثي ره ئيس
(أو يبلغُ به) ياخود (ينميه)
في حكم الرفع الى نبيه (١)

(١) أي نبيه بتشديد الياء الاضافة الى الضمير •

حدیثی (موقوف)

حدیثی موقوفووه ئهوه به پریوایت بکریئ له صحابی به کانهوه .
- خویان لی پازی بی - له وتارو پهفتارو ئهحوالیان ، وه پراوهستین
لهسر خویمان و بهرز نهکریئنهوه بۆلای حهزرت - صلی الله علیه وسلم -
جا ئهم نهوه وا ئه بیئ ئیسناده کهی موتهصیل ئه بیئ تا ئه گا به
صحابی به که ، ئهمه ناوی موقوفووه موصوله ، وایش ئه بیئ
ئیسناده کهی موتهصیل نابئ ئهمه ناوی موقوفووه غیره موصوله ،
وه کو ئه وه که زانیان له حدیثی مرفوع بۆلای حهزرت - صلی الله
علیه وسلم - وه ئه وهی که وتمان له پراوهستانی لهسر صحابی ئه وه بهو
مهجره به که موطلق بیئ و ناوی (موقوف علیه) نه برئ ، ئه نا جار
به جاریش ئیستعمال ئه کریئ به (مقید) به غیره صحابی به وه و ئهوترئ :
(حدیث کذا و کذا ، وقفه فلان علی عطاء او طاووس او نحو هذا) وه له
ئیسطیلاحی فقه های خوراساندا به که موقوفووه ناو ئه بن به (أثر) .
ئهو قاسمی فهورانی که له خوراسانی به کانه فهرموویه تی : (الفقهاء
يقولون : الخبر ما يروى عن النبي - صلی الله علیه وسلم - والائر
ما يروى من الصحابة - رضی الله تعالی عنهم أجمعین) .

حدیثی (مقوع)

بزانی که مقوعووه غیره موقوفه به ، که لههولا باسی دی
- ان شاء الله تعالی - وه مقوعووه حدیثیکه له تابعینهوه پریوایت کرایئ و
لهسر ئهوان پراوهستایئ وتار یا پهفتار .
وه خهطیب ئه بو به کری حافیظ له (جامع) که یدا فهرموویه تی :
(المقاطع هي الموقوفات على التابعين ، والله أعلم) . وه (ابن الصلاح)

فهرموویه تی : تاگام ههیه له وه که ئیمامی شافعی - رضی الله عنه -
 تعیری داوه ته وه له موقه طبعی غیره مهوصول به : مهقطوع •
 ههروا له کهلامی ئه بو قاسمی طه به رانی و غیره ئه وائیش ئه مه تعیره
 ههیه •

جا لهم مهقامه دا بازی ته فریعات ههیه :

یه کهم : فهرمووده ی صحابی : (کنا نفعل کذا ، أو کنا نقول کذا)
 ئه مه ئه گهر نیسه تی نه دهن له زه مانی هه زره ت - صلی الله علیه وسلم -
 ئه وه له بابته تی هه دیشی مه و قوفه ، وه ئه گهر نیسه تی بدهن له زه مانی
 ئه و ، ئه وه له سه ر جه زمی ئه بو عه بدو لالی کوچی به یعی حافیظ و غیره
 ئه وه له ئه هلی هه دیش : له بابته تی هه دیشی مه رفوعه •

وه (ابن الصلاح) فهرموویه تی : خه به رم یی گه شتروه له
 ئه بو به کری به رقانی یه وه که یرساری کردوه له ئه بو به کری نیسماعیلی
 لهم تعیره نه که : ئایا مه رفوعن یا مه و قوف ؟ ئه ویش ئینکاری ئه وه ی
 کردوه که له حوکمی مه رفوعا بن ، وه فهرموویه تی : مه و قوفن له سه ر
 صحابی یه کان ، به لام واتهی ئه وه ل ئیعمادی له سه ر ئه درئی و به هیزه ؟
 چونکی ظاهر له و تعیره نه ئه وه یه که هه زره ت - صلی الله علیه وسلم -
 تاگادار بووه له سه ر ئه و وتارو ره فتاره و ته قریری کردوون •

وه ته قریری هه زره ت - صلی الله علیه وسلم - سونه ته و حوججه ته
 له دینا ، وه هه ر له و بابته یه فهرمووده ی صحابی : (کنا لا نری بأسأ
 بکذا ورسول الله فینا ، أو کان یقال کذا وکذا علی عهد ، او کانوا
 یفعلون کذا وکذا فی حیاته - صلی الله علیه وسلم -) هه موو ئه مانه و
 وینه ی ئه مانه مه رفوع و مونسه دو (مخرج) ن له کتیه مه سائده کان •

تەفریمی دووم : فەرموودەى صحابى : (أمرنا بكذا أو نهينا عن كذا) بە صیغەى ماضى مەجهوول ، لە نوعى مەرفوع و موسنەدن ، بەلای ئەهلى حەدىشەو ، وە ئەمە فەرموودەى زوربەى ئەهلى عیلمە ، وە ئەم یاسا كۆمەلئى موخالەفەیان كردوو ، كە ئەبو بە كرى ئىسماعىلى لەوانە ، بەلام واتەى ئەو ل پاستە ؛ چونكى موطئەقى ئەو عیبارەتە ئەگەر ئەو بو ئەو كەسە كە ئەمرو نەهیبى بە دەستى ئەو ، وەكو حەزرت بئى - صلى الله عليه وسلم - هەروا فەرموودەى صحابى : (من السنة كذا) ئەصحیح ئەو بە كە موسنەد مەرفوعە ؛ چونكى ظاهیر وایە مەبەستى سوننەتى پەسولوللأبى ، لەو شتانەدا كە پێویستە بۆ ئەمە پەپرەوى بكەین • هەروەها فەرموودەى (أنس بن مالك - رضی الله عنه - : أمر بلال ان يشفع الاذان ويوتر الإقامة) واتە فەرمان درا بە بىلال كە كەلىمەكانى بانگ بە جووت و قامەت بە تاك بلى ، وە هەروەها وێنەى ئەم عیبارەتە ، وە فەرق نە لە بەینى ئەو دا بليت : لە زەمانى حەزرتا بوو یا نەليت - والله أعلم - •

تەفریمی سێم : ئەو و تراو كە تەفسیری صحابى حەدىشى موسنەد ، ئەو لە تەفسیر كدا بە هەوى سەبەبى نزوولەو بئى بۆ ئایەتى كە صحابى بە كە بىگێر ئەو ، وە بۆ تەفسیری نە كە مەعناى ئایەتە كە بەیان بكا •

تەفریمی چوارم : ئەمە بە كە لە بابەتى ئەحادیثى مەرفوعەمە ئەو حەدىثانە كە لە كاتى ناو بردنى صحابیدا ئەلئى : (يرفع الحديث أو يبلغ به أو ينميه) هەموو ئەمانە كینا بەن لە بەرز كردنەوى ئەو صحابى بە بۆ پێوا بەتە كە بۆ لای حەزرت - صلى الله عليه وسلم - وە

حوکمی ئەمانە بەلای ئەهلی حەدیشەود حوکمی حەدیشی مەرفووعە ، (ابن الصلاح) فەرەوووەتی : من ئەلیم ئەگەر شەخسی پراوی لە تابعییەووە بێی : (یرفع الحدیث أو یبلغ به) ئەویشس هەم مەرفووعە ، بەلام مەرفووعی مۆرسەل - والله أعلم - .

حەدیشی (مۆرسەل)

حەدیشی مۆرسەل لای موحەددیشین
 ئەووە یە بیری گەلی تابعیین
 بێ بێی : (قال رسول الله)
 ئەمە زۆر بەرزە مەرتەبەو جاهی
 وەك عوبەیدیللای بن عەدی بن ئەرشەد
 هاوڕازی گەلی ئەصحابی ئەحمەد
 یا وەكو (سعید بن المسیب)
 یا وینە ی ئەمان پیری (مەهذب)
 چون ظاهیر وایە كە ریوایەتیان
 لە صەحابی یە ئەك تابعییان
 طەبعەن صەحابیش بە دلی ئاگاہ
 ریوایەت ئەكا لە (رسول الله)
 هەرچەن مەشهوورە هەموو تابعیین
 لە حوکما یە كە لای موحەددیشین
 بەلی چەند صوورەت خیلافیان تیایە
 مۆرسەلن یاخۆ دوورن لەو پایە

به کهم عاریض بی (عند الاجتماع)
 بهرله صهحابی دهردی ئینقیطاع
 راوی لهو شوینا دووره له سهماع
 له صهحابی وه بی شوبهه و نيزاع
 حاکیم ئەم ماده ناکا به مورسهل
 له بهر نه مانی تابيعی ئەمتهل
 جا ئە گەر به کئی له ویا فه و تاوه
 ئەوه مونه طبع له بو ئە و ناوه
 ئە گەر دوو کهس بن ئەوه (معضل) ه
 ئەمیش لای حاکیم غهیری مورسهله
 له لای فوکه هاو لای ئەهلی ئو صوول
 ههردوو مورسهلن مورسهلی مهقبوول
 دووهم ریوایه ی چینی (أصاغر)
 که وتیان : (قال رسول الناصر)
 به وینه ی زوهری و به حیای بن سهعید
 ئەبو حازمی فاضیلی رهشید
 له سهه حیکایه ی (ابن عبدالبر)
 عالمی گوره ی خاوهن خیر و فه
 قهومی هه ن ناویان نابهن به مورسهل
 هه ر مونه طبعه ناویان (فی المثل)
 چونکه به عاده ت له صهحابی یان
 که میان بینیه دوان یا سیان

دهی ظاهر وایه که ریوایه تیان
 له تابیعین بی نهک صهحابی یان
 به لام به شورهت مهروی تابیعین
 هه موو مورسه لن : (کالماء المعین)
 سییه م ریوایهت نه شهخصی موبه م
 وه کو (فلان عن شیخ اکرم
 أو عن رجل) به بی ذیکری ناو
 شهخصیه ته که ی ده رنه چی ته واو
 حاکیم فه رموویه : بلئی مونه طبع
 پی مه آئی : (مرسل • فاسمع وأطع)
 حه دیشی مورسه ل وینه ی ضه عیفه
 بو عه مه ل ناشی هیزی خه فیفه
 مه ر به وه جهی تر ته خریج کرابی
 وه کو ضه عیفی (متابع) وابی
 نه بو حه نیفه و مالیک به مورسه ل
 ئیحتیجاج نه که ن بی شوبه ه و خه له ل
 هه روا ئیمامی (أحمد بن حنبل)
 به ریوایه تی وه رنه گری مورسه ل
 (نعم مسند صغار الاصحاب
 مسند" حکماً بلا ارتیاب)

x x x

بزائن : لهسەر عياره تی (جامع التحصيل في أحكام المراسيل)
تهئلفی (الحافظ صلاح الدين أبو سعيد) خه لیلی عه لائی ، له ته عریفی
حه دیشی مورسه لدا سئ و تار هه یه ، یه که میان زۆر گوشاده ئه مه یه :

حه دیشی مورسه ل واته یه یه کیکه له ئه هلی عه صره کانی ئیسته یا
له مه وئیش : (قال رسول الله - صلى الله عليه وسلم - كذا) •

دوو ه میان : حه دیشی مورسه ل ئه وه یه : که یه کتی له کیاری تابعین
له وانه که چاویان که وتوو به ژماره یه کتی زۆر له ئه صحابی پیغه بیه
- صلى الله عليه وسلم - وه پویا یه تیان له تابعین کهم بی ، وه کو (سعيد
بن المسيب) و (أبو سلمه بن عبد الرحمن) وه وئسه ی ئه مانه تابعین
پویا یه تیان کرد بی له حه زره ته وه - صلى الله عليه وسلم -

وه ئه ما ئه وه ی که صیغاری تابعین پویا یه تیان کرد بی ئه وه حه دیشی
مونه طبعه و مورسه ل نه . •

سینم مورسه ل ئه وه یه : که یه کتی له تابعین پویا یه تی کرد بی له
حه زره ته وه - صلى الله عليه وسلم - خواه له کیاری تابعین بی یا له
صیغاری تابعین • وه ئه م ته عریفه مه شه ووره له زۆر کهس له ئه هلی
حه دیشه وه و ئیختیاری حاکیم له سه ر ئه مه یه •

چوارم : مورسه ل ئه وه یه : که له سه نه ده که یدا ناقه که سئ
ساقط بوو بی ، خواه خاوه ن ئیرساله که له تابعین بی یا له غه یری
تابعین • وه ظاهیری که لامی ئیسمی شافعی له سه ر ئه مه یه • وه
بنا له سه ر ئه م ته عریفه حه دیشی مورسه ل و مونه طبع ئه بن به یه کتی •

وه له لای (ابن عبد البر) حه دیشی مونه طبع عامره له مورسه ل ؛
چونکی مونه طبع ئه وه یه سه نه ده که ی موته صیل نه بی ، خواه پراوی به که ی
تابعی بی یا له غه یری تابعین •

وہ لہلای حاکیم موقہطیح ٹہوہ یہ کہ لہ پیش گہ یشتن بسہ
 تابعی بیئ کہ لہو کہ سہی والہ زووریہ وہ حدیثی نہ بیستبئی یا خود ٹہوہ یہ
 کہ نینسنادہ کہی لہ کہ سینیکی نا مہ علوومہ وہ بیئ ، وہ کو ٹہوہ پراوی بلیئ :
 (روی فلان عن شیخ ، أو روی فلان عن رجل) • وہ مورسل عیارہ تہ
 لہوہ کہ تابعی ریوایت بکا لہ ہزرہ ٹہوہ - صلی اللہ علیہ وسلم -
 (بناء علیہ) موقہطیح لہلای حاکیم بہ مورسل نانسریئ •

وہ (معضل) ٹہوہ یہ کہ لہ پراوی یہ کانا دوو کہس یا زیاتر ساقط
 ہوو بیئ • وہ لہلای کو مہ لئی حہ نفی یہ موعضل و مورسل وہ کو یہ کن ،
 ہدروہا لہلای (امام الحرمین) و تابعہ کانی •

وہ لہلای جو مہوور موعضل خاصترہ لہ موقہطیح و مورسل ، وہ
 ہم سو موعضلئی موقہطیح و مورسلہ ، بہ لام ہم سو
 موقہطیح و مورسلئی موعضل نہ ، وہ ٹہوہ کہ فرموویانہ :
 مورسل ہدر ٹہو حدیثہ یہ کہ صحابی ساقط ہوو بیئ لئی نہ کہ صحابی و
 تابعی لئی ساقط ہوو بن ، وہ کو خہ طیب ٹہمہی گپراوہ ٹہوہ لہ زوربہی
 ٹہہلی حدیث ، ٹہوہ موعضل و مورسل بہ (متباین) دہر ٹہوہ چن ناوی
 یہ کیکیان نادرئی بہویان • ٹہمہ تا تیرہ لہ کتبی (جامع التحصیل) و ہرم
 گرتوہ ، بہ لام بینا لہ سہر فرموودہی (ابن الصلاح) ٹہم باسہ ناوایہ کہ
 دئی :

ٹہ لئی : صوورہ تی ٹہو مورسلہ کہ خیلافی تیدا نہ بیئ حدیثیکہ یہ کسئ
 لہ تابعی یہ گہورہ کان فرموویتی : (قال رسول اللہ - صلی اللہ
 علیہ وسلم - کذا أو فعل رسول اللہ کذا) وہ مہ بہست لہ تابعی گہورہ
 کہ سیکہ گہ یشتبئی بہ کو مہ لئی لہ ٹہ صحابی پیغہ مہر - صلی اللہ علیہ وسلم -
 و دانیشتبئی لہ گہ لئانا •

وہ کو عہدوآلای کوپی عہدی کوپی خیارو سعیدی کوپی
 موسیہبو ہاو وینہی ٹومان ، بہلام مشہور و ہایہ کہ فرق نہ لہ
 بہینی تابعی بہکاندا ، وہ ہر یہکئی لہوان بلئی : (قال رسول اللہ - صلی
 اللہ علیہ وسلم - کذا) ٹوہ حدیثہ کہی بہ مورسل ٹہزائی ۔

وہ لہم مقامہدا چندہ صوورہ تی ہدیہ ٹیختیلاف ہدیہ لہوا کہ
 مورسلن یان نا :

یہ کہم ٹوہ صوورہ تہ کہ لہ پیش گہشتن بہ تابعی ٹیسنادہ کہی
 قطع بیی ، واتہ پاوی پیوایہ تہ کہی لہ کہ سیکہوہ بیی کہ نہ بیستہ
 لہو کہ سہوہ لہم صوورہ تہدا حاکیم جہزمی ناوہ بہوہدا کہ ٹم حدیثہ
 ناو نابریی بہ مورسل ، وہ مورسل خاصہ بہ پیوایہ تی تابعینہوہ ۔ جا
 لہو پیوایہ تہدا کہ وتمان : ٹہ گہر تاقہ یہ کئی ساقط بوو بیی ٹوہ حدیثہ کہ
 لہ عورفا ناوی بہ موقوفہ طبع ٹہبریی ۔ وہ ٹہ گہر دوو کہ سن یا
 زیاتر بن ٹوہ ناوی موعضلہ ، ہروا بہ موقوفہ طبعین
 ناو ٹہبریی ۔ بہلام ٹہوہی زانراوہ لہ فقیہو ٹوصولدا
 ہموو ٹہوانہ ناو ٹہبریین بہ مورسل ، وہ ٹہبو بہ کبری
 خہطیبو گہلئی لہ موحددین لہ سہر ٹم فیکرہن ، بہلام خہطیب
 فرموویہ تی : ٹہ غلبہ بی ٹہوہی کہ بہ مورسل ناو ٹہبریی ٹوہ حدیثہ بہ
 کہ تابعی پیوایہ تی کردیی لہ حہزرہ ٹہوہ - صلی اللہ علیہ وسلم - و
 ٹہوہی کہ تابعی پیوایہ تی کردیی ، ٹہوہ بہ موعضل ناو ٹہبریی ۔

دوہم ٹہوہی کہ بچووکانی تابعین پیوایہ تی بکن لہ حہزرہ ٹہوہ
 - صلی اللہ علیہ وسلم - وہ کو زوہری و ٹہبو حازم و یحیای کوپی
 سعیدی ٹہنصاری و وینہی ٹہمانہ ، ٹہوہ کومہ لئی لہ موحددین ناوی
 نابہن بہ مورسل ، بہ لکو بیی ٹہلین موقوفہ طبع لہ بہر ٹہوہ ٹہمانہ زور بہی

پړوايه تيان له تابيعينه وه ، وه له كومه لى نه صحابى مه گهر يه كسى يا دوو
كه سيان چاو پى كه وتبى .

سپم : كاتى له ئيسنادا له ئيسنانى نامه علوم وه پړوايهت بكرى ،
وه كو : (روى فلان عن رجل ، أو شيخ او نحو ذلك) نه وه پينا له سهر
نه وهى كه حاكم له كتيبى (معرفة علوم الحديث) دا نووسيوپه تى : نه وانه
به مورسل ناو نابرتين ، به لكو به مونقه طبع دانه نرتين ، به لام له بازي
ته صانفدا به مورسل دانه نرتين .

جا (ابن الصلاح) فهرموويه تى : بزانتن هديشى مورسل حوكمى
هديشى ضه عيفى هديه ، مه گهر له پړنگه يه كى تر شمه وه پړوايهت كرابى ،
بوپه ئيمامى شافعى - رضى الله عنه - په فتارى كردووه به مورسله كانى
سه عىدى كوپى موسىه يه ب - رضى الله عنه - له بهر نه وه له چنه د
پړنگه ي تره وه به موسنده دى پړوايهت كراون . وه نه وه په خنه كه گيراوه
له م قصه و توويانه : له م كاته دا ئيعتيماد له سهر مورسله كه نيه ، به لكو
ئيعتيماد له سهر موسنده كه يه ، نه وه له وه لامباندان نه لئين : بى گومان نه وه
مورسله به هوى يارمه تى نه وه موسنده وه به هتيز بووه و ئينكارى نه مه
ناكرى ، وه به هوى نه وه موسنده وه ده ركه و تووه بوومان نه وه ئيسنده كه
ئيرساله كه ي تدايه ئيسنادى كى صحیح و موخته به ره و ئيحتياجى بى
نه كرى و ئينكارى نه مه ناكاهه گهر يه كسى كه ذوقى نه بى له عيلمى
هديندا .

بزانتن نه وهى و تمان كه : هديشى مورسل وه كو هديشى ضه عيف
وايه و ئيحتياجى بى ناكرى بى كومه لى موحه ددينه كانه ، وه له نه وه لى
صحيحى موسليمه وه نه لى : (المرسل فى أصل قولنا وقول اهل العلم

بالاخبار ليس بحجة) وه (ابن عبدالبر) حافطى مه غريب ثم قصه يسه
 كير او تهوه له كومه لى له نه هلى حه ديه وه ، به لام مه ذه بهى نه بو حه نيه وه
 مالكو نه تبعان له سر نه وه به كه : مورسل ئيسيد لالى بى نه كرى •
 ناگدار بن : ئمه نه وه ديشانه كه ورده صحابه به كان پريوا به تيان
 كر دو وه له حه زره ته وه - صلى الله عليه وسلم - وه كو (ابن عباس
 - رضى الله عنهما -) وه بى نه و يش وه له حه زره تيشيان نه يستو وه
 له حوكمى مه و صول و مونسه ددا دا يان نه تين؟ له بهر نه وه كه پريوا به تيان
 له صحابه به وه بو وه وه حالى صحابه عه داله ته - والله اعلم -

حه ديشى (منقطع)

به فيكرى گه لى له مو حه ديشين
 گه لى وجهه هاء له فوقه هاء دين
 مونقه طيع ناوه له بو حه ديشى
 كه ئيتتيسالى سه نه دى نه بى
 نه و ئينقيطاعه يش به هه ر چو نى بى
 واته جى ساقط له هه ر شو ينى بى
 به لام به نه كثر عوله ماى حه ديث
 به كارى دين له كاتى ته حديث
 بو پريوا به تى (من دون التابع)
 له نه صحابه وه نه صحابه شافيع
 (قيل) نه وترى له بو ئيسنادى
 له خوار تابعى خه له لى تيا بى
 به ك راوى گوم بى يا خود مو بهم بى
 نه گه ر چى (قيل) ه با موسى لله م بى

x x x

بزائن له تاریخی (منقطع) و فەرقی مابەینی مونتەطیع و مورسەلدا چەند
 بیروپرای هەیه بو موحەددیتەکان و غەیری ئەوان . جا لەو بیرانەیه ئەوەی
 کە پابووورد لە حاکیمەوه لە باسی مورسەلدا ، کە : مورسەل مەخسوسە
 بە پریوایەتی تابەیی یەوه . وە مونتەطیع عیبارەتە لە ئیسنادێ کە لە یێشن
 گەشتن بە تابەیی پراوی بەکی وا بیئێ نەبیسبێ لێوەی والە ژوواریەوه و
 ئەوه کە ساقطە لە بەینی ئەواندا مەذکوور نەبێ ، نە بە موعەبیەنی و نە
 بە غەیرە موعەبیەنی . وە لە مونتەطیعە ئەو ئیسنادە کە بازێ لە
 پراوی یەکانی بە لەفطیکی موبهەم ناوبرابن ، وەکو (رجل ، شیخ) و وێنە
 ئەوانە . وێنە یەکەم ئەوەیە کە پریوایەتیمان کردوووە لە (عبدالرزاق) لە
 سوفاینی ئەوری لە ئەبوئیسحاق لە زەیدی کورپی (بشیع) لە حوزەیفەوه
 ئەلی : (قال رسول الله - صلى الله عليه وسلم - ان ولتيموها ابا بكر فقوي
 أمين . الحديث) ئەم ئیسنادە کە موحەددیت تەماشای ئەکا شیوە کە
 شیوەی مونتەطیعە (مع آتە) مونتەطیعە لە دوو شوێنا ، یەکەم (عبدالرزاق)
 نەبیسوووە لە ئەوری یەوه ، بەلکو بیستووویەتی لە نەعمانی کورپی
 ئەبووشەیبە جندی لە ئەوری یەوه و ئەوری نەبیسوووە لە ئەبوئیسحاقەوه ،
 بەلکو بیستووویەتی لە شوره یك لە ئەبوئیسحاقەوه . وە وێنە دوووم ئەو
 حەدیتەیه کە پریوایەتیمان کردوووە لە (أبو العلاء) کورپی عەبدوللای
 کورپی (شخیر) لە دوو پیاووە لە شەددادی کورپی ئەوس لە رەسولوللأوه
 - صلى الله عليه وسلم - له دؤعا له نوێزا : (اللهم انى أسألك الثبات فى
 الامر . الحديث) .

دوووم لەو بیرانە ئەوەیە کە (ابن عبدالبر) فەرموویەتی : مورسەل
 مەخسوسە بە تابەینیەوه . وە مونتەطیع شامیلە بو تابەین و
 غەیری تابەین ، وە مونتەطیع لەلای ئەو عیبارەتە لە حەدیتی کە ئیستیصالی

سنة دى نه بئى ، خواه نيسبت بدرئى بؤ لاي حه زرت - صلى الله عليه وسلم - يا بؤ لاي غه یری نهو .

سینم لهو بیرانه نهو یه که موقه طیع وه کو مورسه لئی وایه و هردوویان شامیلن بؤ هر ئیساندئى که موقه طیع نه بئى ، وه نم مه ذه به نزیکره له واقع و گه لئى کهس له فو قه ها و غه یری فو قه ها وه ریان گرتو وه ، وه نه بو به کرى خه طیب له (کفایه) دا ذیکرى کردو وه ، نه و نه ده هه یه زوربه ی ئیستیعمالی مورسه ل بؤ نه و یه که تابعی پریوایه تی کردبئى له حمزرته وه - صلى الله عليه وسلم - وه زوربه ی ئیستیعمالی موقه طیع بؤ حه دئیکه کهسانئى وان له خواری تابعینه وه نه قلئى بکن له صه حایی به وه وه کو پریوایه تی مالیک له ئینوعومه ره وه - رضی الله عنهم - وه وئسه ی نه مئیش - والله أعلم - .

چوارم لهو بیرانه نهو یه که نه بو به کرى خه طیب گئراویه نه وه له بازئى له نه هلی عیلمی حه دئیه وه که موقه طیع نه و یه پریوایه ت بکرى له تابعی به وه یا له کهسئى له خواری تابعی به وه و پراوستئى له سه ر نه و له وتار بئى یا له په فتار ، وه نه مه غه ربه و دووره - والله أعلم - .

حه دئى (معضل)

موعضه ل نه و یه دوو یا زیاتر
نه ما بن له ناو پرواتی فاخر
به مهرجئى هه موو پیکؤ لکا بن
چون موقه طیع ه که لئک برا بن
ده ی گشت موعضه لئى موقه طیعیشه
عه کسی به کوللی نیه له م پیشه

واتهم وهر بگرن به قه درى ئيمكان
 به كارى دینن موحه دديشه كان
 بو ریوايه تى (من دون التابع)
 له ئه صحابه وه ياخو له شافيع
 دهى واتهى راوى (بلغنى عن
 ابن مسعود) موعضه له به فهن
 ههروه ها واتهى فه قيهى شاهى
 كه ئه لى : (قال رسول الله)
 خه طيب به وان هيش هه ر ئه لى مورسه ل
 به و ياسا بيستت ئه لى براى ئه فضل
 (ما لم يتصل فهو المرسل
 فالمعضل مرسل واشرب العسل)
 كاتى تابيعى نابيع له تابيع
 ريوايه ت بكا به وه قفى واقيع
 سه نه د له وه وژوور هه م موته صيل بى
 به ذاتى به رزى شافيع واصيل بى
 حاكيم به مه يشه هه ر ئه لى مورسه ل
 ئه مه يش جو انه لاي شىخى ئه فضل
 مه به ستم شىخى (ابن الصلاح) ه
 كه نوورى واتهى وينه لى ميصباحه

x x x

حه ديشى موعضه ل ئه وه به دوو كهس يا زياتر له ئيسناده كه يا نه ما بن ،
 وه كو ئه وه حه ديشه كه تابيعى نابيعى ريوايه تى ئه كاو ئه لى : (عن رسول الله
 - صلى الله عليه وسلم - او عن ابى بكر ، او عن عمر ، وهكذا) ئيتر ناوى

ئەو كەسانە نابا كەوان لە بەینی خۆیان و ئەو كەسەدا كە پڕیوایەتی لێسە
ئەكەن .

و ئەبونەصری سجزی حافیظ ئەلی : قەولی پراوی : (بلفنی) وەكو
قەولی ئیمامی مالیک - رضی اللہ عنہ - ئەلی : (بلفنی عن أبی هريرة
- رضی اللہ عنہ - أن رسول اللہ - صلى الله عليه وسلم - قال للمملوك
طعامه وكسوته . الحديث) ئەو لەلای ئەهلی حەدیدا ناو ئەبرئ بە
موضعەل .

جا (ابن الصلاح) یش - رحمە اللہ تعالی - فەرموویەتی : منیش ئەئیم
فەرموودەى موصەئنفین لە فوqەهاو غەیری فوqەها : (قال رسول اللہ
- صلى الله عليه وسلم - كذا وكذا) لە قەیلەى حەدیثی موضعەلە .

وە حافیظ ئەبوبەكری بەغدادی خەطیب لە بازئ و تاریا بە مورسەل
ناوی بردوو ، وە ئەمە لەسەر ئەو یاساتانی كە بازئ فەرموویانە : (كل
ما لم يتصل سنده فهو مرسل) .

وە كاتئ یەكئ لە تابعی تابعی حەدیثكسى پڕیوایەت كرد لەو
تابعی یەو و لەسەرى پراوqستا ، وە لەحال ئەو حەدیثی ئەو مۆتەصیل بوو
بە حەزرەتەو - صلى الله عليه وسلم - ئەو یش حاكیم ئەبو عەبدوآلآ بە
نەوعكی نە موضعەل داناو ، وەكو ئەو حەدیثە كە پڕیوایەتمان كەردوو
لە (أعمش) وە لە (شعبی) یە وە كە فەرمووی : (يقال للرجل يوم القيامه
عملت كذا وكذا ، فيقول ما عملته ، فيختم علي فيه . الحديث) ئەمە
ئەعمەش بە شێوەى موضعەل پڕیوایەتی كەردوو ، وە لەحال ئەو حەدیثە
شەعبی پڕیوایەتی كەردوو لە ئەنەسەو ئەو یش لە حەزرەتەو - صلى الله
عليه وسلم - بە ئیصالى سەنەد .

(ابن الصلاح - رحمه الله -) فەرموو یەتی : من ئەتیم ناو بردنی ئەمە بە : موعضەل ، جوانە ؛ چونکی ئینقیطاع بە نە بوونی یەکیسک لە پراوی یەکان لە گەڵ وە قەدا موشتمیلە لەسەر ئینقیطاع بە دوو کەس کە عیارەتەن لە صحابی لە گەڵ (رسول الله - صلى الله عليه وسلم) - دا ، کە وا بوو ناوی موعضەل بۆ ئەمە جوانترە لە ناوی موقهطیع - والله أعلم - جا ئیترەدا تەفریعاتی هەیە :

یە کەم : ئیسنادی کە (معنعن) بێی کە عیارەتە لە حەدیثی پڕیوایەت یکرێی بە شیوەی : (فلان عن فلان عن فلان) بازیی لە موحەددیشەکان لە قەبیلە ی مورشەل و موقهطیعان زماردوو تا ئیصالی سەنەدە کە ی دەرتە کەوی ، بەلام ئەو بیرە کە پاست بێی و پەقاری موحەددیشە لەسەری پوشتوو ئەمە یە کە : ئەم جوۆرە حەدیثە (معنعن) بە خاوەنی ئیسنادی موقهصیل دائەنرێن ، بە مەرجی ئەو کە سەنەدە کە مەشموولی (عنعن) کەن بازیکیان گەشتەن بە بازیکیان و پارێزراو بن لە عەبیبی تەدلیس ، لەم کاتەدا لەسەر ئیسنادی موقهصیل دائەنرێن ، مەگەر خیلافی ئەو تەبەت بوو بێی .

و (ابن الصلاح) فەرموو یەتی زۆر واقع بوو و ئەبێی لای ئەهلی حەدیث کە لیمە ی (عن) بە کار دینن لە ئیجازەدا مەنەلەن : یەکی لەوان ئەبێی : (قرأت علی فلان عن فلان) ئەوانە ظاهیرن لە ئیصالی سەنەددا - والله أعلم -

دوو م ئیختیلاف هەیە لە قەولی پراویدا : (ان فلاناً قال کذا و کذا) ئایا بە ئیسنادی موقهصیل دائەنرێی ، وە کو پڕیوایەتی (معنعن) - ئەگەر ئەو کە سەنەدە وان لە سەنەدە کەدا بازیکیان گەشتی بە بازیکیان - یا نە ؟

(ابن عبد البر) لە جو مهوری ئەهلی عیلمو وە نەقلی کردوو کە لە فظی (عن) و (ان) وە کو یەك وان ، وە لەم باسەدا هەر مولا قاتی بازی بۆ

بازيکيان ئيعتبار نه کړي هدا دهر نه که وئې ئينقيطاع له سنده ده که دا • به لام
 ئيمامی (احمد بن حنبل) نه فهرمويت : حرفی (ان) وه کو
 (عن) نه و ئيسنا ده که به مونه سيل نانا سري •

تفریعی سيم : وه کو تيمه پړوايه تي (معنن) و پړوايه ت به حرفی
 (ان) نه پړين به سهر ئيتيصالی سنده دا نه بوبه کړی صهیره فی شافعیس
 وایکړدوه و فهرموويه تي : همر که سئې حه دثی بیستی له که سیکه وه له
 باشان حه دث له و که سه وه پړوايه ت بکا نه وه نه و ته حه دثه له سهر سماع
 ئيعتبار نه کړي ، مادام له واقعدا ثابت نه بیې پومان که نه و حه دثه ی له و
 شه خصه وه نه بیستوه ، هروا همر که سئې که به معلومی گه شتبی به
 که سئې و حه دث له و که سه وه پړوايه ت بکا ، نه وه یس حمل نه کړي
 له سهر ئيتيصال ، به لام پو نه و که سانه یه که ته دلیسیان لی دهر نه که وتی •
 وه ده لیل له سهر نه و پړپاره نه مه یه : نه گهر تيمه
 نه و حه دثه حمل نه که ین له سهر ئيتيصالی سنده نه بیې نه و
 که سه به خاوه ن ته دلیس بزاین ، وه ظاهر وایه کابرا دوور بی له
 عه بی ته دلیس ؛ چونکه ظاهر پاکي ئینسانه له عه بیانه مادام عه بیه که ی
 لای تيمه دهر نه که وتی • وه له وینه نه مانه یه فهرمووده ی که سئې : (قال
 فلان کذا وکذا) وه کو نه وه که نافع نه لی : (قال ابن عمر کذا)
 هروا نه گهر به نه قل له شه خصیکه وه بلې : (ذکر ، او فعلی •
 او حدث ، او کان یقول کذا وکذا) نه مانه هه مو نه پړین به سهر ئيتيصالی
 سنده دا و له سهر نه وه که به بی واسیطه ی غه یر نه و شته ی وه رگرتوه
 له و که سه وه •

وه نه بو موزه فنه ری سه معانی له (عنه) دا طولی صوجه تی به
 شهرت گرتوه ، به لام ئيمامی موسلم کوری حه ججاج له خطبه ی (الجامع

الصحيح) دا ئەم شەرتەى بە شەيدەت ئىنكار كەردووو و فەرموویەتى ئەم شەرتە بۆ ئەساسو ئەوەى كە (متفق عليه) بۆ ئەمەیه : كافی بە بۆ ئیصالی سەنەد ئبووتى موعاصەرەى پراوى بۆ (مروي عنه) ھەر چەنەد مولافاتیان ثابت نەبۆ ، بەلام شىخ (ابن الصلاح) ئەم فەرموودەى ئىمامى موسلىمە بە باش نازانئى و ئەلئى : ئەو بىرە كە موسلىم پەدەى كەردووو ئەو بىرى ئىمامانى عىلمى ھەدیشە وە كەو (على ابن المدینى) و بوخارى و غەبرى ئەوانیش - والله اعلم - •

تەفرىعى چوارەم ئەو تەعلیقە كە ئەبو عەبدوئلاى ھەمىدى ساجىسى كەتئى : (الجمع بين الصحيحين) و غەبرى ئەویش لە موھەددىشى مەغرىب لە بوخارى شەرىفدا ذىكریان كەردووو بىرپاریان داوھ كە ئىسنادە كەى قەطع كراو ، ئەو ھەر لە سوورەتا سوورەتى ئىنقیطاعى ھەبەو لە ھوكمدا ھوكمى ئىنقیطاعى نەو لە پایەى صحیح نایەتە خوازەو بۆ پایەى ضعیف ، وەكو لە پشەوھە باسماں كەرد لە فائىدەى شەشم لە ئەوعى ئەو ئەدا ، كە وا بۆ ئىلتیفات ناكەرى بۆ قەسى (ابن حزم) ى زاھىرى حافىظ لە پەد كەردنەوئى ئەو ھەدیشەدا كە بوخارى ئىخراجى كەردووو لە ھەدیشى ئەبو عامىر یا ئەبو مالىكى ئەشعەرى لە ھەزرەتەوھە - صلى الله عليه وسلم - (ليكونن فى أمتى اقوام يستحلون الحرير والخمر والمعازف • الحديث) لەم جىھەتەو كە بوخارى بەو شەئوھە ئىتاویەتى ئەلئى : (قال هشام بن عامر الخ) جسا (ابن حزم) گومانى بردووو بە ھۆى جەواب دانەوئى ئەو كەسانە كە بەو ھەدیشە ئىستىدلالیان كەردووو لەسەر تەحریمی مەغازىف •

وہ لە واقعدا ئىنو ھەزم لەو قەضىدا بە غەلەطا پۆشتووو ئەو ھەدیشە صحیحەو ئىصالى مەرووفە • وە بوخارى - رحمه الله تعالى -

ئەو نەوعە سىياقەى ھەيە ؟ چۈنكى ھەدىئە كە مەرۇوفە لە لايەنى چەند كەسى باوە پېئى كراوانەوہ تا ئەگات بەو شەخسە كە تەعلیقە كەى لئوہ كرددوہ ، وە جار جارېش تەعلیق ئەكا لەبەر ئەوہ كە ئەو ھەدىئەى لە شوئىتېكى تردا بە مونسەدى و موتەصیلی بەیان كرددوہ ، یا لەبەر ئەسبائىكى تری وە ھادا كە غەیری خە لەلى ئىنقیطاع بئى - والله أعلم -

وہ ئەو ھەش كە باسما كردد لە ھوكمى تەعلیق بۆ شوئىتېكە بوخارى بە شئوہى ئەصل و مەقسوود ذىكرى بكا ، ئەك لە مەرەضى ئىسنىشەادا ؛ چۈنكى شەواھىد چاوپۇشيان تیا ئە كرىئ مەقطوع بن یا مەوصول •

جا بزائن من صورەتى تەعلیق وە ھا چاوپېئى كەوتووہ كە بە كار دئى لە ھەذفى ئىسناد بە ھەذفى ئىسناد لە ئەو ئەلى رېوايە تە كەوہ يە كئى بئى یا زیاتر ؛ بە وئەى ، بە لام بازئى كەس بە كارسان ھىئاوہ بە ھەذفى ھەموو ئىسنادە كان ، وە كو : (قال رسول الله - صلى الله عليه وسلم - كذا ، قال ابن عباس - رضی الله عنهما كذا ، روى ابو هريرة رضی الله عنه - كذا ، قال سعيد بن المسيب عن أبى هريرة كذا ، قال الزهرى عن ابى سلمة عن ابى هريرة عن النبي - صلى الله عليه وسلم - كذا وكذا) ھەر و تەعلیق ئە كەن تا ئەگات بە شىوخى شىخە كانیان • وە ئەمما ئەوہى ئىرادى بكا لە شىخە كانیەوہ ئەوہ لە قەبىلى ئەوہ يە كە باسما كردد لە تەفرىمى سئەمدا •

تەفرىمى پئىنجم ئەو ھەدىئە كە بازئى لە باوە پېئى كراوہ كان بە مورسەل رېوايەتى ئە كەن و بازئى بە موتەصیل ، ئەوہ موھەددىشە كان ئىختىلافيان بووہ تیا یا ، كە تا یا بە مەوصول ھسب ئە كرىئ یا بە مورسەل ؟ مەئەلەن ھەدىئى : (لا نكاح الا بولي) كە ئىسرائىلى كوپرى يونس لە ئەبو ئىسحاقى

سه بیعی یه وه له نه بو بهرده وه له باوکیه وه - که نه بو موسای نه شعری یه -
 و له په سوله لآوه پریوایه ت کراوه به موته صیلی و موسنده دی ، وه سوفیانی
 نه وری و شوعبه له نه بوئیسحاق له نه بو بهرده وه له حه زره ته وه پریوایه تیان
 کردوو .

جا خه طیبی حافیظ حیکایه تی کردوو که نه کشر نه صحابی حدیث
 فه رمویانه : نه وه حدیثه به مورسل دانه نرئ ، وه بازئ فه رمویانه
 حوکم بو نه کشره و بازئ فه رمویانه حوکم بو (أحفظ) . ده ی نه گهر
 نه وه که سه که به مورسل پریوایه تی کردوو حافیظتر بی له وه که سه که
 به موته صیل هیناویه تی نه وه حوکم بو خاوه ن ئیرساله . وه بازئ
 فه رمویانه حوکم بو نه وه که سه یه که ئیسنادی کردوو ، نه گهر عادل و
 ضابط بی حدیثه که ی وه نه گیرئ نه گهر چی غه یری نه موخاله فه ی
 کرد بی ، خواه موخالیف بی یه کئ ی زیاتر . وه خه طیب نه ئی : نه م فه وله
 سه حیحوه (ابن الصلاح) نه فه رمویت : نه وه قصه ی خه طیبه پاسته له فیه وه
 نوصولی فیه ودا .

وه یرسیار کرا له بوخاری له حدیثی (لا نکاح الا بولی) نه ویش
 فه رموی : حوکم بو نه وه که سه یه که وه صلی کردوو فه رموی زیاده ی
 ئیسنای باوه پری کراو مهقبو له .

ته ماشا بکه ین بوخاری نه مه ی فه رموو (مع انه) نه وانیش که ئیرسالی
 نه وه حدیثه تیان کردوو وه کو دوو کتون له حیظو ئیتقاندا که نه وانه
 شوعبه و سوفیانن . وه مولحه فه به مه وه ماده یه که که نه وه که سه ئیرسالی
 کرد بی هدر نه وه که سه بی که وه صلی کردوو له ویشا ههر حوکم بو
 واصل نه بی ، هدر و نه گهر یه کئ ی حدیثی بهرز بکانه وه بو لای حه زرت

- صلى الله عليه وسلم - پایوه ستینى لسهه سهحابى ، ياخود په كنى له كاتيكدا پرهفى كردېئو له كاتې ترا وه قفى كردېئ ، نهوه له همموو نه ماندا حوكم بو نهويه كه زياده كهى هديه ، كه وا بئ لهو ماددانهدا حوكم بو خاوون وهصلو خاوون پرهغه ؛ چونكى نهو (مبث) وه غهبرى نهو ساكهو بئ دهنگه . وه نهگه ر نانى بئ نهوه (مبث) موقه ددهمه لسههرى ؛ چونكه زانابه به شتى كه په نهانه لسههرى نهوى تر . وه هم فصله نهه لوقى هديه به فصلى زيادهى ثقهوه - والله اعلم -

(تدليس وهدتس)

لهسهه فرمودهى عوله ماى حهديث
 لهسهه دوو نهوعه ره ذيلهى ته دليس
 په كهم پئى نه لئىن ته دليسى ئيسناد
 وه كو رپوايهى بازئ له عيباد
 له هاوچه رخی وا پئى نه گه ييوه
 وه ها موهيم بئ كه پئى گه ييوه
 يا پئى گه يى بئ و لئى نه بيستبئ
 وه ها موهيم بئ كه لئى بيستبئ
 لئرانانا نانا ناوى شئخى خوى
 بهلكو مافه وقى رپكهوى له بوئ
 وينهى نه مه يه كه (ابن حشرم)
 نه لئى : لاي سوفيان حارزبووين به جهم
 رپوايه تئكى فرموده له زوهرى
 وتيان : به توئ وت جه نابى زوهرى

كه مي ساكت بوو ئەمجاريش ته كرار
 عهيني ماجه را هاته وه ديار
 وتى : نهم بيستووه له زوهري بو خوي
 نه له وه كه سه يشه قصه ي كردووه بوي
 له (عبدالرزاق) بيستم به جهري
 ئەويش له (معمّر ، معمّر) له زوهري
 ئەم جوړه كاره تانه واله دووي
 بويه ئيمامي شافيعي فهرمووي :
 ته دليس برايە بو درؤ كردن
 ياني شه قيقن وهك جههل و مردن
 دووهم پي ئەلّين (تدليس الشيوخ)
 كاتي ريوايهت له يهك له شيوخ
 عه مدهن لا ئەدا له ياساي ئەعراف
 به ناو به نه سه ب به كونيە وه و صاف
 هه تا نه زانن ئەو شيخه كي يه
 شارستاني يه يا ئەهلي دي يه
 باري ئەم نه وعه سوو كتره له ويان
 صه د حاشا له ميان دوو صه ديش له ويان
 به لي بازي تر له موحه دديشان
 نه وعيكي تريان هينايه مه يدان
 له ژوور شيخه كه ي كه سيكي ضه عيف
 هه يه لايته با بو قه صدي ته شريف

چون له ژووریه وه که سیکي ته فضهل
 هه یه و مه و ثووقه به وینه ی ته ووهل
 ته مجار دینه سهر نه قل و پریوایهت
 مه و ثووق له مه و ثووق هه تا نیهایهت
 تا خه لکی بلین : سیلسیله ی ذه هه ب
 مه قبووله له لای عه جهم و عه ره ب
 ته م نه وعه گه لی گوئتره له وان
 چهن تیری تانه ته خاته که وان

حوکمی حه دیتی (مدلس)

ته وه ی (مدلس) پریوایه ی بکا
 موحه ددیث وه ها ته ماشای ته کا
 ته گهر تیا نه بوو ته صریح به سه ماع
 وه کو مورسه له (عند الاستماع)
 ته ویش که سه ماع له واه مه و صووله
 (محتج به) و باش و مه قبووله
 له سه حیچه ینا هه یه له م جوړه
 ته حادیثانه قیمة تیان زوړه

x x x

بزانن (تدلیس) له سهر دوو نه وعه :

یه که م : (تدلیس الاسناد) که نه وه یه یه کتی پریوایهت بکا له که سیکه وه
 موعاصیرو هاوچه رخی بوو بی به لام پی نه گه یشتی و پریوایهت که یشی به

عیاره تیکی وه ها بی موهیمی بی گه یشتن و بیستن لهو شه خصه وه بی ، وه یا ریوایه ت بکا له که سیکه وه که بی گه یشتی و حه دیشی لی نه بیستی به عیاره تی که موهیمی نه وه بی لی بیستوه • جا وا نه بی له به نی نه وو نه وه که سه دا که ریوایه ته که لی کردوه تاقه یه کئی هه یه یا زیاتر ، وه حه ققی نه وراوی یه وایه نه لی : (أخبرنا فلان ، او حدثنا فلان) به لکو حه ققی نه وه یه بلت : (قال فلان او عن فلان) وینهی نه مه وه کو نه وه که ریوایه تمان بو کراوه له (علي بن حشرم) وه نه لی : له لای سوفانی ئینو عویه نه بووین (قال الزهری) له ویا بیان وت : ئایا زوهری قصه ی بو تو کردوه ، وه نه و بی ده نگ بو ، جارئ تریش وتی : (قال الزهری) دیسان بیان وته وه : ئایا زوهری قصه ی بو تو کردوه ، نه ویش وتی : نه خیز ، من نه بیستوه له زوهری یه وه نه بیستوه له که سیکش که له زوهری بیستی ، به لکو بیستومه له (عبدالرزاق) که ریوایه تی کردوه له (معمر) وه (معمر) یش ریوایه تی کردوه له زوهری یه وه •

نه وعی دووه م (تدلیس الشیوخ) که نه وه یه شه خصی ریوایه ت بکا له شیخیکه وه لی بیستوه ، به لام ناوی نه با یا کونیهی بو دانه نی یا نه سه بی باس نه کا ، یا ته و صیفی نه کا به جو ری که نه و شیخه به و شیوه نه ناسراوه •

جا وینهی نه مه وه کو ریوایه ت کراوه بو مان له نه بو به کری کو پی موجهید ئیمامی (مقری) به م عیاره ته : (روی عن أبي بكر عبدالله ابن ابی داود السجستانی ، فقال : حدثنا عبدالله ابن أبي عبدالله ، وروی عن ابی بكر محمد بن الحسن النقاش المفسر المقرئ ، فقال : حدثنا محمد بن سند ، نسبة الى جد له - والله اعلم -) •

جا نوعی یه کم گهلئ ناشیرینهو زاناکان زه میان کردووہ ، وه
 ئیمامی شافعی - رضی اللہ عنہ - فرموویه تی : ته دلپس برای درؤیه • وه
 زاناکان ئیختیلافیان بووه له وهدا ئایا هه دیتی (مدلس) مه قبولسه یا
 مهردوودهو پریوایه تی ئینسانی خاوهن ته دلپس قه بوول ئه کرئی یا نا ؟
 با زئیکیان فرموویانه : ئهو پراوی به وه ته دلپسه نا په سه نده بریندار
 ئه بی و پریوایه تی قه بوول ناکرئی ، خواه به یانی بیستی خوئی بکا له و
 (مروی عنہ) وهی خوئی یا نه • وه ئه وهی پاسته لیره دا ته فصله به م
 جوره :

ئه وهی (مدلس) پریوایه تی ئه کا ئه گهر باسی بیستی خوئی له و
 شیخه وه نه کا ئه وه حوکمی هه دیتی مورسه لی هه به وه ضعیفه مادام
 ته ئید نه کرئی ، وه ئه گهر ته صریح بکا به بیستی خوئی به وینهی :
 (سمعت منه ، وحدثنا ، وأخبرنا) ئه وه هه دیشه که ی مه قبوله و ئیستیدلالی
 پی ئه کرئی ، وه له بوخاری و موسلیما گهلئ هه دیت پریوایه ت کراوه
 له چند که ساتیکه وه که ته دلپسیان بووه ، وه کو : (قاده) و (أعمر) و
 سوفیانه کان و (هشیم بن بشیر) و غهیری ئه مانه یس له بهر ئه وه که له
 حه قیقه تا ته دلپس درؤ نیه ، به لئ نه وعی له ئیهام و تاریکی تیا به هوی
 ئه و له فظه وه که ئیحتیالی چند حالی هه به •

وه ئه ما نوعی دووه می ته دلپس ئه وه کارئکی سوو کتره به لکسی
 ئیضاعه ی وه ختی سامعانی تیدا به هتا به شینه یی (مروی عنہ) بناسی ،
 به لئ حالی کابرای (مدلس) ئه گوړئی له سه ر نیه تی خوئی له و ته دلپسه دا
 که بوچی وای کردووہ ؟

وه موحه ددیشه کان نه وعیکی تریان له ته دلپس کشف کردووہ
 بریتی به له مه کابرای پراوی هه دیتی پریوایه ت ئه کا له ئینسائیکسی
 باوه پئی کراوه وه که له زووری ئه وه وه ئینسائیکی ضعیف هه به وه له

ژووری ئه و ضعیفه وه باقی پراوی به کان به هیزن • جا ئه و پراوی به ضعیفه لائیه با له ناوا هتا هه دینه که ی بۆ بپێ به هه دینکی مه روی له مه و نووقی (عن موئوق) ، وه ئه فرادی سه نه ده که ی هه موو بۆ نه بن به جیگه ی باوه پو ئیعیما د ، وه ئه م جوړه ته دلپسه زوړ ناشیرینه ؛ چونکی باوه پپێ کراوی به که م (موئوق به) بووه و ته دلپسی نه کردووه که جسی به کتی که تاقیقی سه نه ده که ی کرد وا حالی ئه بپێ ئه و مه و نووقه به که م ته دلپسی کردووه و ناوی شه خصه ضعیفه که ی ژووری خۆی نه بر دووه (مع انه) ئه و وای نه کردووه ، وه له لایه کی تره وه ئه و سه نه ده که ضعیفی تدا بووه کابرا به م ته دلپسه وای پپێ کردووه سه نه ده کانی هه موو به هیزو قووه ت ده رته که ون ، وه ئه مه مه غرووری و بایی بوونکی زوړی تدا هه به •

مورسه لی خه فیی له لای گه لپێ که س
مه ردووده و نابار وینه ی (مدلس)
که عیباره ته له وه ی مه رویی بپێ
له مو عاصیری پپێ نه گه یی بپێ

واته مورسه لی خه فیی وه کو هه دینی (مدلس) ضعیفه مادام (متابع) نه بپێ ، ئه ویش عیباره ته له هه دینی که شه خصی پریوایه تی بکا له که سیکه وه پپێ نه گه یشتی و له به ینی پراوی و (مروی عنه) دا واسیطه به ک بپێ •

وه فه رق له به ینی (مدلس) و مورسه لی خه فیی دا ئه وه به که (مدلس) پریوایه ت ئه کا له که سی که مه علومه پپێ گه یشتوو به لام هه دینی لی نه بیستوو ، وه مورسه لی خه فیی هه دینی که سیکه پریوایه تی کرد بپێ له که سیکه وه هاوچه رخی بپێ به مه رجی نه زانری پپێ گه یشتوو یا پپێ نه گه یشتوو •

(شاذّ و منکر)

شاذذ حەدیشیکە یە کئی بە تە نیا
ریوایە ی بکا بو ئه هلی دونیا
جا ئه گەر یە کئی (احفظ و اولی)
موخالیفی بی ئه که ویتە لا
چونکی لەم کاتا شاذذی مەردوودە
لە سینفی مەقبوول غەیرە مەعدوودە
ئەر موخالیفی وە هایە نە بوو
بو حالی پراوی بروانە زوو زوو
ئە گەر صیفاتی پراوی بو صەحیح
لەو پراوی یە دا بوو بە واتە ی فە صیح
بلی ئه و شاذذە بە حەق صەحیحە
جیی مەدح و ئە نای مەردی صە بیحە
ئە گەر دا بە زی بو پایە ی پەسەن
بزانه ئە وە مەقبوولە و حەسەن
مەراتیب زۆرن بە یاسای کیتاب
تە ماشا ئە کرین بو حەقق و حیساب
لە پایە ی حەسەن ئە گەر هاتە خوار
شاذذی مونکەرە و دوور لە ئیعتیبار
وا شاذذی مەردوود بە دوو بەش دەرچوو
یە کە میان (أحفظ) موخالیفی بوو

دوو بی موخالیف هر خوی ضه عیفه
 له بهر ضه عیفی لات و نه حیفه
 (منکر) فهد دیکه لای غه یری پراوی
 نیه له بو نه و ریوایه و ناوی
 نه مه یش وه کو شاذذ شوینی ته فصیله
 بازیکی صاغه و بازی عه لیله
 به لام به ته حقیق ده ست که وت له بو مان
 مونکه ر جیا یه له و شاذذه ی و تمان
 هه دیشی مونکه ر هه دیشی وایه
 پراوی ضه عیف و تا ق و ته نیایه
 موخالیفی کیش دهر که وی مه و ثووق
 وه ها پی بلین صادیقی مه صدووق
 له سه ر نه م یاسا چوار نه وعی مه له زووف
 شاذذو مونکه ره و مه حفووظ و مه عرووف
 موقابیلی شاذذ به مه حفووظ مه و صووف
 خیلافی مونکه ر پی بلی مه عرووف
 مه حفووظ راجیحه له سه ر ریوایه ی
 ثیقه ی موخالیف به گویره ی پایه ی
 مه عرووفیش وایه که ثیقه ی شه ریف
 ریوایه ت بکا به ضیددی ضه عیف

x x x

(ابن الصلاح) نه فرموت : پړوايه ت كراوه بۆمان له ټيمايي شافعي نه وه - رضي الله عنه - به پړوايه تي يونسى كورپى عه بدولته علا كه شافعي فرموويه تي پټي : حه ديشى (شاذ) نه وه نيه كه پړاوى به كسى (موثوق به) پړوايه تي حه ديشى وټا بكا كه غه يري خوى پړوايه تي نه كړد بټي ، به لكو (شاذ) نه وه به ټينسايتكى (موثوق به) پړوايه تي حه ديشى بكا موخا ليف بټي بۆ نه وهى كه خه لك پړوايه تيان كړدووه ، وه حافظ نه بو يه علاى قه زويتى وټنهى نه مهى حيكايه ت كړدووه له شافعي يه وه وه له گه لئى موحه ددشيني حيجازى يه وه . له پاشان نه بو يه علا فرمووى : نه وهى كه حافظانى حه ديث برپاريان له سهر داوه نه مه يه كه : حه ديشى شاذ نه وه يه كه ته نيا ټينسايتكى بټي ، خواه پړاوى (موثوق به) بټي يا غه يره مه ووثوق . جا نه وهى كه له غه يره مه ووثوق وه بټى نه وه مه ترووكه وه غه يره مه قبوله ، وه نه وه يشس له مه ووثوق وه بټى ته وه ققوفى تدا نه كړئ و ټينسايتكى بټى ناكړئ .

وه حاكيم نه بو عه بدولته فرموويه ني : شاذ حه ديشيكه ټينسايتكى (موثوق به) به ته نها نه وئى كړد بټى له چنه د كه سيكى مه ووثوق وه وه نه وئى نه بټى به (متابع) بوى . وه فرموويه تي : شاذ غه يري حه ديشى (معلل) له جيهه ته وه كه (معلل) عه يبو عيلله ته كهى كه شف كراوه چيه . وه ټيماي (ابن الصلاح) فرموويه تي : نه وهى كه ټيمايي شافعي - رضي الله عنه - به شاذى داناوه نه وه شو به نيه له وه دا كه شاذ وه ، به لام نه وهى له غه يري نه وه وه نه قل كراوه نه وه ټينسايتكى تدا هه به ؛ له بهر نه وه كه شامل دئ بۆ نه وه حه ديشه فردانه كه پړاوى عادلى حافظى ضابط به ته نيا پړوايه تي بكا ، وه كو نه وه حه ديشه فرده كه ته نيا عومهر - رضي الله عنه - نه قلئ كړدووه له حه زره ته وه - صلى الله عليه وسلم - وه عه لقه مه له عومهر وه وه موحه مه دى

کوپری پیراهیم له علقه مه وه و یه حیای کوپری سه عید له موحه مه مه وه که عیاره ته له هه دیشی : (انما الاعمال بالنیات ... الحدیث) • وه هه دیشی عه بدوللای کوپری دینار له (ابن عمر) وه (ان النبي - صلی الله علیه وسلم - نهی عن بیع الولا و هبته) ثم عه بدوللای کوپری دیناره به ته نیا نه قلی کردوو • وه هه دیشی زوهری له نه نهس : (ان النبي - صلی الله علیه وسلم - دخل مكة وعلى رأسه مغفر) • نه وه یش مالیک به ته نیا نه قلی کردوو له زوهری یه وه •

ته مانه هه مه و پریوایهت کراون له بوخاری و موسلیما (مع انه) هه یه یهک ئیسنادیان هه یه که یهک (موقوف) به ته نیا پریوایهتی کردوو • وه له (غرائب الصحیح) دا گه لئی هه دیشی وه ها مه وجودن •

وه موسلیمی کوپری هه ججاج فه رموویهتی که : زوهری نزیکتی نه وه د پریوایهتی هه یه له هه زره ته وه - صلی الله علیه وسلم - که که سن شهراکه تی تیدا نه بووه ، هه مووی نه قل کردن به ته سانبیدی جوان •

وه ته مهی نه قل کرا له مه زهه بی موحه ددیشه کان ته بی بزانی نابستی له سه ر ئی طلاق بمیتته وه به و جو ره که خه لیل و حاکیم فه رموویانه ، به لکو پئویسته به ته فصل • (بناء علیه) ته ئین :

کاتی که پاوی یهک به ته نیا پریوایهتیکی کرد ته ماشا ته کریت : ته گهر نه وهی نه وه نه قلی به ته نیا کردوو موخالیفه بو نه وهی که پاوی یهک ی حافیظترو ضابیطتر له وه نه قلی کردوو ، نه وه نه وه پریوایهته که به ته نیا کراوه شاذذه و مه ردوووه • وه ته گهر موخالیف نه بو پریوایهتی غهیری خۆی نه وه ته ماشا ته کریتی له م پریوایهته تاقه دا : ته گهر پاوی یهک ی عادل و ضابیطو (موقوف به) بی له ئیتقان و ضه بطدا نه وه پریوایهته که ی

شاذی مہقبولہو پریوایت کردنی بہ تہنایی مانع نیہ لہ قبولی ، وہ کو
 تہو حدیثہ مونفہریدانہ کہ نیستہ باسماں کردن ، وہ تہ گہر باوہ پ بہ
 حیفظو یتقان و ضہبطی نیہ تہوہ تہنایی پراوی بہ کہی مانعہ لہ قہبوئی و
 لہ پایہی حدیثی صحیح دہر تہچی •

جا تہو حدیثہ شاذہ مہقبولیشہ دائرہ لہ بہینی چہند پایہ دا کہ
 گہلی تہفاوتیان ہہیہ ، بہ نہوعی تہ گہر پراوی بہ کہی دور نہ بوو لہ
 پایہی حافیظی ضابط ، تہوہ بہ حدیثی حسہن یعییار تہ کری و
 دایناہ زینین بو پایہی ضعیف ، وہ تہ گہر دور بوو لہو پایہ تہوہ
 پہددی تہ کہینہوہو حدیثہ کہی بہ شاذو مونکہر دائہتین ، کہ وابسی
 دہر کہوت کہ شاذی مہردوود دوو قیسہ : یہ کہم حدیثی فہردہ کہ
 نیسائیکی تہعلا موخالیفی بی ، دووہ حدیثی فہردیکہ پراوی بہ کہی
 تہوہندہ ثیقہو ضہبطی نہ بی کہ جہبری تہفہرودی پراوی بہ کہی بکاتہوہ
 - والله اعلم -

باسی (اعتبار و متابعة و شاهد)

تیعتیار یانی تیکوشینی مہرد
 بو ہیزو تہ تیید لہ بو پراوی فہرد
 جا کاتی فہردی پریوایتی کرد
 مہتل سی پلہ تا حہزرت پابوورد
 تہ گہرین ثایا پراوی بہ کہی تر
 ہہیہ لہ سییہم یا بہرہو ژوورتر
 یا لہسہر مہعنا بو تہو حدیثہ
 پریوایت ہہیہ لہو شا پہ نیسہ

ٲەر بوو ٲٲٲه گهٲن ٲهو نه ٲله فهرده
 ٲهصل و مه رجه عى هه ٲه و بٲى گهرده
 ٲه گهرنا ٲهو ه فهرديكى روو ٲه
 له بهر بٲى هٲزى لات و ٲهر ٲوو ٲه
 جا ٲه گهر ٲراوى له سٲٲه مو بو و
 هه دٲشى فهردى نه ٲل كر دبوو
 ٲهو به ٲه ٲقٲن بو ٲهو ٲرٲوا ٲه
 مو ٲابٲعه كه (ٲام الكفا ٲه)
 ٲه گهر له دووه ٲاخو له ٲه كه م
 ٲراوى بوو هه روا مو ٲابٲعه و كه م
 وه كو ٲرٲوا ٲه ٲه حابى ٲه ٲر
 له هزره ٲهو به جه معى خا ٲر
 وه ٲٲلا ٲه گهر له سه ر مه عنا بوو
 ٲهو شاهٲده مو ٲابٲع نه بوو

x x x

بزائن ٲٲٲٲارو مو ٲابه عه و شاهٲد ، ٲهنه عٲاره ٲٲكن كه
 موحه دٲشه كان ٲٲٲٲمالٲان ٲه كن ، مه ٲه لن له كا ٲى ٲه ماشا كر دٲسى
 هه دٲشا ، ٲٲا ٲهو هه دٲشه فهرده ٲا نا ؟ وه مه رو و ٲه ٲا نا ؟ وه ٲه گهر
 فهرد بوو ٲٲا (موٲده) هه ٲه ٲا نا ؟ وه (موٲده) ٲا ٲه كه ٲى ٲه ؟

جا ٲهو حا ٲم موحه مه ده ٲو ٲى حٲٲانى ٲه ٲٲى حا ٲظ - رحمه
 الله ٲعالى - فهر موو ٲه ٲى : ٲرٲه گى ٲٲٲٲار له هه دٲشا وه كو ٲهو كه
 هه مه ده ٲو ٲى سه له مه هه دٲٲكى وا ٲرٲوا ٲه كر دووه كه مو ٲابه عى

لسهر نه کراوه (عن أيوب عن ابن سيرين عن أبي هريرة - رضی الله عنه - عن النبي - صلى الله عليه وسلم -) وه لم حدیثه دا. تماشا نه کړئ : ټایا پاوی په کی (موقوف به) غیری نه یوب له ټینو سیرینه وه هه په ؟ جا جا نه گهر دهستی کهوت نه زانئ نهو حدیثه نه صلیکی هه په نه گه پټه وه بو سهری ، وه نه گهر دهستی نه کهوت تماشا بکا ټایا مه و نو و ټیکي غیری ټینو سیرین نه قلئ کردووه له نه بو هوره پره وه - رضی الله عنه - نه گهر ټه ویش نه بوو پروانئ بزائئ ټایا صه حابئ په کی تر غیری (ابو هريرة - رضی الله عنه -) پیوایه تی کردووه له حه زره ته وه - صلى الله عليه وسلم - وه نه گهر ټه ویش نه بوو ، به لام له سهر مه عنای نهو حدیثه پاوی په کی پیوایه ټیکي کردبوو له حه زره ته وه - صلى الله عليه وسلم - ټه وه نه کړئ به شاهد .

جا هر کام له وانهی دهس کهوت نهو حدیثه کهی نه صلی هه په ، وه نه گهر دهستی نه کهوت نهو ټه و پیوایه ته به فهردی نه مټیته وه .

جا (ابن الصلاح) فهرموویه تی : من ټه ټیم میثالی موتابه عه ، وه کسو ټه وه که ټه و حدیثه پیوایه ت بکا له (ایوب) ه وه که سکی تر غیری (حماد) ټه وه ټه بی به (متابع) به موتابه عه ی (تام) وه نه گهر په کی نه بوو له وه وه پیوایه ت بکا به لام په کی بوو که پیوایه تی کرد له ټینو سیرینه وه یا له ټه بو هوره پره وه ، وه غیری ټه بو هوره پره پیوایه تی کردبوو له حه زره ته وه - صلى الله عليه وسلم - ټه وه هم ناو ټه برئ به (متابع) و ټه نه جامه کهی موتابه عه په به لام موتابه عه ی ناقصه به گوټره ی دووری له موتابه عه تاممه که وه . وه نه گهر نه فسی ټه و حدیثه پیوایه ت نه کراوو به نه و عئ له نه نواع ، به لام حدیثکی تر به مه عنای حدیثی ټه وه ل پیوایه ت کراوو له حه زره ته وه - صلى الله عليه وسلم - ټه وه

شاهیده به بی (متابعة) وه ته گهر له سهر مه عناکه یشی پړوایه ت نه بوو
 نه وه نهو حه دیشه به شیوه ی ته فه پودی موطله ق ته مینته وه . جا له
 کاته دا ته کړی به دوو به شه وه : به که میان مه قبوله و دوو میان
 مه ردووه ، وه کو پړووردن .

وه ته گهر له شوتانه دا و ترا (تفرد به أبو هريرة - رضی الله
 عنه - وتفرد به عن ابی هريرة ابن سیرین ، وتفرد به عن ابن سیرین
 ایوب ، وتفرد به عن ایوب حماد بن سلمه) شه وه ده لاله ت
 مه کا له سهر شه وه که هیچ نوع موتابه عه ی تدا نه .

جا بزائن داخلې بابی موتابه عه و (استشهاد) ته بی پړوایه تی که سی
 که به ته نیا میستیدلالی بی ناکړی له بهر شه وه که له (ضعفاء) زمیراوه ، وه
 له بوخاری و موسلیما کومه لې له (ضعفاء) هه ن که ناویان بردوون له
 (متابعة و استشهاد) دا ، وه هه موو ضه عیفیکیش بو شه وه ناشی ، بویه
 داره قوطني و غیری نه ویش له باسی حه دیشی ضه عیفدا ته لېن : فلان کس
 ئعیاری بی ته کړی ، فلان کس ئعیاری بی ناکړی .

جا وینه ی (تابع و شاهد) وه کو شه وه ی پړوایه تمان کړدووه له
 حه دیشی سوفیاتی کوپی عوبینه له عه مری کوپی دیناره وه له عه طای
 کوپی ته بی ره باحوه له ئینو عه باسه وه - رضی الله عنهم - که حه زره ت
 - صلی الله علیه وسلم - فرموی : (لولا أخذوا اهابها فذبوه فاتفقوا به)
 ته م حه دیشه پړوایه تی کړدووه (ابن جریج) له عه سر له عه طاوه و ناوی
 ده باغی تا نه بردووه ، جا حافیظ ته حمه دی به به قی ته لې : بو حه دیشی
 (ابن عینه ، تابع و شاهد) هه به وه ته ما موتابه عه کی شه وه به که :
 ئوسامه ی کوپی زه ید ، موتابه عه ی کړدووه له عه طاوه و پړوایه تی کړدووه
 به ئستادی خو ی له ئوسامه وه له عه طاوه له ئینو عه باسه وه که حه زره ت

- صلى الله عليه وسلم - فدموويه تى : (ألا نزعتم جلدھا فدموھم سوھ فاستمتعتم به) وه ئه ما شاھیده کهى ئه وه حه دىشى (عبدالرحمن بن وعله) به له ئينو عه باسوھ (- رضى الله عنھما - قال : قال رسول الله : ایما اھاب دبع فقد طھر • - والله اعلم) •

x x x

زیادهى ئینسانى باوه پړپړى کراو

زیادهى پړاوى باوه پړپړى کراو
جیى ئیختیلافه کاتى هاته ناو
له لای بازیکیان مه قبووله به حهق
له لای بازی تر مه ردووده موطلهق
بازیکیش ئه لى به فکرى خالیص
قهت وه رناگیرى له پړاوى ناقیص
به لام غه یرى ئه و لى وه رنه گیرى
له سه رنه و شیوه پیمان ئه سپړى
به لام له م باسا شیخ (ابن الصلاح)
پړته و ده رنه خا به وینهى میصباح
زیادهى (موثوق) ئه کاته سى به ش
بو ت به یان ئه کا به صافى بى غه ش
یه که میان ضیدده بو نه قلى ثیقات
ئهمه مه ردووده له پړوى سه ر بسات

دووہم ضید نیہ بو نہ قلی ٹہوان
 زوو وہری بگرہ مہقبوولہ و جوان
 سییہم شتیکہ کہس نہی ہیئاوہ
 بہ (بین بین) ہ باسی کراوہ
 لہو جیہہ تہوہ مونافی نیہ
 قہبوولی باشہ مانعی چیہ
 لہم جیہہ تہوہ تہخصیصی تیایہ
 جیگہی تہردیدی مہردی وریایہ
 بہلام بہفکری کہ ساغہ و سہلیم
 قہبوول کردنی راستہ و موستہقیم
 حہنہفی یہکان وایان داناوہ
 زیادہ ٹہگوری حو کمی ٹہو ناوہ
 بہ یاسای تہرجیح بو ٹہصلی ٹہصیل
 زیادہ مہردوودہ ٹہبی بہ دہخیل
 ٹہما زیادہی وہصلی ریوایہ
 بہ سہر ٹیرسالدا وایہ بہ پایہ
 کہ وہصلی حدیث زیادی عیلمہ
 مہقبوولہ لہ لای ٹہوہی پرحیلمہ

x x x

مہذہبی جو مہووری فوقہماو موحددیشین - بینا لہسہر نہ قلی
 ٹہبو بہ کری خہطب - ٹہمہ یہ کہ : زیادہی پراوی (موتوق بہ) باوہ پری کراو
 مہقبوولہ ، کاتی بہ تہنیا ریوایہ تی کردی ، خواہ ٹہو زیادہ لہو پراوی یہوہ

بئى كه ناقيصه كهى پىوايهت كردووہ يا له يه كئى تره وه بئى ، وه بازئى له موحدديشه كائيش ئه و زياده يانه پهد كردووہ ته وه موطنسفا • وه بازئى فہرموويانہ : ئه و زياده مہردووہ ئه گہر له و كسہ وه بئى كه پىوايهتى ناقيصه كهى كردووہ ، وه مہقبوولہ ئه گہر له غهبرى ئه وه وه بئى •

(ابن الصلاح) - رحمہ اللہ تعالى - فہرموويہتى : من وه هام به باش زانى كه ئه م زيادہى پراوى يه تہقسيم بکہم به سئى قيسم :

يه كہم ئه وه يه كه : ئه و زيادہ موخالف بئى و موئافى بئى بؤ ئه وهى كه باقى پراوى يه باوه پئى كراوه كان پىوايه تيان كردووہ ، ئه مہ حوكمى ئه وه يه كه مہردووہ و غهبره مہقبوولہ •

دووہم ئه وه يه : موخالف و موئافى نہبئى ، وه كسو حدديشى تاقه كسئى پىوايهتى بكاو (تعرض) نہ كا بؤ پىوايهتى غهبر • ئه صلہن ، ئه مہ حوكمى هہر قہبوولہ و خه طيب پىوايهتى ئيجماعى كردووہ له سہر ئه م قبوولہ •

سئيم ئه وه يه : له بهينى ئه م دوو پلہدا بئى ، واته (ظاہراً) موئافى نہبئى بؤ (مرويات)ى غهبر ، به لام خوئشى معنایه كى واى بئى تہثير بكا له معنای ئه وان به تہخصيص و تہديد ، ئه م به شہ شيخ (ابن الصلاح) به يانى حوكمى نہ كردووہ ، به لام ئيمامى نہ وه وى له (تقریب الراوى) دا فہرموويہتى : ئه م به شہ ئه شو بهئى به به شى يه كہم ، كه مہردووہ بو ؛ له بهر ئه وه كه (مروى) غهبرى ئه م شہ خصه عامه و دووره له م قهيدہ ، يا ئه م جومله زياد كراوه ، وه ئه م زيادہ يه موفيدہ بؤ (مقايرہ) له بهينى مہروى يه كاندا به نہوعئى حوكمى بئى ئه گورئى ، هہروا ئه شو بهئى به به شى دووہ مہ وه كه مہقبوولہ له بهر ئه وه موئافى نہ بؤ (مروى) يه ناقيصه كه ،

وه كو شئخ فهرموويه تي • جا نهووهي ئه لئى : پراسته كهى ئه وه به كه
 قبول بكرئى • وه شئخ وئنهى ئه مهى به وه هئاوه ته وه كه ئيمامى ماليك
 له هه ديشى فطره ي مانگى په مه زاندا فه يدى (من المسلميـن) هى زياد
 كردووه ، به لام ئه م وئنه باش نيه ؛ چونكى ئه و زياده ته نيا ئيمامى ماليك
 نه بهئاوه به لكو گه لئى له باوه پيـى كراوان پيوايه تيان كردووه ، وه كو
 عومهرى كوپرى نافع ، وه پيوايه ته كهى واله سه حيجى بوخاريدا ، وه
 (ضحاك بن عثمان) وه پيوايه ته كهى واله سه حيجى موسليدا • وه
 عيراقى فهرموويه تي : (كثير بن فرقد) هه م پيوايه تي كردووه و پيواته كهى
 واله (مستدرك)ى حاكيما وه له سونه ني داره قوطنى دا ، وه (يونس بن
 يزيد) يش پيوايه تي كردووه و پيوايه ته كهى واله (مشكل)ى طه حاويدا ،
 وه (معلا بن اسماعيل) هه م پيوايه تي كردووه و پيواته كهى واله
 سه حيجى (ابن عبدالله بن عمر العمري) دا له كئيبى (سنن دار قطنى) دا
 - اتهمى - •

وه ئه مئا زياده ي وه صل له سه ر ئيرسال ئه وه ئه وه موخاله فه به كى
 تيدا هه به وه ئيرسال مو فيدى جه رحه ، وه پيش خستى نه بابى ته قديمى
 جه رحه له سه ر ته عديل كه ياساى موحه دديته كانه (مع ما فيه) له به ز
 ئه وه كه وه صل زياده عيلمى تيدا به وه صل موقه دده مه له سه ر ئيرسال ،
 به لام عوله مائى ئه حفاف فكريان له سه ر ئه وه به كه هه ر زياده به ك بيـ
 به هوى گوراني حوكمى ناقصه كه ئه وه به مو عاريضى دائه تين
 بو ئه وه حوكمه ، وه له سه ر قانونى (معارضه و ترجيح) ئه وه زياده په د
 نه كه نه وه •

هه‌دیشی (افراد)

له‌سه‌ر فه‌رمووده‌ی عوله‌مای ته‌مجاد
له‌سه‌ر دوو قیسمه‌ی ریوایه‌ی ته‌فراد
یه‌که‌مین فه‌ردی موطله‌قه‌ به‌حق
دووهمین فه‌ردی نیسبب‌ی موحه‌ققه‌ق
ئه‌وه‌ل ریوایه‌ی یه‌کێکه‌ ته‌نیا
نه‌بێ له‌گه‌نیا که‌سێ له‌دوونیا
ئه‌مه‌ پرابوورا ته‌کراری ناوێ
حوکه‌که‌ی ده‌رچوو وینه‌ی هه‌تاوێ
دووهم ریوایه‌ی فه‌رده‌ به‌نیسبه‌ت
جیهه‌تێکی خاص فه‌ردو جه‌ماعه‌ت
وه‌کو ریوایه‌ی ته‌هلی مه‌ککه‌و شام
یا ته‌هلی کووفه‌ یا به‌صره‌ی ئازام
یاخۆ فلان که‌س هه‌ر له‌و فلانه
ریوایه‌تی کرد ئه‌و هه‌دیشانه
هه‌رچه‌ن ئه‌وانه‌ بینه‌ ئه‌و ناوه
له‌گه‌لی مه‌حدوود له‌م‌لاو له‌ولاوه
به‌م شیوه‌ وتمان هه‌ر چۆنی بدوی
هیچیان موجیب نین بۆ ضوعفی مه‌رویی
مه‌گه‌ر نیسبه‌تی ریوایه‌ بدری
له‌ته‌هلی شوینێ به‌نرخ و قه‌دری

که چی مه به ستنت له پړوايه و پراز
 يه کټي بټي له وان به شپوهی مه جاز
 نه وه پټويسته ته حقيقي حالي
 نه و کهسه له سهر پايه ی که مالي

(افراد) جهمی فرده و فرد به معنا : تاقه ، به لام لیره دا فرد
 کراور به دوو به شه وه : يه کهم فدردی موطلق ، دووهم فدردی نیسی .
 جا فدردی موطلق عیاره ته له وه تاقه يه کټي پړوايه تسی بکا له
 که سینکه وه و کسی له گه لدا نه بټي له و پړوايه ته دا ، وه له مه و پټش حوکسی
 نه م فدرده مانه باس کرد .

وه فدردی نیسی نه وه يه پاوی فدردی بټي نه که له هه موو بارینکا به لکو
 له بازي جيهه ته وه ، وه کو پړوايه تسی نه هلی مه که فقهط ، يا نه هلی
 شام فقهط يا نه هلی کو فقه ، يا نه هلی به صره ، نه مانه فدردن بسم
 نیتیاره که پاوی نه هلی مه که کن نه که نه هلی مدینه ، يا پاوی نه هلی
 شامه نه که نه هلی مه که (وه کنذا) . يا وه کو پړوايه تسی شخصی له
 شخصیکه وه ، به م معنا که هر نه و شخصه نه و حدیته ی پړوايه ت
 کردووه له م شخصه وه ، هر چنده له گه لټی که سه وه نه و
 حدیته پړوايه ت کراوه له شخصیکی تره وه ، وه له م نه وغه پړوايه ته
 فدرده دا که حالیان زانرا موجب نيه بټو حوکم به وه که نه و حدیته
 ضعیفه (اللهم) مه گهر له شوینیکا بلین : نه هلی مه که پړوايه تسی
 نه و حدیته یان کردووه و مه به ست تاقه يه کټي بټي له نه هلی مه که ، به
 مه جاز به ناوردنی کومه ل و قصد له سهر فدردی بټي له و کومه لیه :
 نه و له م حاله دا پټويسته ته حقيقي حالي نه و فدرده بکرتی هه تا کو دهر که وټی
 نایا (موقوف به) يه يا نا ؟

وینهی پیوایهتی نه بو داوود له نه بو وه لیدی طیالسی یهوه له (همام)
له قهتاده له (أبو نصره) له نه بو سه عیده وه فهرمووی : (امرنا ان نقرأ
بفاتحة الكتاب وما تيسر) •

حاکیم فهرموویهتی : نه هلی به صره به نهیا پیوایهتی هم نه مره یان
کردوو له نه وه لی ئیسناده که وه تا ناخری ، وه کهس شه ریکیان نه بووه •

وه نه وه یش که موسلم پیوایهتی کردوو له هه دیتی عه بدوللای
کوپی زه یه وه له صیفه تی و دهس نوێز گرتی هه زره تدا - صلی الله علیه
وسلم - نه لی : (ومسح رأسه بماء غیر فضل یدیه) حاکیم نه فهرمویت :
نه مه سونه تیکی غه ربه که نهیا نه هلی میصر پیوایه تیان کردوو وه کهس
شه ریکیان نه له و پیوایه ته دا • وه به وینهی نه وه که موسلم پیوایه تی
کردوو له هه دیتی هه حاک کوی عونمان له نه بو نضر له
نه بو سه له مه وه له عایشه وه - رضی الله تعالی عنها - که فهرمووی
: (صلی النبي - صلی الله علیه وسلم - علی سهیل ابن بیضا وأخیه فی
المسجد) حاکیم فهرموویه تی : نه هلی مه دینهی مونه وه وه نه م
هه دیته یان پیوایهت کردوو • وه وینهی نه وه که نه هه دی کوپی هه نه ل
پیوایه تی کردوو له هه دیتی ئیسماعیلی کوپی عه بدوله لیککی مه ککی له
عه بدوللای کوپی نه بو مه لیکه وه له عایشه وه - رضی الله عنها -
(ان رسول الله - صلی الله علیه وسلم - خرج من عندها فقالت : یا رسول
الله خرجت من عندي وأنت طيب النفس ثم رجعت الي حزينا ، فقال :
دخلت الكعبة ووددت اني لم أكن دخلتها ، او اكون اتعبت امتي) حاکیم
فهرموویه تی : هم هه دیته نه هلی مه ککه پیوایه تیان کردوو له عایشه وه
- رضی الله عنها - • وه وینهی پیوایه تی (فلان عن فلان) نه وه یه که
مه صابی (سنن أربع) له ریگه ی (سفیان بن وائل بن داود) له

کوپه که یهوه (بکرین وائل)^(۱) له زوهری یهوه له نهسهوه : (ان النبي
 - صلى الله عليه وسلم - أولم على صفة بسويق وتمر) ئینو طاهیر نه ئی :
 ثم حدیثه به تنیا وائیل له باوکی یهوه پړیوایه تی کردووه و کس
 پړیوایه تی نه کردووه و کس له وه وه پړیوایه تی نه کردووه غیری سوفیان ،
 بهلام موحه ممدی کوپی صهلی تهوزی پړیوایه تی کردووه له
 (ابن عینه) وه تهویش له زیادی کوپی سهعد تهویش له زوهری یهوه ،
 هروا کومه ئی پړیوایه تیان کردووه له سوفیان و له زوهری یهوه به بنی
 واسطه تی کس لهو به نه دا • وه وینهی پړیوایه تی تههلی شاری له
 تههلی شارینکه وه - مه بهس له تههلی شار به کئی بی له مان - حدیسی
 (نسائی) یه (کلوا البلح بالتمر) تهمه له (تفردات) تههلی به صره یه
 له تههلی شامه وه که به تنیا (أبو زکیر) پړیوایه تی کردووه له تههلی
 شامه وه • وه وینهی پړیوایه تی فهدی (موثوق به) حدیسی موسلیم و غیری
 موسلیم که هزره ت - صلى الله عليه وسلم - (كان یقرأ فی الاضحی
 والقطر بقاف ، واقربت الساعة) تهمه به تنیا ضمیره ی کوپی سهعد له
 عوبه یدیلای کوپی عبدو لالا له تهبو واقیدی له یشی یهوه پړیوایه تی
 کردووه ، ئیر له مهو ثووقه کان کس تر پړیوایه تی نه کردووه غیری
 ضمیره • وه پړیوایه تی کردووه له غیری تهوانه وه (ابن لهبعه) - وه تهمه
 ضعیفه له لای جومهوردا - له خالدی کوپی یهزید له زوهری له
 عورو له عائشه وه - رضی الله عنها - •

بزاین داره قوطني لهم نهوعدا کتیبی گهوره ی تهئلیف کردووه ، وه
 له نلو معاجیمی طه به رانیدا وینهی زور هن بو تهمه نهوعه •

(۱) یهعنی - سوفیان پړیوایه تی کردووه له وائیل که باوکی بووه وه وائیل
 له کوپی خو یهوه که به کره ، وه به کر له زوهری یهوه - منه -

حه دیشی (معتل)

(معتل ، عرفاً) هه دیشی وایه
لای موحه ددیشین عه یبیککی تیایه
وه لحال بهظه ننی ئینسانی بی ره یب
به یاسای ظاهر سالمه له عه یب
ئه و عه یبه جاری و اله ئیننادا
باش ده رئه که وئی له لای ئوستادا
ئه گهرچی ظاهر حاوی شروه
بۆ مه علووم ئه بی غهیره مه ضبوطه
به ته فه رودی راوی له ثیقات
یا موخاله فه بۆ باقی روات
یا قهرینه یه که ده رئه که وئی بۆ
ئه یکا به کلیل بۆ مه قصودی خوئی
ئاگادار ئه بی له عه یبی ئیرسال
له بۆ هه دیشی ظاهر ئیتتیصال
یا وه قفی مه رفووع بۆ ذاتی ره ئیس
یا داخل بوونی هه دیش له هه دیش
واش ئه بی عیللهت ئه وتری ظهریف
بۆ هۆی ته وصیفی هه دیش به ضه عیف
وه کو حالی بوون له درۆی راوی
یا له غه فله تی ذیهنی بلاوی

يا موخافه ظه و ضه بطى قه ليله
 بۆم ئافاتانه سه نه د عه ليله
 جار يكي ش ئافه ت له ناو مه تنايه
 بناغه ي هه له ي فامى مه عنايه
 بۆي ده رئه كه وى به تن يا ئيسناد
 غه يره سه حيه و بى سووده و به ر باد
 به لام حالى بوون له ده ردى هه ديث
 بۆ ئوستاد يكه حاديق و ره ئيس

x x x

هه ديشى (معلل) هه ديشكه كه موخه ديه ت ئاگادار بى ئى لسه ر
 عيلله تىكى وه ها له و هه ديه تدا كه قاديح بى له صيحه تى (مع انه) به
 ظاهر ساله له عه يب . وه ئه و عه يبه جار به جار پوو ئه كاته ئيسنادى
 هه ديه ت كه ، جا موخه ديشى زانا ئاگادار ئه بى لسه رى به هوى (تفردى)
 پراوى به كه ي له باقى پراوى يانى هه ديه ت ، وه به موخاله فه ي باقى پراوى به كلن
 بۆ ئه و پراوى به كه هه ديه ت (معلل) كه ي پىوايه ت كر دووه ، وه به هوى
 بازى قه رينه وه كه ئاگادارى ئه دا به ئيسنانى زانا له سه ر ئيرسال له هه ديشى
 (موصول) دا وه (وقف) له هه ديشى (مرفوع) دا ، يا داخل بوونى هه ديشى
 له ئيسنادى هه ديشكى تر دا ، به نه وعى كه گو مان په يدا ئه كا له صيحه تى
 هه ديه ت كه دا . وه بازى جار يش ئه و عه يبه پوو ئه كاته مه تى هه ديه ت كه .
 جا ئه و عه يبه كه واله ئيسناددا وا ئه بى قه دح ئه دا له صيحه تى
 ئيسنا ده كه فه قه ط ، وه وا يش ئه بى قه دح ئه دا له صيحه تى
 ئيسنادو مه تى هه ديه ت كه به يه كه وه .

جا وینهی نمو حدیثه که عیلمت له ئیسناده که یا بیئ ئهوه یه :

پریوایهتی کردوو (یعنی بن عید) له سوفیانی ئهوری له عمری کوپی دینار له ئینو عومرهوه له جهزرت (- صلی الله علیه وسلم - قال : الیمان بالخیار) ئهمه ئیسناده که موته صیله به نهقلی عدل له عدلهوه (مع انه) موعه للهو عیلمته که والی ئیسنادی پراوی دا که ئهلی : (عن عمرو بن دینار) وه پاسته که یه ئهوه یه (عن عبدالله بن دینار عن ابن عمر) وه موحه ددیشه کان له ئهصحابی سوفیان وایان نهقل کردوو له سوفیانهوه و پراوی لای داوه له عدبدولای کوپی دینار بو لای عمری کوپی دینار ، وه ههر دوویانیش مهو نووقن ، وه به ههر حال مهتی حدیثه که صحیحه .

وه وینهی عیلمت له مهتندا نمو حدیثه یه که موسلیم به تنیا پریوایهتی کردوو له ئههس که به سهراحت نهقی خوئندنی (بسم الله الرحمن الرحیم) ئهکات ، ئههه گهلی له موحه ددیشان تهعلیلی ئهوه له فظه یان کردوو ؛ له بهر ئهوه له زور بهی پراوی به کانهوه پریوایهت کراوه : (فکانتوا یستفتحون انقراة بالحمد لله رب العالمین) به بیئ تهعه پروض بو باسی (بسم الله الرحمن الرحیم) وه باوه پریان وه هایه : ئهوه که سه بهوه له فظه یشوووه نهقلی کردوو له سهه پریوایهتی (بالمعنی) بووه و وا حالی بوون مه بهست له (الحمد لله رب العالمین) ئهوه له فظه یه نهک سووره تسی (فاتحه) له بهر ئهوه وه هایان پریوایهت کردوو به جوړی بیئ به هوئی ئهوه قاری (بسم الله الرحمن الرحیم) نه خوئنی و له (الحمد لله رب العالمین) هوه دهست بیئ بکا ، وه ئههه خهطایه ؛ چونکی مه عنای حدیثه که وایه ئهوه سووره ته که دهستان بیئ نه کرد سووره تی (فاتحه) بووه ئیتر باسی

ناوېرډني (بسم الله الرحمن الرحيم) له ويدا نيه ، علاوه ي نهوه ثابت
 بووه که پرسياري لتي کراوه ، نايان له پيشا لهو سوورته دا دهست به
 (بسم الله الرحمن الرحيم) بکا يا نه ؟ نه وپس وه لامي داووتهوه که لهو
 بابه تهوه ناگادار نيهو له حزره تهوه - صلى الله عليه وسلم - فرموده يه کي
 وهر نه گرتووه .

باسي جهديشي (مضطرب)

(مضطرب • عرفاً) جهديشي وايه
 که موخته ليف بي لهوا ريوايه
 ته رجحيش نه بي بو يه کي لهوان
 له سه ر ماباقي له لاي زانايان
 به ضه بطي راوي يا زوري صوجهت
 بو (مروى عنه) به ياساي عادهت
 که ته رجح هه بي نابي (اضطراب)
 ميزان شاهيده بو کاتي حساب
 نهو (اضطراب) هيش يا له مه تنايه
 يا له ئيسنادا کاتي ريوايه
 راوي يه کي بي به تاقي ته نيا
 يا دوو يا زياد زانا به شه شيا
 نهو هيش نه بيته هو ي ضوعفي جهديث
 له بهر بي ضه بطي نه ربابي ته حديث
 جا بيره سه يري شه رحى وي نه کان
 له بو ميقياسي باقي شوينه کان

حەدیشی (مضطرب) لە عورفی موحەددیشیدا عیارەتە لە حەدیشکی
 وا پڕیوایەت لەودا موختەلیف بێ : بازئ لە پراوی یەکان بە جۆرئ
 پڕیوایەتی بکاو بازئکی تریان بە جۆرئکی تر ، بە مەرجئ هۆی تەرجیح
 نەبئ . وەکو ئەوە کە پراوی ئەو جیهەتە حافیظترو ضایطتر بئ ، یا
 نۆرتتر صوحبەتی (مروي غە)وی کردبئ ، یا شتئکی تەری بئ لە
 تەئیدات ، ئەگەرنا مادام (مراجح)بوو بە لایەك ئەو لە (اضطراب)
 دەرتەجئ و تەرجیح دراو موعتەبەرە . وەلحاصل (اضطراب) مەشرووطە
 بە مساواتی وجووهی پڕیوایەتەکان یۆ یە کتر ، وە ئەو (اضطراب)ە یا لە
 ئیسنادایە یا لە مەتتا یاخود لە هەردووایان ، وەکو ئیمامی نەووەوی لە
 (تقریب)دا فرموویەتی .

جا وئەهی (اضطراب) لە ئیسناددا حەدیشی ئەبو بە کەری سیددیق
 - رضی اللہ عنہ - (قال : أراك يا رسول الله شبت . قال : شيتسي هود
 وأخواتها - الحديث) دارە قوطني ئەلئ : ئەم حەدیشە (مضطرب)ە ، چونکە
 پڕیوایەت نەکراوە ئیلا لە پڕئگەهی ئەبو ئیسحاقووە (مع انه) پراوی یەکان
 ئیختیلافیان تیدا پەیدا بوو لە نزیکئ دە پڕئگەووە ، بازئکیان پڕیوایەتی
 کردوووە بە مۆرسەلی و بازئ پڕیوایەتی کردوووە بە مەووصولئ و بازئ
 دایانناوە بە مۆسنەدی ئەبو بە کەرو بازئ بە مۆسنەدی سەعدو بازئ بە
 مۆسنەدی عائیشە - رضی اللہ تعالی عنہم اجمعین - وە هەموو پراوی یەکان
 مەوئوقن تەرجیحئ بازئکیان نادریئ بە سەر بازئکداو جەمع لە بەئنی
 ئەوانەشیا مەحالە .

وە وئەهی (اضطراب) لە مەتندا وەکو موحەددیشی عئراقئ
 فرموویەتی : حەدیشی فاطیمەئ کجئ قەیسە : (قالت سئل النبي

- صلى الله وسلم - عن الزكات ، فقال : ان فى المال لحقا سوى الزكات)
 وه ترمذى بهم جوره پړوايه تى كړدووه له پړوايه تى (أبو شريك) له
 نه بو حمزه له (شمعي) له فاطمه وه . وه (ابن ماجه) پړوايه تى كړدووه
 به له فطى : (ليس فى المال حق سوى الزكات) نه لى : نه مه
 نىضطيرايكه ته تويلى نيه .

حه ديشى (مدرج)

(ادراج) به مه عنا تى هه ل كيشانه
 (مدرج) به و مه عنا فه مى ئاسانه
 يانى هه ديشى له مه تنى نه ودا
 مه تنى كى دووهم داخل كهى تيدا
 يا واتهى پړاوى له واتهى نه كره م
 (فتأتى الشبهة لمن لا يعلم)
 يا تى كه ل بكهى ئيسناد به ئيسناد
 كاتى پړوايه تى بو زومرهى عيباد
 پړوا نه دراوه عه مه لى ئيدراج
 (عمداً فاحذره بدون لجاج)

حه ديشى (مدرج) نه وويه كه بازى له مه تنى هه ديشى بخه يته پالى
 مه تنى هه ديشى كى تروه ، يا پړاوى كه لامى خوى به دواى نه و هه ديشه دا بى تى
 به نه وعى كه خه لكى وا بزائن نه و كه لاهه داخلى هه ديشه شه ريفه كه يه
 وه له پاشان پړاوى يان پړوايه تى بكن له ناو جوملهى هه ديشه كه دا . يا خود
 پړاوى به كه هه ديشى پړوايه تى بكا له كومه لى مه شا يخي وا كه موخته ليف بن
 له ئيسناددا به ئيسنادى تافه يه كى له وان .

وه ثم کرده‌وی (ادراج)ه (عمدا و قصدا) حه‌رامه‌و دروست نیه
موظله‌قمن ؛ چونکی نه‌بی به‌مۆی (اشتباه) بۆ چینی دوابی •

جا وینه‌ی (ادراج)ی بازی له مه‌تن له مه‌تنی هه‌دیته‌کی ترا وه‌کو
په‌یوایه‌تی (سعید ابن ابی مریم) له مالیک له زوه‌ری په‌وه نه
نه‌سه‌وه - رضی الله عنه - (ان رسول الله - صلی الله علیه وسلم -
قال : لا تبغضوا ولا تحاسدوا ولا تدابروا ولا تنافسوا • الحدیث)
ئسته‌جمله‌ی (ولا تنافسوا) ئینو نه‌بی مه‌ریه‌م له مه‌تنی هه‌دیته‌کی تره‌وه
هتاویه‌تی بۆ تیره که مالیک په‌یوایه‌تی کردووه له (ابو الزناد) له نه‌ع‌ره‌ج
له نه‌بو هوره‌یره‌وه - رضی الله عنه - که هه‌یه له‌وه هه‌دیته‌دا : (لا تجسسوا
ولا تحسوا ولا تنافسوا ولا تحاسدوا - والله اعلم -) •

وه وینه‌ی (ادراج)ی که‌لامی پاوی له هه‌دیته‌کی هه‌زره‌تدا
- صلی الله علیه وسلم - نه‌وه‌یه که په‌یوایه‌تمان کردووه له (تشهد)دا له
(أبو خیمه زهیر بن معاویه) له (حسن ابن حر) له (قاسم ابن مخیمه)
له عه‌لقه‌مه‌وه له عه‌بدو‌ل‌لای کورپی مه‌سه‌ووده‌وه : (ان رسول الله - صلی
الله علیه وسلم - علّمه التّشهاد فی الصّلاة فقال : قل التّحیات لله ، فذکر
التّشهاد ، وفی آخره اشهد ان لا اله الا الله ، واشهد ان محمدا رسول الله ،
فاذا قلت هذا فقد قضیت صلاتک ، ان شئت أن تقوم فقم ، وان
شئت ان تقعد فاقعد) به‌م جوّره (ابو خیمه) په‌یوایه‌تی کردووه له (حسن
ابن حر) جا هاتووه جومله‌ی (فاذا قلت هذا) تا تاخری ده‌رجی کردووه
له هه‌دیته‌که‌دا (مع انه) که‌لامی هه‌زرت - صلی الله علیه وسلم - نیه ،
به‌لکو که‌لامی ئینو مه‌سه‌ووده • وه ده‌لیل له‌سه‌ر نه‌مه نه‌وه‌یه که (حسین
جعفی و ابن عجلان) و نه‌یری نه‌وانیش موته‌قیقن له په‌یوایه‌تی هه‌دیته‌ی

(التمهيد) له (حسن ابن حر) و تهرکی که لامی پیشوویان کردووه یانی :
(فاذا قلت) تا ناخر •

وه نه وینهی (ادراج)ی ئیسناد له ئیسنادئیکی ترا ئههه که مهتنسی
حدیث له لای بازیؑ راوی ئیسنادئیکی بیؑ ئیلا بازیؑ له و حدیثه ، ئهوه
به ئیسنادئیکی تر ریوایهتی کردبیؑ (مع انه) ئه و کسهی ئه و حدیثه
ریوایهت ئه کا له و کسهوه هموو حدیثه که به ئیسنادی ئهوهؑ ریوایهت
ئه کاو ئیسنادی ناخر تهرک ئه کا ، وه کو ئه و حدیثه که (ابن عیینه) و
(زائده) کوپی (قدامه) ریوایهتیاں کردووه له (عاصم بن کلیب) له
باوکی بهوه له وائیل کوپی حوجره وه له صیفتهی نوئیزی حهزره تدا
- صلی الله علیه وسلم - وه له ناخری حدیثه که وه هه یسه (انه جاء فی
اشاء فرآهم یرفعون ایدیهم من تحت الثیاب - مع انه -) صهواب وایه
ئه و کسه که ریوایهت ئه کا له عاصیمه وه هدر صیفتهی نوئیزه که نه قلؑ بکاو
باسی دست بهرز کردنه وه جیا بکاته وه له حدیثه که •

وه بزائن : دروست نیه (ادراج)ی حدیث به هیچ نهوعیؑ له
نهوعانه به شیوهی عمدیؑ ؛ چونکی ئه بیؑ به هوی سرشئواندن له چینی
باش که وتووی راوی به کان • وه فهرزه ئیسنادو متن هموو سر به خوؑ بن •

حدیثی (موضوع)

له عورفا مه عنای حدیثی (موضوع)
دروست کراوی بیؑ ئه صلی مه صنووع
(شر الکلام) ه نهك (شر الضعیف)
ضعیف قابیله حدیث بیؑ و شهریف

حه رامة نه قل و ريو ايهى بو كه س
 مه گهر به يانى بگهى به مه به س
 سه به بى وه ضعى يا خيره يا شه ر
 يا قه صدى خيره يا بو فيتنه و گهر
 له يه كه م به شه ئهى براى حه بيب
 وه ضع بو ته رغيب يا له بو ته رهيب
 بو ته رغيب له سه ر (مهمات) ي دين
 واجب يا مه سنوون له دينى ئه مين
 ته رهيب ترساندن له كارى (منهي)
 حه رام يا مه كرووه (كي لا يشتهي)
 ئه م كارهى ضيددى ئيجماعه مو طلق
 دووره له وانهى ئه رۆن له سه ر حه ق
 له دووه م به شه وه ضع بو ته نفير
 له دينى به رزى به شيرى نه ذير
 كارى زينديقه ئه م كاره سووچه
 له بو ته شويشى ده ماخى پووچه
 يا وه ضعى (فساق) بو بيدعت خواهى
 يانى ته رويجى ياساى گومراهى
 يا هه وا خواهى ئينسانى نه فام
 شه هوته په رستى ناپوختانى خام
 به به رانبه ركيى دوو كه سى كه م فام
 حه ديث دائه نين به گويره ي مه رام

يا بۆ دلدارى گه ورهى نا په سه ند
 حه ديث دائه نى خۆى ئه كا به په ند
 بۆ پايه و مايه ي پرووى ئه م جيهانه
 ژينى ئاده مى گه ليكى ژانه
 ئه سبابى ده ركى وه ضعى ئه حاديت
 يه كه م ئيقرارى واضيعى خه بيت
 يا كارىكى وا به وينه ي ئيقرار
 درۆى ئه و كه سه بۆت دئته ديار
 ئه لى : ويلاده ي شىخه هه زاره
 كه چى پيش هه زار مه وتى دياره
 دووم ئيفاده ي مه حالى (بالذات)
 به جه معى (ضدّين) يا (مناقضات)
 سييه م (منافات) له بۆ به ديهي
 (حسّي أو عقلي للمنتبه)
 چواره م (منافات) بۆ نه صصى مه نقوول
 يا موته واته ر له سوننه ي ره سوول
 يا (منافات) ي ئيجماعى قه طعى
 ئه بن به ده ليل بۆ كارى وه ضعى
 پينجه م ره كيكي ئه لفاظى خه به ر
 ئه گه ر مه روپى بى له نه صصى ره هبه ر
 شه شه م خيلافى قاعيده ي ئيعراب
 يا له فظى وه حشيبى دوور له بۆ جه ناب

حهوتهم پړیوایه ی به نه قلی ئاحاد
 له حوکمی (مهم) بؤ کافه ی عیباد
 له وانه داعی موته وافر بی
 که نه قلی ئه وه موته واته ر بی
 ئه مانه ئه بنه ئاماره و ده لیل
 بؤ دؤزینه وه ی مه و ضوعی عه لیل
 موحه ددیته کان زه حمه تیان کیشا
 له سه ر ته حقیقات زؤر سه ریان ئیشا
 (جزاهم الله عن المسلمین
 یوم لقاء ربّ العالمین)
 زانا لهم باسا ئه بی وریا بی
 لیباسی ته قوا با له به ریا بی
 چونکه گه لی که س خاوه ن ته ئلیفات
 که و ته خه طاوه له سه ر ته وصیفات
 نه جاح بؤ عیلمه و عه مه ل به ئیخلاص
 (ربنا احفظنا من شرّ الوسواس)
 تا چه ند کتیبی موتالا نه که ی
 خؤت به خه یالات مو بته لا نه که ی
 کاتی به ته و فیک هه ل بکا شه مال
 ئه وسا بیّن ئه که ی شه مامه ی که مال

x x x

حدیثی (موضوع) نهو یه به بسئ پریوایهت له نهصلتکی
یاوه پئی کراوهوه بلاو بکرتنهوه به ناو عالمدا ، به یفتیاری نهوه که
فهرموددی حهزرت بووه .

پریوایهت کردنی حدیثی وهها زۆر گوناوهو حدیثی مهوضوع
له خرابترینی نهحادیثه . وه له حهقیقهتدا له نهحادیثی ضعیفه نه ؛
چونکی نهحادیثی ضعیفه گه لئیکان (متابع و مؤید) یان بو دهرته کهوئو
هئیز ودرته گهئو له نهحادیثی نه بهوی نهزمیرئو ، بهلام مهوضوع
بئی نهصلو بئی نهساسه و دروست نه که ئینسان پریوایهتی حدیثی مهوضوع
بکا مه گهر بو نهوه به یانی حالی بکاو بلئو : نهه حدیثه مهوضوعه
دهمه لهسته ، بهلام نهحادیثی ضعیفه دروسته پریوایهت بکرتن له بو
تهرغیب و تههیب وه کو له مهولا باسی دئو .

وه نهسابی ههلهستنی حدیثی مهوضوع یا خیره یا شهوه ، جا
نهو هویه که خیر بئو وه کو نهوه کابرا ههلی بهستی بو تهرغیبدان له
واجبات و تههیب و ترساندننی خه لک له (محرمات . مع العلم) ئیجماع
ههیه لهسهر نهوه دروست نه پریوایهتی حدیثی مهوضوع ئیلا بو به یانی
نهوه که بلئو : نهو حدیثه مهوضوعه .

وه هویه که شهر بئو نهوه یه : زه ندیقه کان و یستویانه بازئو درو
ههلهستن به ناوی فهرموددی حهزرت نهوه بلاوی بکه نهوه بو نهوه کاتنی
عاقلان و هوشیاران تهماشای مهعناکه یان کرد که موخالیفی واقع و غهیره
مهعقوله ، له دینی ئیسلام وهر گه پینهوه ، وه یا بازئو له نههلی بیدعت که
له یاسای جو مهووری موسولمانان لایان داوه بازئو قصه یان دروست کردووه
به موافقی بیدعت کهی خو یان بو نهوه که دهسته و بهسته یان زۆر بئی ،

وه یاخود دوو کەس له قەضیە یە کنا نیزاعیان ئەبێ ، جا هەر کام له وانە بە موافیقی مەقصور دەکەوێ خۆی حەدێت دروست ئەکاو له زمانی حەزرە ئەووە - صلی الله علیه وسلم - پڕیوایەتی ئەکا بۆ تەرویجی ئەو مەقصور دی خۆیە ، وه یاخود خۆئێندە واری له لای فرماندارێکدا یەو کاتی پرسیاری لێ ئەکری له سەر دڵخوازی ئەو فرماندارە قەسە دروست ئەکاو بە زمانی حەزرە ئەووە - صلی الله علیه وسلم - پڕیوایەتی ئەکا تا ئەو فرماندارە دڵنەد بێ . وه له واقعدا محەبەتی دنیا ئینسان هە ئەبێ بۆ گەلێ کاری نابار - خودا بمان یاریزی له فیتنە ی دنیا . آمین -

وه هۆی ئاگاداری بوون بە سەر حەدیی مەوضوعا گەلێ شتە :

یە کەم ئیعتیراف و ئیقراری کابرای خاوەن حەدیشە کە وه ها بلی : من ئەو حەدینەم داناو . ئەمە ئەبێ بە دەلیلی قەطعی شەری لە سەر ئەم وه وضع و ئیعتیرایە هەر چەند مومکینە کابرا لەم ئیعتیراف و ئیقرارەدا درۆ بکا ، یاخود شتی کە له جینگە ی ئیقرار کردندا بێ بە وه وضعی حەدیشە کە ، وه کو ئەو یە کێ له تاریخی هەزارو پەنجای هێجریدا حەدیی پڕیوایەتی ئەکا له شیخیکە وه کاتی پرسیاری لێ ئەکری کە شیخە گەت ماوه یا مردوو ؟ ئەلێ : مردوو . وه ئە پرسن تەئریخی وه لادە ی چیە ؟ ئەلێ : هەزارە ، له پاش تەحقیق دە ئە کەوی له پیشو هەزارا مردوو وه دە ئە کەوی ئەو کابرایە درۆزە .

دوو م ئەو حەدیشە بێ بە هۆی جەوازی مەحالی عەقڵی کە مەشهورە بە مەحالی ذاتی ، وه کو : (جمع التقيضين و رفع التقيضين واجتماع الضدين) .

سێم ئەو یە کە ئەو حەدیشە موئافی بێ بۆ بە دیهیی جیسسی وه کو تاوی پۆز ، یا بە دیهیی عەقڵی ، وه کو : مساواتی (کل و جزء) .

چوارهم ئه‌وه‌یه که ئه‌و حدیثه موفایی بی بو نه‌صصی قاطیع ،
وه‌کو نه‌صصی قورئانی پیروژ ، یا حدیثی موفاتهر یا ئیجماعی قه‌ضعی
له‌سه‌ر حوکمیکی دینی ، ئه‌مانه هه‌موو ده‌لیلن له‌سه‌ر ئه‌وه که حدیثه‌که‌ی
مه‌وضوع و هه‌لبه‌ستراوه .

پنجهم ئه‌وه‌یه ئه‌لفاظی حدیثه‌که‌ی غه‌یره فه‌صح بی به مه‌رجی کابرا
پریوایه‌تی له‌فظی هه‌زره‌ت - صلی الله علیه وسلم - بکا نه‌ک پریوایه‌ته‌که‌ی
له‌سه‌ر مه‌عنا‌ی حدیثه‌که‌ی بی و له‌فظه‌که‌ی له‌فظی خۆی بی .

شه‌شم ئه‌وه‌یه ئه‌یرابی حدیثه‌که‌ی موخالیفی قاعیده‌ی ئه‌یراب بی ،
یا بازی که‌لیماتی حدیثه‌که‌ی غه‌ریب و غه‌یره مه‌ئووس بی ؛ چونکی
فه‌رموده‌ی هه‌زره‌ت - صلی الله علیه وسلم - له که‌لیماتی (مأنوس
الاستعمال) و دائرن له‌ ناو عه‌ره‌بدا .

هه‌تهم پریوایه‌تی ئه‌و حدیثه‌یه به‌ ئاحاد له‌ باسیکی وادا زۆر
(مهم) بی بو دین و باعیت زۆر بی له‌سه‌ر پریوایه‌تی به‌ شیوه‌ی ته‌واتور ،
ئه‌مه‌یش ده‌لیله له‌سه‌ر ئه‌وه ئه‌و حدیثه هه‌لبه‌ستراوو بی ئه‌سه‌ه ، چونکی
ئه‌گه‌ر پۆژی جومعه خه‌طیبی مزگه‌وتی جامع له‌ مینه‌روه بکه‌وتنه
خوارو بمری عالم بی ئه‌زانئ و گه‌لی که‌س ئه‌و حدیثه ئه‌گه‌رنه‌وه
(مع هذا) ئه‌گه‌ر تاقه که‌سی به‌س ئه‌و حدیثه‌یه له‌ لا بی بیگه‌رنه‌وه
عاقل جه‌زم نه‌نی به‌وه‌دا که ئه‌و خه‌به‌ره درۆیه ، ئه‌گه‌رنا خه‌لکی زۆر
ئه‌یان‌زانی و ئه‌یان‌گه‌رنه‌وه .

جا زۆر پۆسته بو زانای موسولمان که ئه‌حیاط بکا له‌ وه‌رگرتنی
حدیث و بلاو کردنه‌وه‌ی به‌ ناو عاله‌مدا . وه‌ له‌م چه‌رخه‌دا که یاسای
له‌به‌ر کردنی حدیث نه‌ماوه پۆسته بو خوینده‌وار که کتیبی له‌ ئوصولی

حەدیدا بخوێنن تا فەرقی حەدییە صحیح لە حەسەن و حەسەن لە
 ضعیف و ضعیف لە مەوضوع بکەن ، وە لە یەکی لە کتیبە
 گەورەکانەوە وەکو : صحیحی بوخاری یا موسلیم حەدیت وەربگرن ،
 وە ئەگەر لە باقی کتیبەکانی وەرگرت با حەدییە وەربگرتی کە صحیح
 بێ یا حەسەن . وە ئەگەر حەدییە ضعیفی وەرگرت با لە فەضائیلی
 ئەمەلا بێ ، وە ئەگەر لە ئەحکامدا بوو پێویستە بۆ ئەو حەدیشە
 تەئید وەربگرتی لە (متابعات و شواهد) ، هەروا پێویستە ئینسان خۆی
 پاریزی لە نە قلی ئەحادیثی مەوضوعە بە هەر جۆری مومکین ئەبێ ،
 وەکو پێویستە کە لە خۆیەوە داننەنێ بە وە کە ئەو حەدیشە مەوضوعە
 هەتاکو بۆی دەرئەکووێ .

حەدییە (مقلوب)

حەدییە (مقلوب) یانی وەرگەراو
 چەند نەوعی هەیه پیت ئەئیم تەواو
 یە کەمین قەلبی راوی مەشهوورە
 بەغەیرە مەشهوور نزیك یا دوورە
 دوو مین قەلبی مەتنی پرسیاب
 ئیجابیی بە سەلب سەلبیی بە ئیجاب
 سییە مین قەلبە بۆ ئوستادە کان
 بە قەصدی ئیغراب یا بۆ ئیمتیحان
 ئیغراب حەرامە ئیمتیحان ئەبێ
 ئەگەر قەصدی مەشروعە ئەبێ
 شیخی بوخاری لە سەر سەد ئیسناد
 قەلبی گیراوە لە شاری بەغداد

شماسی نهووی - رحمه الله تعالی - له (تقریب الراوی) دا
فهرموویہ تی کہ مقلووب دوو قیسمہ :

یہ کہم تمہیہ حدیثی بی مشهور بی لہسار پیوایہ تی شخصتی
له موحد دیشین و پاوی نهو حدیثہ له باتی نهو پاوی یہ مشهوره
پاوی یہ کی غیریہ مشهور دابتی ، وہ کو حدیثی کہ مشهوره به
پیوایہ تی سالم ، پیوایہ بکری بہ ناوی نافیعہ وه بو نهو کہ
پہ غبت لهو حدیثہ دا زور بی ، چونکی نهو پیوایہ ته
غریہ • یا حدیثی کہ مشهوره له مالیکہ وه پیوایہ بکری له
عوبہ یدیللائی کوپی عومرہ وه •

وه له واتہ کہ تم کارہ یان کردووه له (وضاعین) حممادی کوپی
عمری نه صیی و (أبو اسماعیل ابراهیم بن ابی حیا الیسع ، وبهلول بن
عید الکندی) •

(ابن دقیق العید) فهرموویہ تی : نهو کہسه کہ تم کارہ ی کردووه
مشهوره به دزی حدیث • وه غیراقی فهرموویہ تی : وینہی تمہ
حدیثیکہ پیوایہ تی کردووه عمری کوپی خالیدی حرپانی له حممادی
نه صیی له تمعمش له نه بو صالح له نه بو هوره یره وه به مہرفووعی :
(اذا لقیمت المشرکین فی طریق فلا تبدؤهم بالسلام • الحدیث) یسسته
تم حدیثہ مقلووبه و حمماد وه ری گپراوه ته وه و پیوایہ تی کردووه
له تمعمشموه (مع أنه) ناسراوه به وه کہ سوه یلی کوپی نه بو صالح
له باوکی یہ وه پیوایہ تی کردووه ، کہ موسلم له پیوایہ تی شوعبه و
تهوری و جہری کوپی عہدولحمیدو عہدولعہ زیزی دراوه ردی
هموو تممانہ له سوه یلہ وه پیوایہ تیان کردووه •

وه (شیخ الاسلام ابن حجر السقلانی - رحمه الله تعالی -) له

نه رحى (نخبة) دا وینهی هیناوه تهوه بو قهلبی ئیسناد به (کعب بن مرّة
 و مرّة بن کعب) وه قهلبی مهتن له جهدیئی موسلیمدا لهو جهوت
 صیفانه که خودای تهعلا پرایان ته گری له زبیر سینهری په حمهتی خویدا
 نه پوژی قیامهتدا که ته آئی : (ورجل تصدق بصدقة فاخفاها حتى لا تعلم
 یمنه ما تنفق شماله) فهرموویه تی : ثم مهتنه هه لچه رخواوه تهوه لهسه ر
 به کئی له پاوی به کان ، وه تهصله کهی ته مهیه : (حتى لا تعلم
 شماله ما تنفق یمنه - كما فی الصحیحین -) .

جا شیخ جهالوددینی سپوطی - رحمه الله تعالی - له شهرحی
 (تقریبی) نهوه وی دا فهرموویه تی : من ته لیم : منیش وینهی ترم چاو
 بی که وتوو له قهلبی مهتدا که عیارده ته لهوه : طه بهرانی پریوایه تی
 کردوو له ته بو هوره برهوه که جهزرت - صلی الله علیه وسلم -
 فهرموویه تی : (اذا امرتکم بشیء فاتوه ، واذا نهیتکم عن شیء فاجتنبوه
 ما استطعتم) ئسته نهوهی مهشهووره لهم مهته داو له صحیحی بوخاری و
 موسلیمدا هیه : (ما نهیتکم عنه فاجتنبوه وما امرتکم به فافعلوا منه
 ما استطعتم . انتهى)

وه شیخ (ابن الصلاح) فهرموویه تی : له بابته تی قهلبه نهوهی
 پریوایهت کراوه بو مان : بوخاری - رضی الله عنه - پویشته به غدادو
 موحه ددیشه کان ئیسنادی صهه جه دیشیان وه رگیپرا بو صهه مهتنی سرو
 مهتنی تهو ئیسنادانه یان برد بو ئیسنادیکی تر ، جا حازر بوون له مهجلیسی
 شیخی بوخاریداو تهم (متون) و (اسانیده) مهقلووبانه یان لی پرسیار کرد ،
 تهویش پووی کرده تهو موحه ددیشانه وه هر مهتنی لهو متوونه یانسی
 بردهوه بو سه ر ئیسنادی خوئی و هر ئیسنادی لهو ئیسنادانه یان بردهوه
 بو مهتنی خوئی ، تهوانیش هه موو ئیختیرافیان کرد به فضل و عیلمسی
 شیخی بوخاری - رحمه الله تعالی - .

(فصل)

شیخ (ابن الصلاح) له کتبی (أصول علم الحدیث) دا فرموده تی
: تیمه به پستی نهو و عده یه که دابوومان به شهر حی نهوای حدیثی
ضعیف به جیمان هینا - والحمد لله - وه نیسته پیدارتان نه که مه وه له سر
چند شتیکی به قیمت له علمی حدیثی شهر یفا :

یه که کاتبی چاوت کهوت به حدیثی پیوایت کرابوو به نیسنادیکی
ضعیف ، نهو بوت هه یه بلتیت : نهو حدیثه ضعیفه و مه بست نهو
بی که له سر نهو نیسناده ضعیفه . وه حقت نه بلتیت : ضعیفه وه
مه بست نهو بی که مه تنی حدیثه که ضعیفه به نیستاد له سر ضعیفی
نیسناده کی ؛ چونکی قابله پیوایت کرابی به نیسنادیکی تر که
صحیح بی ، به لکو حوکم به ضوعفی نهو حدیثه پیوسته به نیماستی
له نیماه کانی حدیث و ناگادار بی له سر نهو که نهو حدیثه به
نیسنادیکی به هیز پیوایت نه کراوه ، یا خود بلتی : نهو حدیثه ضعیفه و
به یانی سه به بی ضوعفه که یشی بکا ، نه نا نه گهر هر بلتی : نهو ضعیفه و
بهس ، نهو چیگهی موناقه شه یه ، به لکو نهو کهسه لهو حوکمه دا به
هدله دا چوبی - والله اعلم -

دووم دروسته لای موحه دیشه کان و غیری نهو انیش که (تساهل)
بکن له نیسناده کاند ، وه غیری حدیثی مهو ضوع هر حدیثیکی
تر پیوایت بکن له نه حدیثی ضعیفه ، به لام له غیری بابی صیفاتی
خودای تهعلاو نه حکامی جه لال و هر امدا . وه وینهی نهوان مه نه له ن
پیوایتی حدیثی ضعیف بکن له ناموزگاری و گیرانهوی میژروی
پوزگارد او له پایه و پلهی تولهی کرده وه خیره کاند او له جهزاو عیقا بی

کرده و خرابه کاندا ، به کورتی له بانگ کردنی عالم بو چاکه و دوورخسته و میان له خرابه ؛ له بهر نهوه نم شتانه به سوورتهی گشتی ده لیلیان هیه له کتاب و سونتهی به هیزدا • وه له و موحد دینانه یه که پیروایه تی هدی شی ضعیفان په و داوه له و مه و وضو و عاندا (عبدالرحمن بن مهدی و امام احمد بن حنبل - رضی الله عنهما -)

سینم کاتی و بستت پیروایه تی هدی شی ضعیف بکه ی به بی نساند مه لئی : (قال رسول الله - صلی الله علیه وسلم - کذا و کذا) وه وینه ی نه مه له و عیاره تانه که ده لالهت بکن له سر جهزم به ودا که نه و هدیته فهرمووده ی حزرهت - صلی الله علیه وسلم - بووه ، به لکن و بلئی : (روي عن رسول الله - صلی الله علیه وسلم - کذا و کذا) هه روایه نه ده ب له پیروایه تی هه ر هدی شیکدا که شکت بی له صححه ت و ضوعفی نه ودا • وه تعبیری (قال رسول الله - صلی الله علیه وسلم -) بو شوینی نه بی که به یاسای شهرعی پیروز ده رکه و تپی بو ت نه و فهرمووده فهرمووده ی حزره ته ، یا نه و کرده وه کرده وینی نه و • نه مه نه ده به له پیروایه تی هدی شی شهریفدا (وفقنا الله وایاکم علیه) •

x x x

زوو به یانم کرد بو برای نه حسنه
 شرووطی راوی صه حیج و حسنه
 پیویسته راوی هدی شی نه ووه
 بالغ بی و موسلیم عاقل مونه ووه
 له گه ل عه قندا نه بی عادل بی

له (مروّۃ) و پوشدا کامل بی
 ضابط بی له بۆ مهروی یه کانی
 له غه فلهت دوور بی به قه د ئیمکانی
 حافیظ بی ئه گهر حه دیت له بهر کا
 ناظیر بی ئه گهر له ده فتهر ده رکا
 مهروی بی له ییاد بی به پوژو به شهو
 کتیبه کیشی نه دا بهم و بهو
 ئه گهر پراوی بی فه قه ط بۆ مه عنا
 باش عالم نه بی نالییم (سمعنا)
 جا ئه م شه رطانه ت بۆ به یان ئه که م
 به چهن جومله یه ک لیت عه یان ئه که م

x x x

یه که م ثبووتی عه داله ی پراوی
 لای موحه ددیشین شیرین بی ناوی
 به دوو شاهیدی خاوه ن عه داله ت
 که له سه ر عه دلی بدن شه هاده ت
 یا (مستفیض) بی عه داله تی ئه و
 یانی مه شه وور بی بی (تردیدولو)
 مادام به شوّره ت لای موحه ددیشان
 عادلی بی به سه لای خاوه ن عیرفان

x x x

دووهم ضه بطی ئه و له لای پراوی یان
 ثابت بی وه کو له بهر چاویان

له موافقه‌ی ریوایه‌تی نهم
بۆ ریوایه‌تی نه‌وان به سه‌رجه‌م
کاتی ریوایه‌ی موافیق ده‌رچوو
بۆ ریوایه‌تیان کاری ته‌واو بوو
که موخالیف بوو بۆ مه‌رویی نه‌عیان
ده‌رئه‌که‌وی بۆت تیا هه‌یه زیان

x x x

سییه‌م ته‌عدیلی ئینسانی راوی
زایه‌وی ته‌سباب بێنیتته ناوی
که‌س ئاگای نیه له غه‌یری ظاهر
ته‌سبابیش زۆرن له‌سه‌ر مه‌ظاهیر
ژماره‌ ناکرئ بۆ که‌س به‌ پاسی
به‌سه‌ دوو عادل به‌ عه‌دلی ناسی
به‌لام ته‌سبابی جه‌رح و ته‌فسیغی
بئێ ذیکری سه‌به‌ب نابئ ته‌صدیقی
هه‌ر چه‌ن لای ئیمه‌ جاریح موعین بئێ
په‌نگه‌ بۆ مه‌جرووح گه‌وره‌ دوژمن بئێ
به‌ جه‌رحی فه‌قه‌ط بکه‌ین (اکتفا)
که‌س پزگار نابئ له‌ باری جه‌فا
یا موخته‌مه‌له به‌ یاسای ئینصاف
سه‌به‌ب مه‌حه‌ل بئێ له‌ بۆ ئیختیلاف
لای بازی ئیمام بئێ به‌ جاریح
لای بازی نه‌بئ (وه‌ذا واضح)

مادام وهمايه با جاريج بيلئي
 با له دلمانا شوبهه نه هيلئي
 به كورتى ذيكري سه به بى شهرته
 بئى ذيكري سه به ب جهرحه كه ي پهرته
 x x x
 چوارهم عادلتيك بو جهرح و ته عديل
 به سه به يانى به بئى قال و قيل
 x x x
 پينجهم نهم دووه كه جهرحه و ته عديل
 كه گرده وه بوون بو پراويى جه ميل
 شه هاده تى جهرح له ويا پيش نه خرنى
 ته رجيج به عيلمى به حالى نه درئى
 بهم شهرته جاريج ته فسيري ببئى
 له گهل مه جرو و حدا ته كديرى نه بئى
 ههم (معدل) يش نه يه ته مه قال
 بو ره ددى جاريج نه كا ئيستيدالال
 x x x
 شه شه مين (ابهام) نابئى به ته عديل
 به لكو پئويسته به يان و ته فصيل
 (فأخبرني ثقة بهذا
 لا يكفى ، بل قل : أخبرني ذا
 وهو عادل ، ليس بفاسق
 ففي الحديث المروي صادق)
 x x x
 حه و ته مين ته نيا ناو بردنى نه و
 نابئى به ته عديل (على ما رأوا)

به لکو پٽو ڀويسته ته عدیل به ته صریح
فلان عادلہ ، به یاسای ته وضیح

* * *

هه شته مین مه جهوول باطین و ظاهر
غهیره مه قبووله (عند الجماهير)

مه علووم به ظاهر به عادل مه شهوور
نه قلئی مه قبووله پٽی ته لٽین مه ستوور

به لام ٽه و که سهی عه ینی مه جهووله
رپوایه ت له وو غهیره مه قبووله

دین ٽه مانه ته ٽه مینی ٽه وی

راوی به قه درو ته مکینی ٽه وی

مه جهوول که سیکه له عه صرو زه مان

نه ناسرا بی لای موحه ددیثان

که س رپوایه تی لی نه کرد بی

یا تاقه که سی لی و هر گرت بی

ٽه گهر دوو عادل نه قلیان لی کرد

وا جه هاله تیان له و که سه لابر د

ٽه ر به کئی بلئی شیخی بوخاری

هم موسلیم هر دوو مه جوو بی باری

رپوایه تیان کرد له گه لی ئینسان

ته نیا ئینسانئ راوی بوو له وان

وه کو میرداسی ٽه سه له می که ٽه و

هر به ته نیا قه یس راوی بووه له و

ئەلئيم : ئەوانە يارى ھەزرەت بوون
لە تەقواو زوھدا خاوەن شۆرەت بوون
چۆن ئەلئين : ئەوان (مجهول العين) ن ؟
مەعلوومن وئەنەي پوژى مابەينن

x x x

ئۆيەم (مبتدع) كە تەكفير نە كرى
لاي بەعضى ئىذنى ريوايەي ئەدرى
بە مەرجى درۆ رەوا نە بينى
بۆ تەرويجى خۆي تا خۆي بنويى
لە لاي بەعضى كيش قەطعن مەردوودە
چونكە فاسقە رىگەي مەسدوودە
لە لاي بەعضى كيش غەيرە (داعية)
مەقبوولەو داعى لە (أفاعى) يە

x x

دەيەم تەوبەكار لە درۆ كردن
لەسەر پيغەمبەر پەدەدە تا مردن
ئەگەر تۆبەكەي لە درۆي خەلكە
مادام ثابت بوو نەقلی بە كەلكە
بازى كيش ئەلئين ئەوەي درۆي كرد
يەكجار ئابروي دين و دونيای برد
صەد تۆبە بكا ناچى بە پوولى
پاشاي ولات بى نازى بە كوولى
پزگار بووينايە لە درۆزانان
بەھرەدار ئەبووين بە توولى زەمان

یازده یه م کاتئی حه دیشی (مصدوف)؛
 ریوایه تی کرد (موثوق) له (موثوق)؛
 (مروی عنه) ئینکاری بکا
 واتهی ئه و دووه ته عاروض ئه کا
 (مادام المنکر أصلاً هنالك
 رُدّ ، حدیث الفرع فی ذلك)
 (مع أنه) ئه م نه وعه مه نعه
 نابئی به جاریح له بۆ ئه و فه رعه
 فه رعیش وه کو ئه صل عه دلّه و ئینسانه
 پایه ی وتاری هه ردوو یه کسانه
 ریوایه ی تری لی قه بوول ئه کری
 له گه ل شرووطا هه تا کو ئه مری
 ئه گه ر ئینسانئی وه زعی هات له بۆی
 قه رامۆشی کرد ریوایاتی خۆی
 ئه م حاله نابئی به مه نعی عه مه ل
 به و ریوایه ته بۆ فه رعی (أكمل)
 ئوستاد نه خوۆشه و دل فه رامۆشه
 به لام خوۆ شاگرد به هۆش و گوۆشه

x x x

دوا زده یه م که سئی ئوجره وه ربگری
 بۆ ته حدیث نه قلی لی وه رنا گیری
 سامه گه ر عوذری مه علووم بی له بۆی
 پایه ی موحه ددیث بینیته وه بۆی

به لآم گه لئی کهس له موحه ددیثان
 ته لئین ره وایه ئوجره له بۆیان
 تایبه تی ئه گهر موحه ددیث کهم بی
 ئه ویش بۆ ژیوار دلی پرغهم بی
 x x x
 سیازده یه م فهرعی (تساهل) ی کرد
 له گوئی گرتندا (تفاؤل) ی کرد
 مات له مه جلیسدا سه ری نایه وه
 تا ده رزی حه دیث باش برایه وه
 ئه وه ریوایه ی قه بوول ناکرئی
 ئه و گوئی رانه گری کئی گوئی له و ئه گری
 x x x
 چوارده یه م ئه مرۆ له م پرووی جیهانه
 کهم ماوه ته وه خاوه ن ئه مانه
 جامع بی له بۆ جه میعی شرووط
 بۆ راوی یانی حه دیثی مه ضبووط
 خو له م لایشه وه مانه وه ی ئیسناد
 له فه ضائیله بۆ ئوممه ی ئیرشاد
 ده ی با به قه د حال (أمثل فأمثل)
 تیکۆشین له بۆ شیخیکی (اکمل)
 ریوایه ت بکه ین له شیخی ئیمام
 بۆ پاراستنی ئیسنادی ئه حکام
 مادام (صباح) یش مه وجودن مه طبووع
 (صباح) ده رناچن له ده ستی مه جمووع

ٲهو (صحاآ) انه عه ینی ٲه ساسن
 بۆ رپوایه ی شیخ مایه ی خه لاصن
 له بۆ زاناكان ٲه بن به میقیاس
 له بۆ ته مییزی مه روی یاتی راس
 ده ی که سی مه روی بی نی له لاوه
 لهو (صحاآ) انه نه بی له م ناوه
 هه رگیز حه دیشی لی وه رناگرین
 بی سه نه ده هه تا ٲهو رۆژه ٲه مرین
 x x x

پازده یه م هه یه بۆ جه رح و ته عدیل
 چهن عیباره تی مه قبوول و ٲه صیل
 له سه ر مه راتیب زوو دامه زراون
 به کاریان بی نن هه تا کو ماون
 (ثقة ، متقن) بۆ پایه ی ته عدیل
 یه که م پایه یه بی توول و ته فصیل
 (ثبت ، حجة ، حاظ ، ضابط)
 له پاش ٲه وانه (لها ضوابط)
 مه عنای ٲه مانه ٲه وه یه که ٲهو
 مه رویی ٲه وانه تیا هه یه پرته و
 دووهم (صدوق ، ولا باس به)
 جیی ٲیعتیبارن له بۆ (منتبه)
 سییه م (قال الشیخ) که متره له دووهم
 به لام بۆ نووسین ٲه شی خاطر جه م

چوارەم تەعبیری (صالح الحدیث)
 پیت ئەلی ئەشی بینووسی پینووس
 ئەلفاظی جەر حیش بە مەراتیبە
 (لین الحدیث) بەشی کاتبە
 واتە قابیلە بینووسی کاتب
 بەلام ضەعیفە بە پیتی مەراتیب
 دوووم تەعبیری (لیس بقوی)
 سییەم (ضعیف الحدیث المروی)
 چوارەم تەعبیری (متروک الحدیث)
 یاخۆ تەعبیری (ذاهب الحدیث)
 باش وەریان بگرن (اصطلاحات)
 بۆ پایە پایە ئیعتیباراتن

x x x

کۆمەڵی موحددین و فوqهە لەسەر ئەوەن پێویستە پراوی حدیثی
 شەریف عادل و ضابط بێ ئەنا پێواوەتە کەمی قەسوول ناکری • وە
 بەیانی ئەم باسە بە درێژی ئەمەیه :

پێویستە پراوی بۆ حدیثی شەریف موسولمان و بانو و عاقل بێ و
 لە ئەسبابی فیسق دوور بێ و خاوەن مرووەت و یتداری هوشیار بێ • جا
 ئەگەر ئیعتیادی لەسەر بێر بوو ، واتە حافظ بوو ، ئەبێ کتیبە کەمی
 لەبەر بێ ، وە ئەگەر ئیعتیادی لەسەر کتیب بوو پێویستە ئەگادار بێ
 ئە کتیبە کەمی و نەیدا بە هەموو کەسێ هەتا زیادو کەمی تیدا بکەن •
 ئەمە هەموو بۆ کەسێکە کە ئیعتیادی لەسەر پێواوەتی ئەلفاظی ئەحدیثی

شهریفه بی • وه نه گهر پړوايه تې په معنا نه کړد نه وه پټوښته زور
 ناگادارو زانا بی په معنای (مفردات و مرکبات)ی حدیثه که • وه له
 گوړینې نه لفاظی نه صلی حدیثه که به نه لفاظی خوی به هله دا نه پړوا •
 جا هم باسه پړوناك نه که ینه وه به چند مهسته له یهك :

یه کهم عدالته تې پاوی ثابت نه بی به واته ی دوو کس بین بلین :
 فلان کس عادلّه • هروا دېته جی به شوړه تې له ناو کومه له ی نه هلی
 حدیثدا ، واته هر کس له موحد دېته کان فدرمووی : نه وه عادلّه و
 ناوی عادلّی بېرې به سهریا ، نه وه عادلّه و پټوښتی نه به وه دوو کس
 بین بلین : فلان کس عادلّه ، وه هم واته یه راسته لای تیماسی
 شافعی - رضی الله عنه •

وه لهو که سانه یه هم بیره ی دهرخستووه : نه بو به کری خه طیبی
 به غدادی حافظو تیماسی مالیک و شوعبه و هردوو سوبانه کان و نه وزاعی و
 لهیثو (ابن المبارک) و وه کیچو (أحمد بن حنبل و یحیی بن معین و علی بن
 المدینی) و هاو وینه ی نه مانه یش له باکی و پړوناکی بېردا •

دووم دهر نه که وی ضابطی پاوی به وه که پړوايه ته که ی موافیق
 بی بو پړوايه تې موحد دېته مهو توفه کان که به صیفه تې ضابطو یتقان
 ناسراون جا نه گهر موافیق دهرچوو نه وه خاوه ن ضابطه ، نه گهر نا ضابطی
 نه واو نه •

سیم ته عدلی پاوی ثابت نه بی به واته ی عادل ، به بی نلو بردنی
 نه سبابی عدالته ته که ی ؛ چونکی نه سبابی عدالته زورن ناژمیرین ،
 به لام جهرحی پاوی ثابت نابی هتا به یانی سبه به که ی نه کړی ؛ له بهر
 نه وه که نه سبابی جهرح هرچند زورن به لام هر کامیان بته جی کافی به
 بو جهرحی پاوی یه که ، وه هرچند کابرای جاریح نه بی عادل بسی

(ظاهرا) به لام مومکینه له گهَل مجرووحه کهیدا دژمنایه تی بیئو به درؤ
جهرحی بکا . کهوابئ پئویسته به یانی عه یبه کانی بکا ، هه تاتئ بگهین له
حالی کابرا .

چوارهم موحددیشه کان ئیختیلافیان بووه لهوه دا : نایا جهرحو
ته عدیل به قهولی تاقه کهسی تهواو نه بیئو یا پئویسته به دوو کهس ؟
بازئیکیان نه لئین که : پئویسته به دوو کهس وه کو جهرحو ته عدیلی
شاهید له حقوقدا . وه بازئیکیان نه لئین : تاقه یه کئی کافی یه ؛ چونکه
مادام عه ده د شهرط نیه له قبولی حدیثدا هه روا له جهرحو ته عدیلی
پاوی یه که یثدا پئویست نیه .

پینجهم له بو تاقه پاوی یه ک (جارح و معدل) گرده وه بوون نه وه
جاریح موقه دده مه ؛ چونکی (معدل) له پرووی عیلم به ظاهریری نه حوالی
پاوی یه وه ته عدیلی نه کا ، به لا جاریح له سه ر عیلم به باطنی نه حوالو
به نامه کی کرده وه جهرحی نه کاو (معدل) ناگای له زانه نیه ، به لام نه مه
مه شرووطه به وه که جاریح به تفصیل به یانی نه سبابی جهرحه که ی
بکاو دژمنایه تی و موئافه ره له بهینی نه جاریح وه پاوی یه که دا نه بیئو
کابرای (معدل) یش په ددی نه سبابی جهرحه که نه کاته وه .

شهشم کافی نیه ته عدیل به شیوه ی (ابهام) بو شه خصه
(معدل) که ، وه عیاره تی (حدثنی الثقة) نابئو به ته عدیل بوی ، وه کو
کو مه لئو له موحددیشه کان فه رموو یانه ؛ له بهر نه وه ئیختیمالی هه یه که
نه و پاوی یه به ئیعتقادی کابرای (معدل) ییاوی باش بیئو (مع أنه) غهیری
نه و ناگادار بیئو له سه ر کرده وه ی خرابی ، که وایه پئویسته ناوی بیا به
ناوی خوی هه تا بناسرئو .

حهوتم نه گه ر عا دلئو ریوا یه تی حه دیشی کرد له ئیسنائی و ناوی برد
نه وه نه و ریوا یه ته نابئو به ته عدیل بوی ؛ له بهر نه وه که ئیختیمالی هه یه

ٺه و ٲاوى به به ٺعتقادی خزى ٺه و ڪهسه به عادل بزائى و يا ٺه و
 ٲاوى به عاده ٺى وائى ڪه ٲيوايهت بڪاله عادل و غيبرى
 عادل ، ڪه وائى ٲيوايهت ڪرڏنى موجب ٺه ٻو ته عديلي (مروي عنه)
 هه شتم له مه و ضوعى ٲيوايهت له مه جهووله وه ٺه ٺين : ٺه گهر
 به ڪئى (مجهول العدالة) ٻو به ظاهر و باطن ، واته ڪهس ٺاگاي له
 ڪرده وهى ظاهري نه ٻو و ڪميش ته حقيقي ٺه حوالى باطني نه ڪرڏبو و ،
 ٺه وه به قه طعى ٲيوايهتى هه ديشى لئى قه بوول ٺا ڪرئى ، وه ٺه گهر
 ڪه سئى عدالته ٺى باطني مه علوم نه ٻو وه به ظاهر عادل ٻو و - ڪه
 ٺه مه ٺا و ٺه برئى به مه ستور - ٲيوايهتى هه ديشى ڪرڏ ، ٺه مه بازي له
 موحه ددشه ڪان فهرمو ويانه : ٲيوايهت ته ڪه لئى قه بوول ٺه ڪرئى ، وه ٺيمام
 سه ليمي ٲاوى قه طعى دانوه به سه ٺه ٻسره دا ، ٺه لئى : چون ڪسى
 مه و ضوعى ٲيوايهتى هه ديشى شهريف دامه زراوه له سه حوسنى ظهن
 به ٲاوى به ڪه و مادام ڪابرا (ظهرا) باشه ٲيوايهتى لئى قه بوول ٺه ڪرئى ،
 عهلاوه ٺه گهر عيلم به ٺه حوالى باطني ٲيويست ٻي ده رگاي ٲيوايهت
 دائه خزئى ، ڪه وائى قه ناعت ٺه ڪه ٺين به عدالته ٺى ظاهري .

وه ٺه ما ٺينسانى (مجهول العين) ڪه عياره ته له ڪه سئى
 موحه ددشه ڪان نه ٺينسن و يا ڪهس ٲيوايهتى لئى نه ڪرڏيئى - مه گهر يه ڪ
 ٲاوى - ٺه وه ٲيوايهتى قه بوول ٺا ڪرئى . وه خه طيب فهرمو ويهتى : ڪه مئر
 شتى ڪه ٲه فعى جهه هالت بڪاله وه ڪهسه ٺه وه به ڪه : دوو ٲاوى
 مه شهوور به عيلم ٲيوايهتى لئى بڪهن . ٺه مه ش ٺه گهر چي له جهه هانه ٺى
 عهين ده رى ٺه ڪا ، به لام عدالهت ٻو ٺه وه جهووله ثابت ٺا ڪا . جا
 ٺه گهر ڪه سئى بلئى : ٺه لئى ٻو چي شخسى بوخارى - رضى الله عنه -

پړوايه تې كړدووه له (مرداس اسلمي) كه غيړې (قيس بن ابي حازم) كس پړوايه تې له مووه نه كړدووه ، وه پوچې موسليم - رضی الله عنه - له (ربيع بن كعب) صحابې كه غيړې نه بو سه له مهی كورې عه بدو پره حمان كس پړوايه تې له مووه نه كړدووه ؟

له جواياندا ته لټين : (مرداس اسلمي) و (ربيع بن كعب - رضی الله عنهما -) صحابې و له نه هلی (صفه) بوون و صيفه تې عدالته و زوهديان مه علومو (لأن الصحابة كلهم عدول) •

نو ټيم ټيخيلاف بووه له قه بوولې پړوايه تې ټيناسی خاوه ن بیدعه ټيكددا كه ته كفير نه كړئ •

بازئ له موحد د دينه كان موطله قا قه بووليان نه كړدووه ؟ له بهر نه وه كه (مبتدع) فاسقه ، وه هدرچون له كوفردا خاوه ن ته ټويل و بئ ته ټويل بئ فرفرن ، له بیدعه تيشدا خاوه ن ته ټويل و بئ ته ټويل بئ فرفرن •

وه باز ټيكيان قه بووليان كړدووه مادام درو كړدن له مه زه بيا حلاله بئ بو ته ټيډي ټمو بيروپاي خوږه •

وه باز ټيكيان فهرموويانه قه بوول ته كړئ ته گهر نه و (مبتدع) داعيه نه بئ و خه لكی بانگ نه كا بو سر مه زه به كهی • وه ته گهر وه هابوو قه بوول ناكړئ • وه (ابن الصلاح) فهرموويه تې : ټم بيره ی سينم باشرين بيره كانه •

ده يم نه و كه سه دروئ كړدبئ و له دوايدا ته وبه ی كړدبئ ، نه وه ته گهر وه حتى خوئ دروئ له سره حزره ت - صلى الله عليه وسلم - اكردبئ ، نه وه با ته وبه يش بكا ناگا به پايه ی پړوايه ت كړدني حه ديشي ټمو ، به لام ته گهر دروئ له سره غيړې حزره ت - صلى الله عليه وسلم -

کردی و توبه‌ی کردی له و دروژ کردنه نه وه پریوایه ته که‌ی قه‌بوول
نه‌کری .

وه ئیمام نه‌بو به‌کری سه‌یره‌ی شافعی فەرموویه‌تی : هه‌ر که‌سی
دروژ کردی له‌سه‌ر هه‌ر که‌س نه‌وه با ته‌وبه‌ی کردی پریوایه‌تی لی
قه‌بوول ناکه‌ین .

یازده‌یه‌م نه‌گه‌ر ئینسانیک‌ی مه‌وئووق و باوه‌ی پستی‌کراو پریوایه‌تی
حه‌دیثیک‌ی کرد له که‌سیکه‌وه که نه‌ویش مه‌وئووق بی و نه‌و شیخه
به‌شیوه‌ی جه‌زم ئینکاری کردو و تی : من پریوایه‌تی نه‌و هه‌دیشم نه‌کردووه
بۆ فلان ، وه فەرعه‌که‌ی جازم بوو له‌سه‌ر پریوایه‌ته‌که‌ی ، نه‌وه نه‌و
دوو قسه‌ ته‌عاروض نه‌که‌نو له نه‌نجامدا په‌فتار به‌و هه‌دیشه‌ ناکه‌ین
له‌سه‌ر پریوایه‌تی له‌و شیخه‌وه (مع انه) فەرعه‌که‌ی به‌م وه‌زعه‌ مه‌جرووح
نابی و ناوتری دروژ کردووه له‌و پریوایه‌ته‌ی ؛ چونکی ئینسانیک‌ی عادل
وه‌کو شیخه‌که‌ی . بۆچی نه‌بی شیخه‌که‌ی پاست بکاو نه‌و دروژ بکا ،
که‌وایی نه‌گه‌ر نه‌و فەرعه‌ پریوایه‌تی هه‌دیث بکا قه‌بوولی نه‌که‌ین ، هه‌روا
که‌سی پریوایه‌تی هه‌دیث بکا له که‌سیکه‌وه له پاشانا نه‌و پریوایه‌ت کردنی
خۆیه‌ له بیر بچته‌وه ، نه‌وه نه‌و حاله‌ نابی به‌هۆی نه‌وه که‌ پراوی له‌و
شه‌خصه‌وه په‌فتار به‌و هه‌دیشه‌ نه‌کا . وه نه‌مه‌ به‌پاردراره‌ به‌لای
جومه‌ووری موحه‌ددیشین و فوقه‌هاو موته‌که‌لیمینه‌وه ، به‌خیلاف بۆ
کۆمه‌لی له نه‌صحابی ئیمام (أبو حنیفة - رضی الله عنه -) که‌ فکریان
وایه‌ که‌ فەرماؤش کردنی کابرا بۆ پریوایه‌ته‌که‌ی خۆی نه‌بی به‌مانع له
پریوایه‌تی نه‌و هه‌دیشه‌ له‌و شه‌خصه‌وه ؛ له‌به‌ر نه‌وه که
حه‌ددیشه‌ که‌ له‌و وه‌رگیراره‌و نه‌ویش نه‌لی : من پریوایه‌تم نه‌کردووه .
نه‌ما نه‌وان نه‌لین : نه‌و شه‌خصه‌ له‌سه‌ر عه‌قیده‌ی خۆی

ته لئی پړوايه تم نه كړدووه و ټيخيمالي هـيه پړوايه تي كړدبئ و له پيري
چو وپته وه (مع انـه) جه زمي فـرعه كـه ي به و پړوايه ته ټـبـئ به هـو ي
باوه پړي كړدني .

دوازه يـم كـو مه لـئ له موحه دديشه كان له سر ته ومن ته گـر
موحه دديت توجـري وه رگرت له سر ته دريسي حـديت ته وه پړوايه تي
لئ قـه بوول نـا كـرئ ، به لام بلزنيكان وه رگرتني توجـريـان پـهـوا داوه بـو ي ،
نـايـه تي ته گـر خـاوه ن عـيال بي و ته دريسه كـه ي مـهـني كـمـبي لـئ بـكا ،
وه يا خود (ذاتا) قابليـه تي كـمـبو كـاري نه بي .

سـيـازده يـم قـه بوول نـا كـرئ پړوايه تي هـر كـسـئ كـه به صـيـفه تي
بي ټـيـهـيـمـي و بي موبالتي له بيستي حـديت له شـخـه كـه يـوه نـا سـرـا بـئ ،
وه كو ته وه بنوي له مه جليسي سه ماعي حـديـتـدا ، وه يا حـديت بـگـيـرـتـه وه
بو خـه لك به بي ته وه كه حـافـيـظـي حـديـتـه كـه بي ، وه يا كـتـيـكي صـحـيـحـي
واي بي كه ته وه حـديـتـه ي لئ وه رگرتي . وه له م بـاـهـتـه يـه كـسـئ كـه
حـديـتـي (شـاذ) يا حـديـتـي (منـكـر) ي زور پړوايه ت بـكا . مـنـقـوـله لـه
شوعبه وه فـهـمـوزـيـه تي . (لا يـجـيـتـك الحـديـت الشـاذ الا مـن الـرـجـل الشـاذ) .
هـر و ا نـا بـيـسـتـرئ له كـسـيـكـه وه سـهـو ي زور بي له پړوايه ت كـردني
حـديـتـدا . هـمـو ته م حـالـتـه باوه پړي ټـيـسـان به و پړوي يـانـه ضـعـيـف
ته كا .

چوازه يـم زانا كان له م زده انـه دا ټـيـعـرـاضـيـان ناوه له شـرـوـطـي پړوي و
ناگـرـيـن به شويني موحه دديتي گـهـورده دا ؛ چـونـكـي ټـيـسـانـي جـامـع بـو
شـرـوـطـي مـهـشـيـخـت له پړوايه تـدا زور كـمـه . وه له م لايشـه وه تـومـه تي
ټـيـسـلام موخـتـه صـصـه به دـهـوامـي ټـيـسـانـد له پړوايه تي دـيـنـدا ، هـتـا دـهـر كـه وچي

که سه چاوه که ی واله لای حه زره تا - صلی الله علیه وسلم - که وایه
 مومکین نابئی ده سبهرداری پویایهت کردن بین • که وایه واجبه یقیناری
 نیسبهت بکهین له ناو نهو که سانه دا که پویایه تیان لیه نه کهین ، وه به
 یاسای (الأمثل فالامثل) تماشای بکهین ، هه زانایه که نه میترو زاناترو
 تا گادار تره له سه نه حدیثی حه زره ت - صلی الله علیه وسلم - و نه سه
 کتیه صیحاچه کانی نه حدیث و دل سو زتره موخلیصتره له ده زردادانا ،
 بکهین به شیخ بو پویایهت و نه حدیثی شهرفیهی لیه پویایهت بکهین ،
 هه تا پرشتهی نیسنادی نه حدیث پایه دار بی (مع العلم) مادام نه مرؤ کتیه
 به رزه کانی هه دیشی شهرفیه ، وه کو صه حیجی بوخاری و موسلیم ز
 ترمذی و غهیری نه وایش مهفوظ و مهوجودن و زانای دین تماشای
 نه وانه نه کهن ، قایل نه به عادهت که هه دیشی خاوهن هیز له دهستی
 هموویان ده رچی ، وه غالیا تا گادار نه بن له سه ری ، به تابهتی بو عالمی
 که خوی تاماده کرد بی بو نه وه نه حدیث بکا و پویایهتی هه دیت بکا بو
 موسولمانان • وه نه گه که سی هه دیشکی هتا که له لای زاناکاندا نه بو
 وه له کتیه نه یسدا نه بو نه وه نه وه هه دیشه وه رنا گربین ؛ چونکی ظاهر
 وه هایه بی نه صلّه •

یازده یه له به یانی نهو نه لفاظانه دا که موچه دیشه کان له کاتی
 پویایهتی هه دیت بو جهرح و ته عدیل پراوی یانی هه دیت به کاریان دین و
 عه بدو پره حمانی کورپی نه بو حانه می پازی له کتیه که ی خویدا له یاسی
 جهرح و ته عدیلدا به کاریان هتا ون و پزیران کردوون ، نیمه یس له سه
 نهو پزیه له کتیه دا به یانیان نه کهین •

جا نه لفاظی ته عدیل بهم پزیه یه :

یہ کہم (ثقة ، أو متقن) واتہ : باوہ پئی کراوہ و پریوایہ تی پوختہ یہ •
 نمانہ بۆ ہر کہستی و تران ٹہو کہسہ باوہ پری پئی ٹہ کرسی لہ پریوایہ تسی
 حدیثدا • (ابن الصلاح) ٹہ فرموت : من ٹہ لیم : وہ کو ٹہو لہ فظانہ یہ
 لہ فظی (ثبّت ، أو حجة) یا لہ شانسی ٹنسسانی عادلدا و ترا
 (حافظ ، أو ضابط) •

دووم (ابن ابي حاتم) ٹہ لئی : کہ و ترا (فلان صدوق ، او محلہ
 الصدق ، أو لا بأس به) ٹہویش حدیثی ٹہووسری و تہ ماشا ٹہ کرسی
 ۔ ٹہمہ پایہی دوومہ ۔ •

سیہم کہ و ترا (هو شيخ) ٹہوہ واللہ پلہی سیہمداو حدیثی
 ٹہووسری ، بہ لآم والہم پلہداو کہ مترہ لہ پایہی دوومہ و یہ کہم •
 چوارم کہ و ترا : (فلان صالح الحديث) ٹہمیش حدیثی لسی
 وہر ٹہ گیرئی و ٹہووسری بۆ ٹعیبار •

وہ ٹہمما ٹہ لفاظی موحدیثہ کان لہ جہرحی پراویدا ، ٹہوہ
 ٹہوایش لہسر ٹہم پریزن :

یہ کہم (لین الحديث) ٹہوہ معنای وایہ حدیثی ٹہووسری و
 تہ ماشا ٹہ کرسی بۆ ٹعیبار • ٹہ لین : حمزہی کوپی یوسفی سہمی
 پرسیاری کرد لہ (ابو الحسن دار قطنی) وتسی : مہبستان چہ لہ
 کہ لیمہی (لین الحديث) ؟ وتی : مہبستان ٹہوہ یہ کہ : ساقط نیہو
 حدیثی تہزک ناکرسی ، بہ لآم مہجرووحہ بہ عیبی کہ عدالہ تہ کہی
 ساقط ناکاو ٹہمیشہوہ •

دووم کہ وتیان : (فلان ليس بقوي) ٹہوہ توژی کہ مترہ لہ
 پلہی یہ کہم •

سینهم که وتیان : (فلان ضعیف الحدیث) نهمه له پلهی دووهم
 که متره و حه دیشه که ی تهرک ناکرئی و بو ئیعتیار نهمشئ .
 چوارهم که وتیان : (فلان متروک الحدیث ، او ذاهب الحدیث ،
 او کذاب) نهوه حه دیشئ ساقطو نانووسریتهوه - زه نهمه پلهی چوارهمه -

ئیسنادی (عالی و نازل)

نه مجار بیینه سهه ره نه حوالئ ئیسناد
 پئی ئیتتیسالمان به (خیر العباد)
 شه ره فی ئیسناد بالآ خه لآ ته
 خاصه ی ئوممه تی پر به ره کاته
 به ئیسناد نه بی به صیره و نه بات
 به ئایه و حه دیت (أعلى البینات)
 له سهه ئیسنادی سه حیح و سه سهن
 به عه قل و نه دهب به خولقی په سهن
 نه توانین بروین به پئیگه ی پا کا
 به پئیگه ی پان و پئیک و پروونا کا
 دل دانه مه زری به واته ی په سوول
 لیت نه کریته وه ده روازه ی و سوول
 نه زانی دینت (خیر الادیان) ه
 یاسای په هبه ری ئاخر زه مانه
 نه ئیسناد نه بی له ناو ئوممه تا
 سهه گردان نه بین له ناو توهمه تا

هەر کەسێ بۆ خۆی بێتە سەر و تار
کەس حالی نابێ کێیە سەر قە تار
(لولا الاسناد هلك العباد
واختفى عنهم طريق الرّشاد)

ئەقسامی ئیسناد

ئیسناد بە پایە (عالی) یەو (نازل)
دووهم (مفضول) هەو یە کەمین (فاضل)
ئیسنادی عالی لە بۆ ریوایە
پینچ قیسە نووریان وە کو چرایە
ئەووە لیان قوربە لە (رسول الله)
برژئی بە سەریا (صلوات الله)
بە ئیسنادیکی پەسەندی شەریف
پاک بێ لە بێنی ئینسانی ضعیف
(قرب الاسناد قرابة لله
لقرب الراوي من رسول الله)
دووهم نزیککی یەک لە ئیمامان
ئیمامی حەدیث لە موسولمانان
لە حەزرەتەووە نزیک بێ یا دوور
چون مونهووەرە بە باریقەهی نوور
وە کو نزیککی شیخیکی (أمثل)
لە ئیمامی دین (أحمد بن حنبل)

سییه میان قوربه بۆلای صه حیجه یین
 یا صه حیجی تر مه عرووفی مابه یین
 به موافقه یا خود به ئیبدال
 یا به مساوات (بلا اختلال)
 یا مو صافه حه . شهر حی نه مانه
 له په خشانه دا بۆ تو عه یانه
 چوارم (علو) یکه وه رته گری ناوی
 له پیش که وتنی وه فاتی راوی
 پیی نه لئین عالی چونکی زه مانی
 به رزه و نزیکه له شای عه دنانی
 پینجهم (علو) ه به گویره ی سهماع
 له شیخی حدیث (عند الاجتماع)
 وینه ی وه ربگره له شهر حی مه شروح
 بۆت واضیح نه بی (أحسن الوضوح)
 که عالیت ناسی نازیل نه ناسی
 ههردوو ئیضافه ن به حهق شو ناسی

x x (x)

بزانی هه موو عیلم و زانستیکی ئیسان به هره یه که خودا خه لانیسی
 کردوو به که رمی خۆی ، جا نهو به شه ی که (بدیهی) بیئ شهوه
 موشته ره که له مابهینی هه موو ئیساناندا ، وه نهو به شه ی که (نظری) یه
 نهوه ی عه قلی یه ، نهوه له موکه سه باتی ئیسان خۆیه تی به یارمه تیسی
 ذاتی خودای تهعالا - جل جلاله - و نه مانه عه لاقه یان به ئیسانده وه نه ؛

له بهر نه وه که (بدیهی) ن هه موو که س نهی زانئ ، وه نه ظهري
 ئیستیدالایش تابع به ده لیله ، وه نه وهی که نه قلی بی و له کتاب و سونته
 بی و یا له سر نه وان دامه زرابئ ، نه وه مو حتاجه به ئیسناد و گه یاندنیان به
 مه قامی حه زره ت - صلی الله علیه وسلم - بو نه و که سانه که ئیعتقاد و
 باوه پریان هه یه به دینی ئیسلام ؛ چونکی موسولمانئ باوه پی نه بی نه و
 حدیثه حدیثی پیغه مبه ره - صلی الله علیه وسلم - په فتاری پی ناکار
 ئیهیمامی بی نادا ، وه یا خود موسولمانئ باوه پی نه بی که نه و قیرائته
 له فلان که لیمه ی قورئانی پرؤزدا قیرائته ی حه زره ته - صلی الله علیه
 وسلم - وه ری ناگریئ و نایخوئینیه وه • ههروه ها ئادابی ته جویدو نه حکامی
 فقهی ئیجهادی دامه زراوه له سر (استنباط) له کتاب و سونته له
 هه موو نه ماندا واجه په پایته ی ئیسناد بکریئ ، هه تا موسولمانان
 په فتار بکن به و قیرائته یا نه و حدیثه یا نه و حوکمه شه ری به که
 له دین وه رگراوه ، وه نه گه ر ئیسناد نه بی گه لئ شت به درؤ نیسه بت
 نه درئ بو دین و نه تری حه زره ت - صلی الله علیه وسلم - فه رموویه تی
 یا کردوویه تی و موسولمانان نه که ونه شوئینی • (مع انه) له فه رمووده ی
 نه و نه • (بناء علیه) عیلمی ئیسناد دانراوه بو نه وه که عالمی ئیسلام
 نه میزیکه ن له به ینی و غه یری دین ، وه نه م ئیسناده هه ر له نوممه تی
 حه زره تدا - صلی الله علیه وسلم - به مه ضبووتی بسووه هه یه ، وه
 - ان شاء الله - هه ر ده وام نه کا •

جا ئیسنادی حدیثی شه ریف بو حه زره ت - صلی الله علیه وسلم -
 له سر دوو به شه : ئیسنادی عالی و ئیسنادی نازل • وه ئیسنادی عالی
 بهش کراوه بو لای پینج بهش :

به کهم نهو به که نزیك بی له حهزره تهوه - صلی الله علیه وسلم -
 یانی به گونیدی نهو زه مانه که پریوایه ته که ی تیدایه به زماره یه کی کهم
 ه پریجالی سه نه د بگات به حهزره ت - صلی الله علیه وسلم - به مهرجی
 که هه موو نهو که سانه هه موو خاوه ن عه دآله ت و باقی صیفاتی پراوی بن •
 جا هم ئیسناده عالی به له چند جیهه تیکه وه ئیعیار و قیعتی هه به ، وه کو
 نزیکی له زه مانی حهزره ت - صلی الله علیه وسلم - و پارێزرای
 پراوی به کان له سه هوو نیسیان و سه رلیتیکچوون و غه یری نه مانه یش له
 جیهاتی نه قص و عه یب ، پریوایه ت کراوه له بازی له موحه ددیش
 فه موویه تی : (قرب الاسناد قرب الی الله ، أو قربه الی الله) له سه ر
 نه و و دل یانی : نزیکی ئیسناد له حهزره تهوه - صلی الله علیه وسلم -
 نزیك بوونه وه به له خودای تهعالا ، به ده لیلی نهو موسولمان تا نزیك بی
 له حهزره تهوه - صلی الله علیه وسلم - ئیمانی به هیزتره و عیاده تی
 باشتره ، نه مه یش هوی نزیکی به له خوداوه • وه له سه ر پریوایه تی دووه م
 دیاره نزیکی ئیسناد مو فیده بو زیاده (وئسوق) و باوه پ سه و حه دیشه
 پریوایه ت کراوه ، وه نه مه باعیشه بو عمل کردن به و حه دیشه ، نه مه یش
 هوی نزیك بوونه وه به له خودای تهعالا •

قیسی دووه م له پنج قیسه ی قوربی ئیسناد : نزیکی پراوی به له
 ئیمانی له ئیمامانی پریوایه تی حه دیشی شه ریفه وه ، هه رچه ند له و ئیمامه وه
 تا نه گا به حهزره ت - صلی الله علیه وسلم - زماره زور بی • جا له م
 صوره ته دا نهو ئیسناده ته وصفی نه گرتی به : عالی به هوی نزیکی له و
 ئیمامه وه ، خواه به نیسه ت بولای حهزره ت - صلی الله علیه وسلم - نزیك
 بی یا نه •

سېم له ئەقسامى (علو)ى ئىسناد ، (علو)وہ به نىسبەت بۆلای
 صەھىحەين بوخارى و موسليم ، يا بۆلای يەكىكىان يا بۆلای صەھىجىكى
 تر غەيرى ئەوان ، وە ئەمە ئەوہ كه لەم دوايى يەدا له بەينى موھەددىشە كان
 مەشھور بۈوہ به (موافقة ، وابدال ، و مساواة ، و مصافحة) وە گەلى
 نىھتىماميان كرددوۈ بہم نەوعە (علو)وہ •

ئەمما (موافقة) ئەوہ عيارەتە لەوہ كه بۆت پىئى بىكەوئى پىوایەنى
 ھەدىئى بىكەيت له مامۆستای ئىمامى موسليمەوہ له غەيرى پىنگەى
 موسليمەوہ كه ژمارەى پىجالى ئىسنادە كەى كەتر بى له ژمارەى پىجالى
 ئىسناد له پىنگەى موسليمەوہ مەسەلەن له پىنگەى موسليمەوہ بە دە كەس
 ئەگەى بە مامۆستای موسليم و لە پىنگەى خۆتەوہ بە نۆ كەس ئەگەى بەو
 مامۆستايە يا بە ھەشت كەس يا كەتر •

وہ ئەمما (ابدال) ئەوہ يە برىتى يە لەوہ كه ئەو ەھدەدە كەمەت بۆ
 پىئى بىكەوئى له ئوستادىكەوہ غەيرى ئوستادى ئىمامى موسليم كه ئەو
 ئوستادە وەكو ئوستادى موسليم واىە لەو ھەدىئەدا •

وہ ئەمما (مساواة) له زەھانى ئىمەدا ئەوہ يە : بۆت پىئى بىكەوئى
 قىللەتى ەھدەدى پىجالى ئىسناد نەك نىسبەت بۆلای شىخى موسليم يا شىخى
 شىخى موسليم ، بەلكو بۆلای كەسى كه زوورتر بى لەوانە ، وەكو يە كئى
 لە ئەصھابى ھەزرت - صلى الله عليه وسلم - يا لە نزيكانى ئەصھابى
 ئەو بەلكو جار بەجار بۆلای ذاتى ھەزرت - صلى الله عليه وسلم - بە
 جۆرى ھەلبىكەوئى بۆت ئىسنادىكى وەھا كه ەھدەدى پىجالى مابەينى
 تۆ و ئەو صەھابى يە (مثلا) وەكو ئەو ەھدەدەبىئى كه ھەيە لەبەينى
 ئىمامى موسليم و ئەو صەھابى يەدا كه تۆ بووى بە مساوى موسليم لە
 وىرى ئىسنادو ەھدەدى پىجالدا •

وه ئه‌مما (مصافحة) ئه‌وه عياره‌ته كه ئه‌م مساواته باسمان كرد له به‌ینی تۆو موسليدا نه‌بێ ، به‌لكو له به‌ینی مامۆستای تۆو موسليدا بێ ، واته عه‌ده‌دی مابه‌ینی مامۆستاكه‌ی تۆو ئه‌ز سه‌حابی‌یه ، وه‌كو عه‌ده‌دی مابه‌ینی موسليم و ئه‌و سه‌حابی‌یه بێ ، وه ئه‌مه ناو ئه‌برئى به (مصافحة) ؛ چونكى مادام تۆ موصافحه‌ت كرد له گه‌ل مامۆستاكه‌ی خۆتداو ئه‌ویش له گه‌ل موسليدا هاوپايه‌یه (كآته) موصافحه‌ت له گه‌ل نه‌فسی موسليدا كردووه .

چوارهم له ئه‌قسامی (علوی) ئيسناد ئه‌وه‌یه كه ئيسٲفاده بكرئى له پيش‌كه‌وتنى وه‌فاتی پراويدا ، بۆ وینه ئه‌و هه‌ديه‌ی كه پړوايه‌تی بكم له شېخكوه كه پړوايه‌تی كردبئى له يه‌ككه‌وه پړوايه‌تی كردبئى له به‌يه‌قی حافىظه‌وه له حاكيم ئه‌بو عه‌بدوئلاى حافىظه‌وه ، ئه‌وه (أعلی‌) و به‌رزتره له پړوايه‌تی من بۆ ئه‌و هه‌ديه له شېخكوه پړوايه‌تی كردبئى له يه‌ككه‌وه پړوايه‌تی كردبئى له ئه‌بو به‌كر عه‌بدوئلاى كوپرى خه‌له‌ف كه پړوايه‌تی كردبئى له حاكيم ئه‌بو عه‌بدوئلاى حافىظه‌وه ، هه‌رچه‌ند عه‌ده‌دی پراوى‌یه‌كان له هه‌ر دوو ئيسناده‌كاندا چوارن ، چونكى تاريخى وه‌فاتی به‌يه‌قی پيش وه‌فاتی (ابن خلف) بووه ، له‌به‌ر ئه‌وه به‌يه‌قی له سالى چوار سه‌دو په‌نجاو هه‌شتا وه‌فاتی كردووه ، وه (ابن خلف) له سالى چوار سه‌دو هه‌شتا و هه‌وتا وه‌فاتی كردووه .

پنجهم له ئه‌قسامی (علوی) ئيسناد پيش‌كه‌وتنى سه‌ماعی پراوى‌یه له‌سه‌ر سه‌ماعی پراوى‌یه‌كى تر ، بۆ وینه دوو كه‌س له شېخك هه‌ديه وه‌رئه‌گرن ، يه‌ككیان ماوه‌ی شه‌صت سآله و يه‌ككیان ماوه‌ی چل سآله جا مادام كه ئه‌مه پړوايه‌تی هه‌ديه‌ی بكه‌ين له دوو شه‌خسه‌وه به‌نه‌وعئى كه عه‌ده‌دی پړجالی سه‌نه‌ديان وه‌كو يه‌ك بێ ، ئه‌وه ئه‌توانين پړوايه‌ت

له ٺهوءو لڀانهوء به ٺيسنادي عاليي دابتنن ؛ چونڪي سهماعي ٺهوء به ماوهي
 بيست سال پيش سهماعي دووهم كهوتووه •
 جا کاتيٰ كه ٺيسنادي عاليت زاني ٺهوء ٺيسنادي نازلين ٺهزاني ؛
 له بهر ٺهوء كه عالي و نازل له ٺيضافتن ، وه ههركاميان به ههرمعنايهڪ
 تهمانا بکهين ٺهويان به معنای موقايل بؤ ٺهوء دهرٺهكهوي • بؤ ويٺه
 ٺيسنادي عالي به معنای بهکهم نزيڪي به له ههزرهٺهوء - صلي الله عليه
 وسلم - كه به چوار پراوي - مثلا - پي گهيشٺهوء له بهرانبهري ٺهوءوه
 ٺيسنادي نازل ٺهوءيه كه به زياتر له چوار پراوي بگا به ههزرهت
 - صلي الله عليه وسلم -

(مشهور)

مهشهوور به لوغتهت مهعناي مهعلوومه
 بهلام له عورفا وهها مهرسوومه
 لاي (ابن الصلاح) به زياتر نه سي
 پيوسته مهشهوور پريوايهت بکري
 ٺيبنو ههجهري عهسقهلان ٺهلي :
 مهشهوور ٺهويه پريوايهت بکري
 لهسهر سي ٺيسناد يا زياتر له سي
 عهدهد مهحصوورو (متعين) بي
 (مستفيض أيضا) ههم بهو مهعنايه
 بازیکيش فاريق دینن لهم لايه
 ٺهلين : عهدهدي لهو جيگهدا بي
 ٺهوهل تا ٺاخر به مساوات بي
 مهشهوور بهم مهعنا (مباین) ٺهبي
 بؤ موتهواتهر باش ٺاگات لي بي

ھەر وہا مەشھوور بەم مەعنایە دى
 ئىسنادى سى بى يا زياتر له سى
 عەدەد مەحسوور بن يا (لا منحصر)
 بەم مەعنا عامە بۆ مۆتەواتەر
 مەعنایە کى تر ھەيە له زەینا
 مەشھوور ئەو ھەيە بى له بەینا
 ئىسنادىك يا دوو يا زیاد له سى
 ياخود مۆللەقەن ئىسنادى نەبى
 بۆيە پىويستە بۆ خاوەن شعور
 زۆر ئاگادار بى له مەعنای مەشھوور
 بە تەقسیمی راست شیرین و مەلیح
 مەشھوور صەحیحە يا غەیرە صەحیح
 تەعریفى صەحیح مەعلوومە له لات
 وە کو حەدیشى حەمیدە صیفات
 کہ عومەر ھینای لای خاوەن ئایات
 جوملەى (انما الاعمال بالنیات)
 غەیرە صەحیحیش دیارە بەر مەلا
 (طلب العلم فريضة على)
 تەقسیمیكى تر بۆ مەشھوور پاسە
 یە کہم لای ئەھلى حەدیتە خاصە
 دووم مەشھوور بى لای ئەھلى خەیرا
 له بەینى ئەھلى حەدیت و غەیرا

که لیمه‌ی (شهره) معنای له لوغته‌ی عه‌ره‌بدا دیا‌ره • وه له عورفی نه‌لی ه‌دیدا - بیا له‌سه‌ر عیا‌ره‌تی (ابن حجر)ی عه‌سقه‌لانی و غه‌یری نه‌و - مه‌شه‌ور نه‌و ه‌دیشه‌یه : به سئ ک‌ه‌س یا زی‌اتر له سئ پ‌یوایه‌ت ب‌ک‌رئ به‌م شه‌رطه ژماره‌ی ئی‌س‌ناده‌کانی (م‌حص‌ور وه‌عین) بی ، به‌لام له‌سه‌ر فه‌ر مووده‌ی (ابن الص‌لاح) مه‌شه‌ور نه‌وه‌یه که : زی‌اتر له سئ ک‌ه‌س پ‌یوایه‌تی ب‌کاو نه‌گ‌ه‌ر دوو ک‌ه‌س یا سئ ک‌ه‌س پ‌یوایه‌تی ب‌کا نه‌وه به ه‌دیشی (ع‌زیز) نه‌اس‌رئ •

وه ه‌دیشی (م‌ست‌فیض) ه‌ه‌ر به معنای مه‌شه‌وره ، به‌لام با‌زئ فه‌ر موویانه : شه‌رته له (م‌ست‌فیض)دا که ژماره‌ی ئی‌س‌ناده‌کی له نه‌وه‌له‌وه تا ئاخ‌ر وه‌کو یه‌ک بن ، وه مه‌شه‌ور به‌م معنایه (م‌باین) له‌بو موته‌واته‌ر ؟ چون‌کی مه‌شه‌ور مه‌ش‌رووطه به حه‌صری عه‌ده‌دی ئی‌س‌نادو موته‌واته‌ر بی حه‌صره •

وه بو مه‌شه‌ور مه‌ع‌نایه‌کی تر ه‌یه عیا‌ره‌ته له‌و ه‌دیشه‌که دا‌ئیر بی له ناو موحه‌ددی‌تان و غه‌یری موحه‌ددی‌تان ، خواه عه‌ده‌دی ئی‌س‌نادی که‌م بی یا زو‌ر یا ه‌ه‌ر ئی‌س‌نادی نه‌بی ، وه مه‌شه‌ور به‌م معنایه نه‌که‌و‌ته یه‌ک له‌گ‌ه‌ل موته‌واته‌رو مه‌شه‌ور به معنای پ‌ش‌وو وه با‌زئ له‌وانه‌یش که دا‌ئیرن له ناواو ئه‌صلیان نیه • (بناء علیه) پ‌یو‌سته ئی‌س‌نان نا‌کا‌دار بی له‌و ه‌دیتانه‌دا که مه‌شه‌ورن تا نه‌زانی ئه‌صلیان ه‌یه پ‌یوایه‌تیان نه‌کا •

وه ه‌دیشی مه‌شه‌ور ته‌قسیم نه‌ک‌رئ بو لای ص‌حیح و غه‌یری ص‌حیح که حه‌سن و ض‌عیفه •

جا میثالی مه‌شه‌وری ص‌حیح وه‌کو ه‌دیشی : (انما الاعمال بالنیات • الحدیث) نه‌مه له پ‌له‌ی یه‌که‌مدا عومه‌ری کو‌پی خ‌ه‌ط‌طاب

- رضی اللہ عنہ - پیوایہ تی کردووہ له حہزرہ تہوہ - صلی اللہ علیہ وسلم - وہ له یلہی دووہ مدا پراوی بہ کان زور بوون و پلہ بہ پلہ ہتا ہاتووہ تہ خوار پراوی بہ کان زورتر بوون •

وہ میثالی حدیثی مشہوری حسن ، وہ کو حدیثی : (وللسائل حق وان جاء علی فرس) ثم حدیثہ ثیمامی (أحمد بن حنبل - رضی اللہ عنہ -) له موسندہ کہ یدا پیوایہ تی له ثیمام حوسہ بن و له ثیمام علی - رضی اللہ عنہما - له بابی زہ کاتداو سہ نذہ کہی حسہ نہ • وہ ہم پیوایہت کراوہ له (ابن عباس) ہوہ - رضی اللہ عنہما - و له (ہرماسن ابن زیاد - رضی اللہ عنہما -) •

وہ بہ باری ترا مشہور دوو قیسہ :

یہ کہم تہوہ یہ مشہور بی له بہینی تہلی حدیثو غیری نہواندا ، وہ کو حدیثی : (المسلم من سلم المسلمون من لسانہ ویدہ) • دووہم تہوہ یہ مشہور بی له بہینی تہلی حدیثدا فقہط ، وہ کو تہو حدیثہ کہ (أنس) پیوایہ تی کردووہ له حہزرہ تہوہ - صلی اللہ علیہ وسلم - : (ان رسول اللہ - صلی اللہ علیہ وسلم - قت شہرا بعد الركوع یدعو علی رعل و ذکوان) ثم حدیثہ مشہورہ له ناو تہلی حدیثداو بہ صحیح پیوایہت کراوہ •

حدیثی (غریب و عزیز)

غریب تہوہ یہ لای موحد دیشان
یہ کہ پراوی بی نہک دوو یا سیان
کہ پراوی دوو بوون یا بوو بہ دوو کہس
تہوہ عزیزہ راستو (مشخص)

کاتی جماعت راوی بوون له وان
 نه مه شهووره لای موحه ددیشان
 ئیتر هه لئه گری جماعت سی بی
 یاخود زیاتر با ئاگات لئی بی
 وا ده رکهوت له بووت له (ابن الصلاح
 قد خالفهم فی ذا الاصطلاح)
 هه روا هه دیشی راوی یه کئی بی
 پئی ئه لئین (غریب) با ئاگات لئی بی
 هه دیشکی وایش (تفرد) بکا
 بازی موحه ددیت به زیاده له ودا
 له ئیسناد یا مه تن پئی ئه لئین غه ریب
 (فاحفظ کلامی کالاخ النجیب)
 ئه مه یش بزانه به یاسای له بیب
 هه موو ئه فرادی پئی نالئین غه ریب
 (مثلا) وینه ی ئه فرادی موزاف
 بو ئه هلی شاری له زانای ئه شراف
 غه ریب دوو به شه : یه که مین صه حیج
 وه کو غه ریبی مه روی له صه حیج
 دووهم به شه که ی غه یره صه حیجه
 غه ریب به ئه غله ب دوور له ته فریحه
 وه ربگره واته م خوشه و عه جیبه
 غه ریب یا ته نیا مه تنی غه ریبه

یا ته نیا ئیسناد یا مه تن و ئیسناد
 وایان فهرموووه عوله مای ئیرشاد
 بو فامی ئەمه به هانه مه گره
 بروانه شهرحو وینهی وهز بگره

پروایهت کراوه بۆمان له ئەبو عەبدوللای (ابن مندە) ی حافیظی
 ئەصفهانی فهرمووویهتی : غەریب له حدیث وه کو حدیثی زوهیری و
 (قتاده) و وینهی ئهوان له ئیمامه موحه ددیشه کان ، ئەگەر یه کئی لهوان
 ته نیا بی له پروایهتیا ، وه ئەگەر دوو کەس یا سئ کەس پروایهتی کرد
 لهوان ئهوه پئی ئەئین : (عزیز) وه ئەگەر جماعهتی پروایهتسی کرد
 لهوان پئی ئەئین : مه شهوور •

(ابن الصلاح) ئەئیت : من ئەئیم حدیثی که یه کئی له پراوی یه کان
 پروایهتی بکا ئهوه پئی ئەئین (غریب) ههروا حدیثی که یه کئی له
 پراوی یه کان به ته نیا شتی زیاد بکا که غهیری ئهوه نهی وتبی ، ئهوه دیش
 پئی ئەئین (غریب) خوای ئهوه زیاده له مهتی حدیثه که دا بی یا له
 ئیسنادیدا ، به لام بزائن ههموو نهوعی له (افراد) به غەریب
 نازمیررئ ، ئسته ئه فرادئ که خاصه ی تههلی
 شارئ بی ، وه کو شاری مه ککه ی موکه پهمه و مه دینه ی مونه و وه ره ،
 ئهوه له ئه فراده (مع انه) غهریب نه • وه بزائن : غهریب یا صحیحه ،
 وه کو ئهوه (افراد) انه که پروایهت کراون له (صحاح) دا ، وه یا
 غهیره صحیحه • وه ئهوه به شه زور به ی ئاحادیثی غهریبه یه •

بۆمان پروایهت کراوه له (أحمد بن حنبل - رضی الله عنه -) که
 زور جارن فهرمووویهتی : (لا تکنوا هذه الاحادیث الغرائب فانها مناکیر
 وعامتها عن الضفاء) •

وه به باری ترا غریب ته قسیم نه کری بو : غریبی (فی المتن) و
 غریبی (فی الاسناد معا) وه کو حدیثی که یهك پراوی (تفرد) بکا به
 پیوایه تی ، وه بو غریبی (فی الاسناد فقط) وه کو حدیثی که
 مه ته که ی معرووف بی له جهماعه تی له صحابی به کانه وه (مع انه)
 یه کئی له وان (تفرد) بکا به پیوایه ت کردنی له صحابی به کی تره وه ،
 نه وه له و جهه ته وه غریبه (مع انه) مه ته که ی غریب نه . وه له م
 بابه ته یه (غرائب) ی موحه ددینه گه وره کان له (أسانید) ی (متون) ی
 صحیحهدا ، وه ثم جوره حدیثانه یه که ترمذی نه تی : (غریب من هذا
 الوجه) . وه عه کسی نه مه نابینم که وای پی حدیثیکی وه ها که مه ته که ی
 غریب و ئسناده که ی غریب نه بی ده ست ناکه وی . (اللهم) مه گه ر
 حدیثیکی فهدر پیوایه ت بکری و پاش نه وه جهماعه تیکی زور پیوایه تی
 بکن له و کسه وه ، نه وه نه بی به غریبی مه شهوور و ، له مه تا
 غریبه ، به لام له ئسنادا غریب نه ، یانی : له طهره فیکدا غریبه و له
 طهره فیکدا مه شهووره ، وه کو حدیثی : (انما الاعمال بالنیات) وه نه و
 غریبانه یش که له ته صنیفه کانداه مه شهوور بوون - والله أعلم -

باسی پرووناك کردنهوی که لیمه ی (غریب) له ناو حدیثدا . .

وا ری که و تو وه حدیثی حه بیب
 تیا بو وه بازی که لیمه ی غریب
 غریب له فظیکه له ناو که لاما
 مه عنای مه جهوول بی له لای عه واما

بن مسلم بن قتیبه ی دینه و هری ، باش نمو (ابو سلیمان) ی خه ططابی ،
نه مانه خاوه نی ته ثلیفاتی باشن •

وه (أحسن البیان) بو نمو له فظه غه ربانه نه و یه وه ربکیری له
پریوایه یتکی ترا که وارید بوو بی له عینی نمو مه و ضووعه دا ، وه کو
ته فسیری که لیمه ی (دخ) له و حدیثه دا وارید بوو له باسی
(ابن الصیاد) دا به (دخان) چونکه ده رته که وی له پریوایه یتکی ترا که
حزرت - صلی الله علیه وسلم - فرموویه تی : (انی قد خبأت لك خیثا ،
وخبأ له یوم تأتي السماء بدخان مبین) واته مه قصود له (دخ) ثابته تی : (یوم
تأتي السماء بدخان مبین) بوو ، یانی حزرت - صلی الله علیه وسلم -
نم ثابته تی گرتته دل بو (ابن الصیاد) و پرسیاری کرد لئی ثابا چی
واله دلی مندا نیسته ؟ که چی نمو هر بازیکی زانی له و ثابته و
دهری پری به عیاره تی (دخ) نه که به عیاره تی (دخان) ، بو یه حزرت
- صلی الله علیه وسلم - فرمووی : (اخصأ فلن تعدو قدرک) واته :
پروره دواوه و قصه مه که چونکی تو ناتوانی له میقداری معرفه نی
خوت لابه ی و هر نه و نده حالی بوویت که ده رت پری •

باسی حدیثی (مسلسل)

برای (مسلسل) به زولفی دولبه ر
(مسلسل) وه صغه هاتوووه بو خه به ر
یانی (توالی) بو پرشته ی ریجال
له سه ر صیغه ت و حالی له نه حوال
له بو پریوایه ت یا راوی یه کان
(حال و فعل و قول ، زمان و مکان)

ئەقسامیان زۆرن مەشهووریان هەشتن
 وینەى کلیلێ دەرگای بەهەشتن
 چاتر لەواندا بە قووەى ئیجماع
 (مادلّ علی الوصل بالسماع
 فضل المسلسل انه الحاوي
 لما یفید لضبط الراوی)
 وه صفی ریوایەت وینەى (سمعت
 ابن عمر قال سمعت
 أبی عمر وهو قد قال
 سمعت النبیّ يقول ذا القول)
 میثالێ وه صفی راوی لە قەولا
 حەدیثی موعاذ راوی لە مەولا
 (انی احبک یا معاذ فقل)
 ئەمە هاتوووە لەسەردا بۆ (کلّ)
 ئەر تا سەر برۆا وەها تەواوە
 ئەنا ناقیصه و نیه لەو ناوە
 (قلّما کان خلّو المسلسل
 عن ضعف من حیث وصف التسلسل)
 شیّر ئەو شیّره یه (أفضل وأمثل)
 بە عیلمی حەدیث ببیّ (مسلسل)

(تسلسل) لە عورفی موحدیشیندا عیارەتە لە بەشویتی یەکا هاتنی
 ریجالی ئیسناد ، لەسەر صیفتی یا حالّی بۆ راوی یەکان یا بۆ
 ریوایەتەکیان . وه صیفاتو حالّی راوی یا وتارە یا رەفتارە یا

هردو ويانه • وه حال و صيفتهى پړوايه تيش يا مهر بو و طه به صيفهى نه داي
 پړوايه ته كه وه يا به كاتيموه يا به شوينيه وه • وه نم باسه هدر چنه نه گيا
 به نو قيسم ، به لام له بهر مېوه كه صيفتهى پړاوى (قولا و فعلا) وه كو يه ك
 شتن به يه ك قيسميان دانه تين و هشت قيسم نه مېسته وه • جا با مېتالسى
 يازيكيان نيشان بده مين پتان •

مېتالى (مسلسل) به نه حوالى (فعلية) ي پړاوى يه كان وه كو
 موسه لسلى (تشبيك) واته : په نجه خسته ناو په نجه (روي عن ابى
 هريرة - رضى الله عنه - شيك بيدى رسول الله - صلى الله عليه وسلم -
 وقال : خلق الله الارض يوم السبت) ثم حديثه پيروزه له نه بو
 هوره يروه تا ئسته هدر كه سى پړوايه تى كردو وه شېخه كه ي په نجه ي
 ناو ته ناو په نجه ي پړاوى يه كه يه وه ، نه وسا حديثه كه ي بو
 خويندو وه ته وه •

وه مېتالى (مسلسل) به نه حوالى (قوليّة) ي پړاوى يه كان ، وه كو
 حديثى (معاذ بن جبل - رضى الله عنه -) كه حه زرت - صلى الله عليه
 وسلم - فدمووى : (يا معاذ انى احبك ، فقل في دبر كل صلاة : اللهم
 أعني على ذكرك وشكرك وحسن عبادتك) وه ثم حديثه به شتوه ي
 (تسلسل) هاتووه ، هدر شېخى پړوايه تى كردو وه بو تلميزه كه ي
 فدموويه تى : (يا فلان انى احبك فقل فى دبر كل صلاة • الحديث) •

وه مېتالى (مسلسل) به نه حوالى پړاوى يه كان (قولا و فعلا) حديثى
 (أنس) - رضى الله عنه - (قال : قال رسول الله - صلى الله عليه
 وسلم - : لا يجد العبد حلاوة الايمان حتى يؤمن بالقدر خيره وشره ،
 حلوه ومره ، وقبض رسول الله - صلى الله عليه وسلم - على لحيته وقال :
 آمنت بالقدر خيره وشره ، حلوه ومره) هدر وا هدر كه سى ثم حديثه ي

پروایهت کردووہ بو ہەر شاگردی و ہا پرسی خوی گرتووہو له پاشن
تہ حدیثہ کہیشی (آمنت بالقدر) خوتندووہ تہوہ تا تاخر .

وہ میثالی (مسلسل) بہ صیقاتی (فعلیة) ی پراوی بہ کان ، وہ کو
تہو ہدیشانہ کہ نہجا پر پروایهتی تہ کا بو نہجا پرو یا خہ یاط پروایهتی
تہ کا بو خہ یاط ، یا حافیظی قورمان له خواروہ تا سہر کہ تہ گا بہ
حہزرت - صلی اللہ علیہ وسلم -

وہ میثالی (مسلسل) بہ صیقاتی (فعلیة) ی پروایهت کہ یہ یوہندی
بئی بہ صیغہی تہ داوہ ، وہ کو (مسلسل) بہ لہ فظی : (سمعت فلانا ،
أخبرنا فلان ، او أخبرنا فلان واللہ او أشهد باللہ سمعت فلانا یقول
ذک) .

وہ میثالی (مسلسل) بہ صیقاتی پروایهت کہ مہر بووط بئی بہ زہ مانہوہ ،
وہ کو (مسلسل) بہ پروایهت لہ پوژی جومعہدا ، یا وہ کو
(مسلسل) بہ نینوک کردن لہ پینج شہمہدا .

وہ (مسلسل) بہ صیغہتی پروایهت کہ یہ یوہندی ہبئی بہ
مہ کانہوہ ، وہ کو حدیثی (مسلسل) بہ تیجابہی دوعا لہ (ملتزم) دا
- و ہکذا واللہ أعلم -

وہ مہقبولترینی حدیثی (مسلسل) تہوہ یہ موسلسل بئی بہ
بہ یانی تیتصال لہ سہماعدا وہ کو بلئی : (سمعت من فلان ، قال : سمعت
من فلان ، قال : سمعت رسول اللہ - صلی اللہ علیہ وسلم - یقول :
کذا) .

وہ لہ فہوائیدی حدیثی موسلسلہ تہمہ کہ زیادہ ضہبط
تہ گہ بیتی بو پراوی بہ کہی کہم بئی یا زور ؛ چونکی ہموویان
پروایهتہ کہیان بہ نہوعیکی وایہ دلالت تہ کا لہ سہر تیہتیمام بہو

حدیثه له چلونی پړوايه ته که یدا به ضابطی صیغه و حالی پړوی ، و یا
 صیغه و حالی پړوايه ت و کو باسما ن کرد ، و که پړی ته که وی که
 حدیثی (مسلل) خالی بی له خه له ، و وایشی ته بی که نه و
 (تسلسل) له ناو به یسی پرسته که دا ون ته بی و تهرک ته کری به
 مهیش (مسلل) زور ضعیف ته بی .

النسخ في الحديث الشريف

نهسخ له دینا هه یه به پراسی
 کیتاب و سوننه ت ته بی بناسی
 نهسخ نه دینا که دانراوه
 ئا بهم ته عریفه ته عریف کراوه
 په فعی حو کمیکه له لای خوداوه
 به حو کمیکی تر دی له دواوه
 مه بهس له په فعی حو کمی خودایی
 په فعی عه لاقه ی حو که ته واوی
 وا ده رچوو په فعی ئیباحه ی ته صلی
 حو کمی دین نیه براهی عه قلی
 ده رچوو به یانی (مجمل) له ته حکام
 ته وضیح به یانه نه ک په فعی ته حکام
 ده رچوو په فعی غوسل بو ته و ده ستو پی
 نه مینن له لات به هه رچونی بی
 ده رچوو په فعی حو کم له شه خصی مردوو
 مه حکووم که نه ما له حو کمیش مه دوو
 هه م ده رچوو (تقیید) بو حو کمی موطله ق
 یا ته خصیصی عام (عند الموفق)

ههروهه عامی له ئەصلاً خاصه
 وا دانراون چاکیان بناسه
 ئەم نەسخە زۆرە له ناو قورئانا
 ههروا هەدیشیش (کما اتانا)
 به وینەهی نەسخی حوکمی زیارەت
 یا ئاو له کاتی پەفەعی جەنابەت
 یا تەرکی دەسنوێژ له (مامس النار)
 (افطار حاجم) مەحجoom به قەرار
 وه کو هەددی قەتڵ له بۆ شەرابخۆر
 مەنسوخه به جەلد لەسەر سپی و بۆر
 نەسخ ئەزانین به گەلی دەلیل
 یه کهم به یانی پەسوولی جەلیل
 دووهم فەرموودهی صەحابی کەریم
 که خەبەر داره له کاری قەدیم
 سییەم به تاریخ بۆت دەر ئەکەوی
 کامه کۆنەیه و کامه یه نوێ
 چوارەم به ئیجماع لەسەر حوکمی نهو
 چونکی بی دەلیل کەس ناییتە تەو

x x x

بابی نەسخ بایکی به قیمەته له دیندا ، پڕیوایهت کراوه له
 حۆدەیمهوه - رضی الله عنه - جاری پرسیاری لێ کرا له حوکمیکی
 شەرعی ئەویش فەرمووی یه کئی جواب ئەداتەوه که (ناسخ) له (منسوخ)

جیا بکاتهوه ، جا وتیان : کئی هدیہ ئهوه بزانی ، فەرمووی : عومەری
کوپری خەططاب - رضی اللہ عنہ - .

وہ ئیمامی شافعی لہم عیلمہدا دەستیکئی دریزی بووہ . ئه گێرنهوه
کاتی (ابن داره) لہ میصرهوه گه پرایهوه بو بەغداو چاوی کەوت بە
ئەحمەدی کوپری حەنبەل پی وت : کئیہ کانی شافعییت نووسیوه تەوہ ؟
وتی : نە ، فەرمووی قسوورت کردووه دەربارہی خۆت ، تیمہ
نە ماتوانی (مجمل) لہ (مفسر) جیا بکەینەوہو (ناسخ) لہ
(منسوخ) هەتا بووین بە ناشنای ئیمامی شافعی - رضی اللہ عنہ - وہ
گەلێ لہ موحددیشە کان بازێ حەدیشیان بە (ناسخ) بو بەعضی داناوہ ،
لەسەر نەزانین بو مەعنا (ناسخ) و شرووطی .

وہ گەلێ تەعریف کراوہ بو (ناسخ) بەلام ئەوہی جوانەو جامیع و
مانعە ئەمە یە بلیت : (ناسخ) ئەوہ یە کە خاوەن شەرع حوکمیکئی سابقی
خۆی بە حوکمیکئی لاحیقی خۆی لایا . وہ مەبەس لہ پەفەمی حوکمی
خودا پەفەمی (تعلق) و پەیوەندی حوکمە گە یە ، ئەگەرنا حوکم (خطاب
اللہ) یەو (خطاب اللہ) قەدیمەو پەفە نابی . جا کاتی تەعریفی نەسخت
زانێ ئەزانێ کە هاتی حوکمی خودا بەسەر ئیباحەئە صلی و بەرئەتەئە
ئەصلیہدا نەسخ نیہ بەلکو (تأسیس) و دامەزراندنی حوکمی شەرعە ؛
چونکی ئەو ئیباحە ئەصلیہ کە بەم حوکمە شەرعیہ لانە چێ خۆی حوکمی
شەرعی نیہ بەلکو عیبارەتە لہ پاکێ و بەرئەتەئە ذیمە . وہ ئەمە حوکمی
شەرعی نیہ بەلکو ئەمریکئی عەقڵی یە . هەروا بەیانێ حوکمی (مجمل)
نەسخ نیہ بو ئەو حوکمە موحملە ؛ چونکی ئەو حوکمە موحملە لہ لا
بەچووہ ، ئەوئەندە هدیہ پرووناک بووہ تەوہ بە هۆی بەیانە کەوہ . هەروا

نهمانی حوکمی و جوژی شورینی پی له ده سنوئیزی ئینسانی پی پراودا نەسخ
 نیه بە لکو مەحەلمی حوکمە که نەماود، وە نەمانی ئەحکام لەسەر مردوو
 نەسخ نیه؛ چونکه موکه للاف نەماود، وە تەخصیصی عام بە بەعضی ئەفراده وە
 نەسخ نیه بۆ حوکمی ئەو عامە بە لکو بەیانی موراوه لەو عامە (کائە)
 خودا فەرموویەتی : مەبەستم لەم لەفظە عامە ئەو زمانە بە لە
 ئەفراده کانی ئەکە هەرویان • هەروا شادی که موراوه لەو تاقە فەردیگی
 تاییەتی پی ، چونکی زوو تەطیق نەکراوه لەسەر هەموو ئەفراده کان
 تا تۆ بلیت : ئەو حوکمە لاجوو ، بە لکو هەر لە ئەساسدا بە قەصدی
 ئەو بازە ئەفراده وارید بووه • هەروا تەقیدی موطەلق نەسخ نیه ، واتە
 ئەگەر ئەمر بکری بە ئازادکردنی بەندە بەک بە پی قەیدو شەرط ، وە لە
 وێنە پی ئەو حوکم بکری بە ئازادکردنی بەندە بەک لە گەڵ بازە صیفتی ،
 وە کو ئیسلام یا سەلامەت لە عەیب ، ئەمە نەسخ نیه بۆ حوکمی
 موطەلقە که بە لکو وە کو بەیانی موراوه لە (مجمعل) بک •

جا نەسخ بە چەند شت دەرئەکهوی :

یەکهەم : بەیانی حەزرت - صلی الله علیه وسلم - وە کو ئەو که
 فەرموویەتی : (کنت نهیتکم عن زیارة القبور فزورواها ، وکنت نهیتکم عن
 لحوم الاضاحي فوق ثلاث فکلوا ما بدا لکم ، وکنت نهیتکم عن الظروف •
 الحدیث) ئیستە لەم بەیانانی حەزرتە ئەو - صلی الله علیه وسلم - دیاری
 ئەدا که زیارەتی گۆرستانەکان دروستە ، وە ئەم فەرمووده ناسیخە بۆ
 حوکمی سابق •

دووم بە فەرموودهی صحابی وە کو ئەو یە یەکنی لەوان بەفرمویت :
 (کان آخر الامرین من رسول الله - صلی الله علیه وسلم - ترک الوضوء

مما مست النار) • نه بو داوودو نه سائی پړوايه تيان كړدووه نه سهر
 وه حتی سايقدا نه گهر خاوهن ددسنويزی گۆشتی برزاوی بخواردايه بهو
 عممله ددسنويزه كهی نه شككا ، به لام له پاشان نهو حوكمه نه سخ كرايه وه
 به فهرموودهی صحابی كه (جابر) بوو - رضی الله عنه - يا وه كو
 فهرموودهی (أبي ابن كعب رضی الله عنه : كان الماء من الماء رخصة في
 أول الاسلام ثم امر بالفضل • رواه ابو داود والترمذی ، وصححه) •

وه نه هلی (اصول) لهم مهو وضو وعدها به شهرطيان گرتووه نهو
 صحابی به تصریح بكا به دوا كه وتی نه م حوكمه موخالیفه ، نه گهرنا
 قابله به ئیجتهادی خوی بی ، به لام كه فهرمووی و زعی دوايي وا بوو
 نهو گومانه نامتی •

سینم نه مهیه كه به تاریخ دهر بكه وی نه م حوكمه پاش نهو حوكمه
 كه وتووه ، وه كو هدی شه ددادی كوپری نهوس به مهرفووعسی :
 (افطر الحاجم والمحجوم • رواه ابو داود والنسائی) • نیامسی شافعی
 - رضی الله عنه - فهرموویتهی : نهو هدیته مه نسووخه به هدیتهی
 (ابن عباس رضی الله عنهما : ان النبي - صلى الله عليه وسلم - احتجم
 وهو محرم صائم • أخرجه مسلم) • نیسته (ابن عباس) پره فقی هه زرهت
 بووه - صلى الله عليه وسلم - به ئیجرامه وه له سه فهری (حجة الوداع) نا
 له سائی دهی هيجریدا • وه له بازی پڼگهی هدیته شه ددادی كوپری
 نهوس دهر نه كه وی كه نهود له سائی هه شندا بووه له كاتی فه تحسی
 مه ككه دا •

چوارم نه وده كه نهو نه سخه به ئیجماع ثابت بووبی ، وه كو
 هدیته كوشتی ئیسانی شهراب خور له جاری چواره مدها ، نه م هدیته
 نهو داوودو ترمذی پړوايه تيان كړدووه له موعاويه وه - رضی الله عنه - :

(من شرب الخمر فاجلدوه فان عاد في الرابعة فاقتلوه) ثيامی سهوه وی له شهرحی موسلیمدا نهآی : ئیجماع لهسهرداردان له شهرا بخۆر نهسخی ههدیشی کوشتنی کردووه له جاری چوارمهدا • ههچهند (ابن حزم) موخالیفه لهو قهضیهدا چونکی خیلافی کومهآی ظاهریری به نابی سه (قادح ومانع) بو ئیجماعی دامهزراو ، وه مهعلوومه که ئیجماع لهسهرد حوکمی بی (مستند) نابی • وه له واقیعدا نهو ههدیشی کوشتنی شهرا بخۆره نهسخ بووهتهوه به ههدیشکی تر که ههر (جابر) پیوایهتی کردووه به پیوایهتی ترمذی له موحهمهدی کورپی ئیسحاق له (محمد بن منکدر) له جابیرهوه - رضی الله عنه - : (ان النبي - صلى الله عليه وسلم - قال : ان شرب الخمر فاجلدوه ، فان شرب في الرابعة فاقتلوه • ثم ان النبي - صلى الله عليه وسلم - أتى اليه برجل قد شرب الخمر في الرابعة فضربه ولم يقتله) • ههروا زوهری پیوایهتی کردووه له (فیصه بن ذؤیب) له ههزره نهوه وینهی ئهه ههدیشه (قال : فرفع القتل وكانت رخصة) •

وه ئهمهش بزانی که ئیجماع نهسخ ناکاتهوه به لکو ده لالهت نهکا لهسهرد وجودی ناسیخ لهو شوینهدا •

باسی (تصحیف)ی ههدیث

تهصحیف تهغییری مهتنه یا ئیسناد له بو ههدیشی (سید العباد) به تهقسیمی تر تهصحیفی خه بهر تهصحیفی سهمهوه تهصحیفی به صهر

یه کهم هه‌له‌بوون بۆ گۆئی شنه‌وا
 دووهم هه‌له‌بوون بۆ چاوی بینا
 ته‌قسیمیکی تر بۆ ته‌صحیف وایه
 یا له‌بۆ له‌فظه یا بۆ مه‌عنایه

بزاتن خه‌به‌رداریوون له‌ ته‌صحیفی هه‌دیسی پسرۆز صیفه‌تی
 موحه‌ددیشه زاناکانه ، ئیمامی داره‌قوطني یه‌کێ بووه له‌وانو کتیی نافیعی
 داناوه له‌ باسی ته‌صحیفی هه‌دییدا •

جا فرموویانه : ته‌صحیف یا واله مه‌تی هه‌دییدا ، وه یاخود واله
 ئیسنادی هه‌دییدا • مینالی ته‌صحیف له‌ مه‌تندا ئهو هه‌دیشه‌یه که (ابن
 نهیعه) ریوایه‌تی کردووه له‌ کتیبی موسای (ابن
 عقبه) وه به‌ ئیسنادی ئهو له‌ زه‌یدی کوپی ئابته‌وه - رضی الله عنه - :
 (ان رسول الله - صلى الله عليه وسلم - احتجم في المسجد) یانسی
 ریوایه‌تی له‌فظی (احتجم) ی به‌ میم کردووه ، واته‌ که له‌شاخی گرت له
 مزگه‌وتدا (مع أنه) راسته‌که‌ی له‌فظی (احتجر) یه‌ به‌ پێ یانسی :
 شوئیتکی بۆ خۆی دیاری کرد ، وه له‌ واقییدا شوئیتکی بۆ
 خۆی جیا کرده‌وه به‌ هه‌صیر بۆ ئه‌وه شه‌و نوژی تیا بکا • وه (ابن
 لهیعه) له‌به‌ر ئه‌وه ئه‌م هه‌دیشه‌ی له‌ کتیب وه‌رگرتووه و نه‌یستوو له
 ته‌هللی هه‌دیت هه‌رفی پێی گۆپیوه به‌ میم و له‌ بانی (احتجر) وتووینه‌تی
 (احتجم) •

وه مینالی ته‌صحیف له‌ ئیسنادا وه‌ کو هه‌دیسی (شعبه) له‌ (عوام بن
 مراجع) له‌ ئه‌بو عوئمانی نه‌هدی یه‌وه له‌ عوئمانی کوپی عه‌فان که
 فرموویه‌تی : (قال رسول الله - صلى الله عليه وسلم - لتؤدن الحقوق
 الى أهلها • الحديث) ئه‌م هه‌دیشه یه‌جای کوپی موئین ته‌صحیفی

تیدا کردووو (مراجمی) ی به پئی بی نوحته و جیمی نوحته دار کۆر پویه تی
به (مزاحم) به زئی نوحته دارو حی بی نوحته •

وه به یعیاریکی تر نه قیسی ته صحیف نه کری بی (تصحیف البصر
وتصحیف السمع) میالی یه کهم که چاو به هه له دا چووبی وه کو هه دیشی
(ابن لهیعة) که له فظی (مراجمی) ی گۆری به (مزاحم) له بهر چاودا ، وه
میالی دوووم وه کو هه دیشی (عاصم أحول) که بازی موحه ددیست
پویا یه تی کردووو به عیناره تی : (عن واصل الاحدب) له باتسی : (عن
عاصم الاحول) نه مه له وانه نه که چاو به هه له پراو تیدا به لکو گو بیچکه
به هه له چووو تیدا •

وه به یعیاریکی تر نه قسیم نه کری بی لای ته صحیفی له فظ وه کو
پا بوورا ، وه ته صحیفی (فی المعنی) وه کو نه وه که نه بو موسای عه نه زی
پۆزی و نووبه تی به کۆمه لێ له په فیه کانی : (نحن قوم لنا شرف نحن
من عنزه قد صلى النبي الينا) مه بهستی نه وه هه دیشه بسوووه که نه لئی :
(صلى النبي - صلى الله عليه وسلم الى عنزة) وه مه بهس له (عنزة) داریکی
کورت بووه هه زرهت له حاسی سوجه گاکه یدا دا یچه قاندوووه بو نه وه
خه لک هاتوچۆ نه کهن له بهر ده میا له کاتی نو یژ کردنا ، وه نه بو موسا وا
حالی بووه که مه بهس قه بیله ی (عنزه) یه وه نه وه هه دیشه ی کردوووه به
شهره ف بو خویان که هه زرهت له نو یژدا پووی کردوووه له قه بیله ی
(عنزه) وه نه وه قه بیله ی به قیله داناووه •

مختلف الحديث

کاتی ده رکت کرد دوو هه دیشی وا
مونافی یه ک بن له هوی مه عنادا

ئەگەر جەمعیان ئەکرا بە تەئویل
 پتویستە بیکە (علیه التعلیل)
 ئەنا یا بە نەسخ یاخۆ بە تەرجیح
 یە کتیکان بگرەو ئەوی تر تەسریح

بزائن له فظی (مختلف الحدیث) بە فتحی لام مەصدەری میمی
 مەزید و فیهی یە لە بابی (اقتمال) یانی (اختلاف)ی دوو حەدیث • وە بە
 کەسەری لام لە ئیضافەیی صیفەتە بۆلای مەوصوف ، یانی دوو حەدیثی
 وەها کە لە مەعاددا مۆتەئافیڕ بن و نەکەونە یەك • وە مەبەس لێرەدا باسی
 چارە کردنی ئەو دوو حەدیثانە یە کە بە ظاهیر مەعناکانیان ناکەونە
 یەك ، جا ئەم (مختلف الحدیث)ە دوو قیسە :

یە کە میان قابیلە بۆ جەمەع لە بەینی ئەو دوو حەدیثەدا بە تەوجیھی
 ھەر یەکتی لەوانە بۆ ئیعتیارئیکی (مغایر) بۆ ئەوی تر یان ، وە کو حەدیثی :
 (لا عدوی ولا طیرة) لە گەل حەدیثی : (لا یورد ممرض علی مصح)
 وە حەدیثی : (فر من المجذوم فرارك من الاسد) وە جەمعی ئەمانە بە وە
 ئەبئی کە نەفیی سیرایەتی نەخۆشین لە یەکتیکەوہ بۆ یەکتی تر حەمل بکری
 لەسەر تەئیری طەبەعت ، واتە : بە بئی ئیرادەو خواستی خودای تەعالا
 ھیچ نەخۆشینئی لانا دا لە گیان لە بەرئیکەوہ بۆ گیان لە بەرئیکسی تر وە
 طەبەعتی نەخۆش و نەخۆشینە کە موجب نیە بۆ ئەو سیرایەتە ئەگەرچی
 گەلئ جارێ بە عادت ئەو سیرایەتە ھەبە • ھەر وەھا (طیرة و تشاؤم) بە و
 شتانە کە عەرەب کردوویانە بە علامەتی زیان لئی کەوتن لە زەمانسی
 جاھیلییەتدا بئی ئەصل و بئی ئەساس ، وە ئەو شتانە تەئیریان نەبوو و نابئی
 لە زیان گەیاندن (بالذات) مەگەر بە ئیرادەیی خودای تەعالا •

وه تمما هه دیشی : (لا یورد مرض علی مصحح • الحدیث)
 هه دیشی : (فر من المجدوم) نه وه ههمل نه کرین له سهه عادهت و واقیع
 بوونی زیان به غالب ، له بهر نه وه گه لئی جار هه یوان له نزیکی هه یوانی
 نه خو شه وه نه خو ش که وتوو وه ئینسان له نزیکی ئینسانی گوله وه گول
 بووه - والیاذ بالله - وه مه بنی نیه له سهه ته شیر ی طه بیعت •

وه قیسی دوو وه له (مختلف الحدیث) قایل یی جه مع نیه ، وه نه
 دوو هه دیشه موخته له فه به ته ثویل یه ک ناکه ون • جا له م قیسه دا نه گهر
 یه کئی له وان تاریخی له پاش نه وی تر یانه وه بوو نه وه دواکه وتوو وه که
 ناسیخی بئسکه وتوو وه که یه وه کو هه دیشی : (انما الماء من الماء) که له مه ویش
 باس مان کرد ، نه مه مه نسووخه به هه دیشی : (اذا جلس المرء بین
 شعبها • الحدیث) وه نه گهر نه دواکه وتنه مه علووم نه بوو نه وه پئویسته
 که ته رجیحی یه کئی له وانسه بدرئی به سهه نه وی تر دا به مور هه جیحی
 له (مرجحات) نه گه رنا (توقف) نه که ین له ههمل کردن به وه هه دیشانه
 موطله فن •

باسی زیاده له ئیننادی هه دیشا

له موهیماته زانستی (مزید)
 له موته صیلی رشته ی نه سانید
 واته ئیننادی که موته صیل بوو
 عیلمیش به رشته ی سه نه د حاصل بوو
 که سه نه دی تر هاته نه وه بهینه
 (حاذق) نه زانی (مزید العین) ه
 به لئی له م باسا پئویسته ته فصیل
 چونکی تیا هه یه نه وعی له ته حصیل

وینهی ئەو حەدێشە پێیوەیەت کراوە لە (عبدالله بن مبارک) لە
 سوفاان لە (عبدالرحمن بن یزید بن جابر) ئەلی : (حەشوی سەر بێن
 عیبدالله ، قال : سمعت ابا ادريس يقول : سمعت واثلة بن الاسقع يقول :
 سمعت ابا مرند الغنوي يقول : سمعت رسول الله - صلى الله عليه وسلم -
 يقول : لا تجلسوا على القبور ولا تصلوا اليها . فذكر سفیان فی هذا الاسناد
 زیادة ، وهكذا ذكر ابو ادريس) . ئیستە وەهەم و خەتا لە ناو بردنی
 سوفااندا ئەو لە (ابن مبارک) ئەو ئە بە لکەو خەتا لە خوار (ابن
 مبارک) ئەو ئە : ئەو کۆمە ئی باوە پێی کراو پێیوەیتان کردوو لە
 (ابن مبارک) لە (ابن جابر) ئەو (بالبذات) . وە ئەمما ذیکری ئەبو
 ئیدریس ئەو (ابن مبارک) خۆی نێبەتی وەهەمی لێ دراوە ؛ چونکی
 کۆمە ئی پێیوەیتان کردوو لە (ابن جابر) ئەو ناوی ئەبو ئیدریسیان
 نە بردوو لە بەینی (سەر و واثلة) دا ، جا ئەم باسەدا (ابن الصلاح)
 فەرموویەتی : ئەگەر ئەو ئیسناده که پراوی بە زیاده کهی تیدا ئە بە ئەفزی
 (عن) پێیوەیتە کهی تیدا کراوە ئەو لایەفە حوکم بکری بەو که
 مۆرسەلەو بە موعەللەل دا بئری بە هۆی ئەو ئیسنادهو که ئەو زیاده
 تیدا هەیه . وە ئەگەر تەصریح بە سەماعی تیدا ئە یا بە ئیخبار ئەو
 ئیحتیمالی هەیه پراوی ئەو حەدێشە بێستی لە کەستیکەو که پێیوەیتی
 کردوو لەم کەسە زیاد کراوە . وە جارێکی تر هەر لەو کەسە
 زیاد کراوەی بێستی ئەفسی خۆی ، کەوا بێ هەل ئەگری کە (سەر)
 لەو حەدێشەدا بێستی لە ئەبو ئیدریس و ئەبو ئیدریس لە وائیلەو لە
 پاشان جارێکی تر گەیشتی بە وائیلەو حەدێشە کهی بێستی ئەو بەو شەر
 بوو بە ئاشکرا لە غەیری ئەم ماددەدا (اللهم) مەگەر قەزینە بێی لەسەر
 (تحقق) ئەو وەهەمە که دەعوا کراوە .

مورسه‌لی خه‌فیی

له موهیماته برای (مستوفی)
زانینی حوکی ئیرسالی خه‌فیی
به‌ینی دوو راوی هاوعه‌صرو زه‌مان
پیک نه‌گه‌یبین له ماوه‌ی ژیان
یا پیک گه‌یبین به‌لام بی سه‌ماع
به ته‌صادوف بی یا به (امتناع)
یاخو ده‌رکه‌وی صه‌نعه‌تی ئیرسال
به ریوایه‌تی یه‌ک یا دوو زیجال
لهو شوینا ناوی ئیرسال براوه
ثبووتی ئیرسال لیرا ته‌واوه

ناسینی مورسه‌لی خه‌فیی زور به سووده‌و نم عیلمه ده‌ست نه‌که‌وی
به هوی ناگاداری نه‌سر (طرق)ی ریوایه‌تی نه‌حادیثو نه‌سانیدی
موخته‌لیفه‌وه . وه نه‌وه‌ی ناوبراوه لیره‌دا نه‌وه‌یه که ئیرسالی تیدا
ده‌رته‌که‌وی به هوی نه‌وه‌وه که بزانی نمو راوی‌یه نه‌گه‌یشتووه به
(مروی عنه) یا پئی گه‌یشتووه به‌لام ریوایه‌تی لئوه نه‌کردووه ، وه‌کو
لهو حه‌دیشه‌دا که ریوایه‌ت کراوه له (عوام بن حوشب) له (عبدالله ابن
ابی اوفی ، قال : کان النبی - صلی الله علیه وسلم - اذا قال بلال : قد
قامت الصلاة نهض وکبر .) ریوایه‌ت کراوه له نه‌حمه‌دی کوپی
حه‌نبه‌لوه فهرموویه‌تی : (عوام) نه‌گه‌یشتووه به (ابن ابی اوفی) وه له‌م
مورسه‌له‌یه که حوکم به ئیرساله‌که‌ی ده‌رجووه به هوی نه‌وه‌وه که له

ئىسنادى ترا شەخسىي ياكى دوو شەخس زىياد كراوه لهوينا كه ئىددهاى
ئىرساله كهى تيا كراوه . ئهو ههدينه كه پابورا له باسى ههدينى
(منقطع) دا له رېوايه تى (عبدالرزاق) له سوفا نهوه .

ههدينى (مؤتلف ومختلف)

عينوان درو وه صفى (متعاطف) ن
(المؤتلف والمختلف) ن
بۆ ئهو ناوانه ن يه كئى بن به خه ط
جيا بن به له فظ بزانه به ضه بظ
به وي نهى (سلام) به وه زنى (علام)
هاوخه طى (سلام) به وه زنى (كلام)
لامى ئهم ناوه هه موو گيراوه
ئىللا پىنج (سلام) كه بهر دراوه

ئهو ناوانه كه له نووسىندا يه كنو له خوئندنه وه دا موخالىفى يه كن
ناو ئه برين به (مؤتلف ومختلف) واته : هاو ئولفت له نووسىنداو
موخالىف له خوئندنه وه دا .

وه ئاگادارى به سه ر ناوى ئهو موحه دديثانه دا كه بهر ئهم عينوانه
ئه كه ون زۆر موهمه وه ده ستوورئىكى ضابط نيه بۆ ئهم بابو خه به ردارى
له سه ريان به سراوه به موطاله عه وه ، بۆ ئه وه به ته واوى ضه بطى
ناوه كان بكنو نه كه ونه ئىشتيا هه وه . وه لهم باسه دا ته ئليفات زۆرن
جاميعيان (اكمال) . كه كئيبى (ابو نصر ابن ماكولا) يه . به ئى چهنه
ناوى هه ن كه داخلىن له ضه بطداو ضه بطى ئه وان له سه ر دوو قيسه :

ضهبطی عامو ضهبطی خاص • له بهشی یه کهمه (سلام) بهلامی (مشدده)
 وه (سلام) بهلامی (مخففه) وه هه رچی لهم ناوه هه یه هه موو
 بهلامی (مشدده) ن مه گه ر پینج ناو • یه کهم (سلام) باوکی عه بدوللای
 کوپی سه لام ئیسرا ئیلی صه حابی • دووهم (سلام) باوکی موحه ممدی
 کوپی سه لامی بیکه ندی بوخاری ماموستای شېخی بوخاری • سینه م
 (سلام) کوپی (محمد بن ناهض المقدسی) که نه بو طالسی حافیظو
 طه به رانی ریوایه تی هه دیشیان لیه کردووه • چوارهم (سلام) باپیری
 موحه ممدی کوپی عه بدولوه هابی کوپی سه لام (التکلم الجائی = ابی
 علي المقتزلي) • پینجه م (سلام ابن ابی الحقیق) وه (میره) له
 (کامل) دا نه لئی : له ناو عه ره بدا (سلام) بهلامی موخه ففوه نیه ئیلا
 (سلام) باوکی (عبدالله بن سلام و سلام ابن ابی الحقیق) وه نه لئی بازئی
 کهس ناوی تری زیاده کردووه عیاره ته له (سلام بن مشکم) که له زه مانی
 جاهیلیدا (خمار) بووه ، به لام مه شهوور وایه لامی نه م ناوه موشه دده ،
 وه له بهشی یه کهمه (عمار) به ضه ممدی عه ینو (عمار) به که سره ی
 عه ین ، به لام (عمار) به که سره ی عه ین نیه (الا ابی بن عمار) که
 صه حابی بووه ، وه بازیکیش به ضه ممدی عه ین خوئندویانه ته وه • هه روا
 له بهشی یه کهمه (کریم) له سه ره وه زنی (سعید) وه (کریم) له سه ره
 وه زنی (زیر) وه (حزام) به زئی نوخته دار له قه بیله ی قوره یشس و
 (حرام) به پئی بی نوخته له قه بیله ی نه نصار ، وه نه بو عه لی که کوپی
 (بردان) ی نه لئی بیستوویمه له خه طیب نه یوت : (العشیون بصریون ،
 والعشیون کوفیون ، والعشیون شامیون) وه لهم په شه یه چه ند له فظنی تر
 له کیتی (ابن الصلاح) دا مه جوودن •

بهشی دووم ضه بطی ټو ناوانه که وان له صحیحی بوخزی و
 موسلیدا یا وان له واندا له گهل (موطأ) ی نیامی مالکدا • لهو ناوانه به
 (بشار) به بی مفتوحه له ټهل شینی نوخته دار باوکی (بندار محمد بن
 بشار) ټیر باقی ټوهی که له صحیحیندا هه به (یسار) به بی دوو
 نوخته له ژیره وه و سینی بی نوخته له پاشیه وه • وه هدرچی واله
 (صحیحین و موطأ) دا لهو ناوانه که له سر صورته تی (بشر) ټوه به
 شینی مه تقو و طه و کسره ی بی به ټیلا چوار ناو ، ټوانه به سینی
 بی نوخته و بی یه که نوخته له ژیره وه به مه موموی • ټو که سانه یش
 (عبدالله بن بسر المازنی) له ټه صحابه - رضی الله عنهم - وه (سر بن
 سعید و بسر بن عبدالله الحضرمی ، و بسر بن محجن دیلی) •

وه هدرچی واله (صحیحین و موطأ) دا له سر صورته تی (بشیر) به
 بی دوو نوخته دار له ژیره وه و له ټوه لهوه بی یه که نوخته و له ناخریه وه
 پئی بی نوخته به ، ټوه به شینی نوخته دار و بی یه که نوخته ی مفتوحه به
 ټیلا چوار نه بی ، ټوه دوو ناویان به ضمه می بی و فه ته ی شینی سی
 نوختن له سره وه ، ټوانه : (بشیر بن کعب العدوی و بشیر بن یسار) و
 سیه میان (یسیر بن عمر) به بی دوو نوخته ی ژیره له ټوه لهوه و سینی
 مفتوحه ی بی نوخته وه ، وه چواره میان (قطن بن نسیر) به نوونسی
 مه موموه له ټوه لهوه و سینی مفتوحه ی بی نوخته و بی ساکینه له سر
 وه زنی (زبیر) •

وه هدرچی لهو کتیبانه دا له سر صورته تی (یزید) ټوه به زبی
 نوخته داره له ټوه لهوه به بی دوو نوخته ی مفتوحه ټیلا سی
 ناو : یه که م (برید بن عبدالله ابن ابی برده) ټوه به ضمه می بی یه که
 نوخته به له ټوه لهوه و پئی بی نوخته • دووم (محمد بن عرعره ابن

البرند) به بی یهك نوختهی مهكسووره و پئی بی نوختهی مهكسووره و نوونی ساکینه و دالی بی نوخته له ئاخریهوه • وه (تلفظ) بهم ناوه زۆر زهحمهته • وه سینه (علي بن هاشم بن برید) به بی یهك نوختهی مهفتووحه له ئهوه لهوه و پئی بی نوختهی مهكسووره و پئی دوو نوختهی ژیر •

وه هدر ناوی لهسه شیهی (براه) لهو کتیانه دایه ئهوه پینکهی موخه فقهه ئیلا (ابو معشر بره و ابو العالیه بره) ئه مانه به پئیسی موشه دده دن •

وه له (صحیح و موطن) دا ناوی (جاریه) به جیمی نوخته دار نیه ئیلا (جاریه ابن قدامه ویزید بن جاریه) و غیری ئه م دوو ناوانه هه موو (جاریه) ن به خئی بی نوخته و ئی سی نوخته له سه ره وه • ئه مانه ناگادار بن •

المتفق والمفترق

له له فظ و خه تا ئه ر (متفق) ن

(المتفق والمفترق) ن

ئه قسامیان زۆره یه که میان پیکه

ناوی خۆیان و باوکیان یه که

وینهی (خلیل) ی (ابن أحمد) ه

ئه مانه شهشن قهت بهریان مه ده

دووهم : ناوی خۆ و باب و باپیریان

یه کیکه ئه مجار بی یۆ ته حریریان

(أحمد) ی کوری (جعفر) ی (حمدان)
چوارن هه موویان هاوچه رخ و زه مان
سییه میان : یه کن به کونیه و نیسبه
نهك ئیسم و له قه ب (فاحظه حسبه)
چوارهم : ناویان و کونیه ی باوکیان
یه که و له یهك تر جیا یه نیسبه تیان
ئهمانه چوارن ناویان صالحه
کونیه ی باوکیشیان ئه بو صالحه
پینجه مین : ناویان له گه ل باوکیان
موت و وافیقن هه روا نیسبه تیان
دوانن (محمد بن عبدالله)

ئه نصاری نیسبه ت مه حبووبی ئه لالا
شه شه م : (توافق) هه روا له ناوا
یا کونیه ی فقه ط بی شه پرو داوا
حه و ته م : (توافق) له نیسبه تایه
(آملی) دوو کهس له به رده ستایه
نه و عی (مرکب) له و دوو نه و عانه
وه کو فهرعیکه بو ئه و ئه صلانه
مه ئه له ن یه کن به ئیسم و کونیه ت
به لام له یهك جیان نه سه ب و نیسبه ت
ئهمانه هه موو نموونهن بو تو
که وتیته هو هو دی بو تو کو کو

عیلم به سه‌عیه و یارمه‌تی خودا (لیس للانسان الا ما سعی)

x x x

بزانن نوعی (متفق و مفرق) پښکن له نه‌فظو نووسیندا به خیلافي نوعی پښوو ، نهو له نووسیندا یه‌ک بوونو له له‌فظدا جیا بوون . وه ثم نوعه وینهی اه‌فظی موشته‌ره‌که که له عیلمی (اصول الفقه) دا باس نه‌کړئ و زانستی گه‌لئ به قیمة‌ته . وه ثم نوعه گه‌لئ نه‌قسامی هه‌یه :

قیسمی یه‌که‌م : نه‌وانه‌یه که پراوی‌یه‌کان ناوی خو‌یان و باو‌کیان یه‌که ، وه‌کو : (خلیل بن احمد) ثم خلیل ناوانه شش که‌سن : یه‌که‌م خلیلی نه‌حوی به‌صری ، خاوه‌نی عیلمی (عروض) که پریوايه‌تی کردوو له (عاصم) ی نه‌حوه‌و غه‌یری نه‌ویش . دووم : (خلیل بن أحمد) که کونیهی (ابو بشر) وه (مزنی)‌یه‌و له نه‌هلی به‌صره‌یه . سیم : نه‌صبه‌انی‌یه . چواره‌م : (ابو سعید السجزي) یه . پښجه‌م (ابو سعید البستي) یه . شه‌شم : (ابو سعید البستي الشافعي) یه که ذاتکی فاضل بووه ، نه‌مانه هه‌موو ناویان (خلیل) و ناوی باو‌کیان (احمد) .

قیسمی دووم : که ناوی خو‌یان و باوک و بایره‌یان (متفق) بووه له میثالی نه‌ویه : (احمد بن جعفر بن حمدان) نه‌مانه چوار که‌س بوونو هه‌موو له یه‌که چه‌رخدا بوون . یه‌که‌م (القطيبي البغدادي) که پریوايه‌تی کردوو له عه‌بدو‌ل‌لای کورپی (احمد بن حنبل) - رضی الله عنه - . دووم : (السقطي البصري) که پریوايه‌تی کردوو له عه‌بدو‌ل‌لای کورپی نه‌حمه‌دی کورپی ټیراهیمی (اندورقي) یه‌وه . سیم دینه‌وه‌ری که پریوايه‌تی کردوو له عه‌بدو‌ل‌لای کورپی موحه‌مه‌دی کورپی (سنان) کورپی موحه‌مه‌دی کورپی (کثیر صاحب سفیان التوري

- رضی الله عنه -) • چوارم (طرسوسی) که پیوایه‌تی کردووه له عبداللای کورپی (جابر الطرسوسی) یه‌وه • نهمانه هموویان نلویان (احمد) و ناوی باوکیان (جعفر) و ناوی بایریان (حمدان) بووه •

قیسمی سیم : که نهوانن له کونیه و نیسه‌تسا (موافق)ن وه کو : (ابو عمران الجونی) ناوی (موسی بن سهل) بووه نه به‌غدادا دانیشتووه •

قیسمی چوارم : که ناوی خویمان و کونیه ی باوکیان (موافق) بووه چوارن ، یه‌که م : (صالح ابن ابی صالح) که نازدکر اوی نه‌وئهمه ی کچی (أمیة) ی کورپی (خلف) بووه • دووم : (صالح ابن ابی صالح السمان) که پیوایه‌تی کردووه له (ابو هریره) وه - رضی الله عنه - • سیم : (صالح ابن ابی صالح السدوسی) که پیوایه‌تی کردووه له حه‌زرنه ی (علی) و (عائشة) - رضی الله عنهما - • چوارم : (صالح بن ابی صالح) نازدکر اوی (عمرو) ی کورپی (حرث) پیوایه‌تی کردووه نه (ابو هریره) وه ، وه نه‌بو به‌کری (ابن عیاش) که پیوایه‌تی له م صالحه وه کردووه - الله اعلم -

قیسمی پنجم : نهوانن له ناویان و ناوی باوکیان و نیسه‌تیا ن پئیکه ، وه کو : (محمد بن عبدالله الانصاری) که ناوی دوو که‌سن نزیکن له طه‌به‌قهدا • یه‌که م (محمد بن عبدالله الانصاری القاضي) یه‌که شییخی بوخاری و غه‌یری نه‌ویش پیوایه‌تیا ن لئوه کردووه • دووم (محمد بن عبدالله الانصاری) یه‌و کونیه ی (ابو سلمه) یه‌و (ضعیف الحدیث) •

قیسمی ششم : نهوانن که هه‌ر له ناوی خویناندا یا له کونیه‌دا (متوافق)ن •

قیسمی هه‌تتم : نهوانن که (متوافق)ن له نیسه‌تدا و به‌سن ، وه کو : (آملی) • وه (آملی) یه‌که م نیسه‌تیه بو (آمل) له

(طبرستان) ، دوو دەم نىسبەتە بۆ (آسلى) نە (جىجون) دا • وە وە كو
 (حنفى) ھەنەفى يەكەم نىسبەتە بۆلاى بەنى ھەنەفى و دوو دەم نىسبەتە
 بۆلاى مەزھەبى ئەبو ھەنەفى ئىمامى مەشھور •

ئەمما نەوعى (مركب) لە دوو نەوع ئەو ھە عىيارەتە لەو ھى كە
 (اتفاق) ى دوو كەس پۈكەوئى ئە ناوۈ كونيە يانداو لە نەسەبدا يا لە
 نىسبەتدا ئىختىلافيان بىئى يا (بالمكس) واتە : ئىختىلاف لە ناوۈ
 كونيە ياندا بىئى و ئىتفاق لە نىسبەت ياندا يا لە نەسەب ياندا بىئى • جا لە
 ئەو ھە (موسى بن علي) بە فەتھى عەين و كەسەرى لام ، وە (موسى
 بن علي) بە ھەمەى عەين و فەتھى لام و بىئى موشەد دەدە • وە لە
 وئەى عەكسى ئەو ھە (عمرو بن زرارە) بە فەتھى عەين و ھەمەى
 زىئى (زرارە) وە (عمر بن زرارە) بە ھەمەى عەينى عومەر •
 ئەمانە باسما ن كەردن نمونەن بۆ بۆ ھە پايان بگرن •

پىوايەتى (أكابر) لە (أصاغر)

پىوايەت ھەيە لە بۆ (أكابر)
 لە چىنى (أدنى) يە عنى (أصاغر)
 گەورە تر بە سالى يا پايەى شەرى
 وە كو (صحابى) لە گەل (تابعى)
 يا پايەى قەدرى عىلم و عىرفانى
 وە كو مامۆستا لە فەقىكانى
 (عمرو بن شعيب تابع تابعين)
 پراوى بوون لەوۆ ھەفتا تابعين
 عىلم ھىكەتە و سەرمایەى ئىنسان
 نەخسوس عىلمى دىن وە سىلەى ئىحسان

پړوايه تى (اقران)

وه كو ثم نه وعه بى شوبهه و گومان
هه يه پړوايه تى ته قران له ته قران
جا ته گهر هه ردوو پړاوى بن له يه ك
ناوى (مُدبَج) دانى به بى شك
مه ثل عايشه تى (ام المؤمنين)
پړوايه تى بوو له بو نه شرى دين
له كى ؟ له (أبو هريره) بى ته مين
ته ویش له دايه تى به قه درو ته مكين
زوهرى له (عمر بن عبدالعزيز)
ته ویش له زوهرى به فامو ته مين
ماليك پړوايه تى له ته وزاعى كرد
ته مين له ماليك پړوايه تى پړاورد
(أحمد بن حنبل روئى عن عليّ
ابن المدينى ذى الفضل الجلى)
هه روه ها على له نه فسى ته حمه د
پړوايه تى كرد هه ديشى ته رشه د
ته گهر هه ر لايه ك پړاوى بوو له ويان
غه يره (مُدبج) بكه به عينوان

دوايگي الاخوة والاخوات

نه وعيگي ترمان براو خوشکه کان
پراوين يهك له يهك بو حه ديته کان
دوو براي صه حابي پراوي بوو مه قصوود
(عبدالله وعتبة) دوو کورپي مه سعوود
وهك (زيد ويزيد) نه ولادي (ثابت)
دوو براي (نابت خير المنابت)
وهك (عمرو وهشام) نه ولادي عاصي
دوو براي هاودل به نايين پاسي
له تابعيندا وهك (عمرو وأرقم
ابنا شرحبيل الشهم الأشم)
له په فيقاني (ابن مسعود) بوون
له عيباده تا خاوهن صعوود بوون
سئي براو چوارو پينچو شهش و جهوت
پريوايه تيان بوو له يهك به پريکهوت
وه کو کورپ له باب ئيستيفاده ي کرد
باوکيش له کورپي پريوايه تي کرد
نهو (وفق) ي عادهت نه م خه رقي عادهت
ههردوو شيرينن بو پري سي عادهت
به خبهخ لهو کورپه نهونه نه کره م بوو
تاجي شه رهي باوکه نادم بوو

هەر فهضله که کور ئه کا به بابه
 چ له تابيعين چ له ئه صحابه
 په ببي صيحه تي له شمان پي بدهي
 له دونياو دينا به شمان پي بدهي

x x x

گه لئ جار پيوايه تي (اکابن) له (اصغر) وه بووه . واقعن مه بس
 له پيوايه ت که سبي عيلمه و خزمه تي ئيسلام . وه عيلم حکمه ته ،
 به تايه تي عيلم دین و حکمه ت ئامانجي موسولمانه و هيواي ماوهي زيانه و
 گوم بووي خاوه ن ئيمانه ، له هه ر شوئي و له لاي هه ر که ميکدا
 ده ست که وت فرسه ته و ئه م فرسه ته غه نيمه ته و په و ان به له بهر ئه وه که
 (مروي عنه) بچوو که ئينسان ته رکي ئيستيفاده ي عيلم بکاو خو ي به بي
 به ره بليتموه . وه له فه وائيدی ئه م نه وغه پيوايه ته يه ده فمي (توهم) ي
 ئه وه که پيوسته (مروي عنه افضل) بي له پراوی له بهر ته ماشاي غائب
 يا عاده ت و خو ي بي به ش بکاو پايه ي ئه و خلوه ن عيلمانه فه رام و شس
 بکرتي . (وقد صح عن عائشة - رضی الله عنها - قالت : امرنا رسول الله
 - صلى الله عليه وسلم - ان ننزل الناس منازلهم) .

جا ئه و پيوايه ته به چه ند جو ر ئه بي ، وا ئه بي که پراوی له عومرو
 سألدا گه و ره تر ئه بي له (مروي عنه) وه کو حه فنا سأله پيوايه ت بکا
 له چل سأله ، وه يا طه به قه و چيني (مقدم) تر ئه بي ، وه کو پيوايه تي
 صحابي له تابعي - رضی الله عنهم - يا پيوايه تي تابعي له تابعي
 - رضی الله عنهم - وه کو ئه وه زوه ري و يه حياي کور ي سه عيدي ئه نصاري
 پيوايه تيان کردوه له مالیکه وه ، وه يا خود پراوی قه درو پايه ي به رزتر
 بي له (مروي عنه) وه کو ئه وه که ئينسانتيکي عالم و حافظ پيوايه ت بکا له

که سیکموه مقامی علمی که متر بی له خوئی ، وه کو پیوایه تی مالیک له عه بدوآلای (ابن دینار) هوه ، وه یا (احمد بن حنبل واسحاق بن راهویه) پیوایه تیان کردووه له (عید الله بن موسی) وه ، وه یا پاری به که گه وره تر بی له هردوو جیهه ته که وه ، وه کو پیوایه تی گه لی له (علماء وحفاظ) له تلمیذه کانی خو یانه وه ، وه داخلی ثم سوورده ته به پیوایه تی صحابی له تابعی به وه ، وه پیوایه تی تابعی له تابعی تابعی به وه ، وه کو (عمرو بن شعيب بن محمد بن عبدالله بن عمرو بن العاص) که له تابعین نه بووه و زیاتر له بیست کهس له تابعین پیوایه تیان لی کردووه که (عبدالقني بن سعيد المحافظ) ناوی نووسيون له کتیکدا .

باسی (مدبج و غیر مدبج) له نهقران

ههروا پیوایه تی هاوته مه نه کان له ناو خو یاندا واقع بووه ، جا نه گه ره هاوته مه نانه هردوو لایان پیوایه تی له یه که تر بکه ن نه وه بیی نه لین : (مدبج) میثالی له صحابه دا وه کو : پیوایه تی (أم المؤمنین عائشة - رضی الله عنها -) له (ابو هريرة) وه - رضی الله عنه وه نه میشرج پیوایه تی له عائشه وه کردووه . وه له تابعیندا وه کو : پیوایه تی (الزهري) له (عمر بن عبدالعزیز) و پیوایه تی (عمر بن عبدالعزیز) له (الزهري) به وه ، وه له تبعی تابعیندا وه کو : پیوایه تی مالیک له (أوزاعي) و نهوزاعی له مالیکه وه . وه له تبعی تابعیندا ، وه کو : پیوایه تی ثمام (احمد بن حنبل) له (علي بن المدینی) و پیوایه تی (علي) له (احمد) وه .

وه نه گه ره هه یه که له وا ته پیوایه تی کرد له په فیه که به وه قیر نهویان پیوایه تی له مه وه نه کرد نه وه (غیر مدبج) وه کو : پیوایه تی سوله یمانی ته میی له (مسعر) وه که په فیه یه که بوون و نقرانین به وه که (مسعر) پیوایه تی کرد بی له سوله یمانه وه .

باسنی براو خوشکه کان له نههلی ریوایهت

دوو پسراله صحابه وه کو : (عبدالله بن مسعود
 وعتبة بن مسعود) ووه کو (زید بن ثابت ویزید
 بن ثابت) که برا بوون ، وه (عمرو بن العاص وهشام بن العاص) که
 برا بوون . وه له تابعیندا وه کو : (عمرو بن شرحبیل وارقم بن شرحبیل)
 اکه نهمانه له نهفاضلی په فیکانی (ابن مسعود) بوون ، وه (هزیل وارقم
 بن شرحبیل) که دوو برای ترن له په فیکانی (ابن مسعود - رضی الله
 عنهم) وه مثالی سنی بزا وه کو : (سهیل وعبادة وثمان) نهولادی
 (حنیف) وه (عمرو بن شعيب و عمر و شعيب) نهولادی (شعيب بن محمد بن
 عبدالله بن عمرو بن العاص) وه ریوایهتی چوار براو پتج براو شمش براو
 حوت برایش ههیه، نووسراون له کتیه که ی (ابن الصلاح) داوه ریوایهتی
 باب له کور وه کو : ریوایهتی (عباس بن عبدالمطلب) له (فضل بن عباس
 - رضی الله عنهما -) که هه زرت - صلی الله علیه وسلم - جه معنی
 نوژی مغریب و عشیای کردووه له عه ززی موزده لینه دا . وه
 ریواتمان کردووه له (وائل) ی کوری داوود له کوری خویه وه (بکر بن
 وائل) له زوهری یه وه له (سعید بن المسیب) له (ابو هریره) وه (قال :
 قال رسول الله - صلی الله علیه وسلم - : أخروا الاحمال فان
 الید مفلقة والرجل موقفة) وه معنای تم حدیثه شریفه نه معیه که
 : باری وشتر لا بهرن له سه حاسی دهستی وشتره که ؛ چونکی نه وه
 معنی دهستی نه کا له وه به ناسانی پروا به پیدا ، وه نهو باره بخرتیه
 نلوه پراستی پستی وشتره که نه که له سه حاسی پتی ؛ چونکی نه وه زعه
 معنی پتی نهو وشتره نه کا له روشتن وای لی نه کا (کانه) زنجیر
 گراوه .

وه پړوايه تې كور له باوكيموه وده كو : پړوايه تې (عمرو بن شبيب)
 له باوكيموه و له باپيريه وه ، هه روا (بهز بن حكيم)
 پړوايه تې كړدووه له باوكو باپيريه وه . وه له عه جيترين هم پابه تيه
 پړوايه تې (ابو الفرج عبدالوهاب التميمي الحنبلې) كه له شماري
 به غدادا له مزگهوتي مه تصور حه لقه ي وه عطي بوو له باوكو باپيره كاني
 خو يه وه هدا نو پشت به شويني به كدا *

زانستي هه ديشي پيروژ

عيلم به هه ديث به له فظو مه عنا
 فهرزي كيفايه ن له بو ته وانا
 له موسو لمانې بالغي عاقل
 نه گهر به مانيع نه بوو بي عاطل
 (تعين) ي كړد له فهرزي عه ينه
 وه كو مه علو و مهو مه شهو وري به ينه
 حيفظي مه تنه كه ي له موهيمماته
 له مه مدو باتي پر كه زاماته
 كي له به ريبې كاو له كام ته مه نا
 دائير بوو له ناو زاناي (أمننا)
 تا بريار درا پينج ساله ي زه ريف
 نه شې بو حيفظي هه ديشي شه ريف
 به لام به فيكري ساغ و ته مامه
 ته حديدې نه وه به عه قل و فامه
 پينج ساله نه گهر فاميده و ژيره
 لايقي حيفظي كه لامې ميره

په نجاساله بڼې مادام نه فامې د
 ناشي په ناشي بڼو هيچ مه رامي
 سه ماعي ناته هل قبوولي سه هله
 نه گهر نه داي كا له و كاتا نه هله

x x x

ښانې موسولمانې بالني عاقل كښې واجباتي لسه ره ، به لام
 بازېكيان فززي عهين ، وه كو عيلم به دوو كه ليمه شهاده ت و ناياسي
 سووره ي (فاتحه) و كه لپامې (تحيات) و غه يري ه مانه نه واجباتي
 عهينې به ، وه كو ناوي خوداو پښه به يري خوداو ناسيني ناوو نيشاني •
 نه مانه واجبن فززي عهين و بازېكيان فززي كيفايمن ، واته : نه گهر
 به كڼې له كو مېلې بيانزاني كافي يو به سه ، وه كو قضاوت له نه حكامې
 به يني موسولماناندا •

وه له جومله ي واجباته عيلم به نه نفاظو معاني نه حاديشي شهريفه ؛
 چونكي نه وانه بناغه ي نه حكامې ديني ښاسلامن ، وه كو له فظو معنای
 قورثاني شهريف • جا نه گهر نه وانه قابليه تي نه و يانه هه يه زور بسن
 نه و فززي كيفايمن • وه نه گهر له ولايتكدا هه يه كڼې قابلي نه وانه
 بوو نه و فززي عهينه لسه ره نه و كه سه •

وه گله لڼې قسه كراوه له عومري نه و ښاسانه كه حه ديت فير بي و
 بيكاته بهر • وه له نه نجامدا برياردرا كه منالي پښج ساله دروسته
 (تحمل) ي حه ديت بكا ، به لام بازي له (محققين) فزرموويانه : نه م
 مه و ضووعه به سراوه به فام و هوشيار ي شه خصوه ، جا نه گهر مندالكي
 جوارساله هوشيار بوو حه ديت وه رته گري ، وه نه گهر ده ساله به هوش و
 نه فام بوو نه و هوشيار ناكري به و حه ديت كه نه و وه ي نه گري ، به لڼې نه گهر
 له كاتي نانه ليدا حه ديت كه ي وه رگرت و له كاتكدا نه هل بوو بالغو
 عاقل و موسولمان بوو حه ديت كه ي نه و اكر د نه و قبوول نه گري •

رینگه‌نه‌قلی حه‌دیتی شه‌ریف

چهن رینگه‌ی هه‌یه نه‌قلی نه‌حادیث
یه‌که‌م بیستنه له‌ شینخی حه‌دیث
خواه به‌ (املاء) بی‌ یا هه‌ر به‌ (تحدیث)
له‌به‌ر یا به‌ هوی کیتابی نه‌فیس
نه‌قلی دروسته به‌ (حدیثنا
وأخبرنا وأنبأنا)
(أو بسمعت فلانا یقول
وقال لنا فلان مقبول)
دووه‌م قیرائه‌ی شاگردی ته‌مییز
له‌سه‌ر ئوستادی سه‌ر به‌رزی عه‌زیز
یا تلمیذی تر بیخوینی له‌ بوی
ئوستاد گوی بگری و ئاگای بی له‌ خوی
ته‌گه‌ر کتیبی له‌به‌ر ده‌ستا بی
ته‌ماشای بکاو به‌ دل ئاگا بی
ئه‌م قیسمه له‌پاش قیسمی نه‌ووه‌له
ئه‌مه مه‌فضووله و نه‌ووه‌ل نه‌فضه‌له
ناوی ئه‌م قیسمه لای (محدثین)
عه‌رضه وه‌ک خویندن له‌لای (مقرئین)
ئه‌سه‌له‌می ته‌عبیر بو نه‌قلی ثانی
ئه‌لی : (قرأت علی الفلان)
(أو قرئ علیه وأنا أسمع
فاقره هذا أجمع)

نەك (حدثنا يا أخيرنا)
 نارېكە لە گەل حالى (أَمْنَا)
 نەوعى سىيەمىن بۆ نەقلى حەدىث
 بە ئىجازەيە لاي شىخى رەئىس
 ئەمەيش چەن قىسمە (كما تبيّن)
 يەكەم بوو مەعلووم (فيما تعيّن)
 ئەلئى : (أجزت لك يا عيني
 نص البخاري ترويه عني)
 دووہم ئىجازەى (معين) بەلام
 بۆ رىوايەتى (أشياء) بە (ابہام)
 ئەلئى : ئىجازەم پىندای حەياتم
 بۆ (مسموعات) و بۆ (مرويات)م
 سىيەم ئىجازەى (غير معيّن)
 گەر بۆت مەعلووم بى (لا بأس في البين)
 چوارەم ئىجازەى (مبہم) لە (مبہم)
 ئەمە مەردوودە غەيرە موختەرەم
 پىنجەم ئىجازە بۆ شەخسى مەعدووم
 باشە تابىع بى بۆ شەخسى مەعلووم
 شەشەم ئىجازە (فيما لم يسمع)
 لەھەر نەوعى بى مەردوودەو (يُمنع)
 حەوتەم ئىجازەى (ما أجزى فيه)
 هذا جائز على ما نرويه

ئىجازە ۋەختى باشە بۆ ئىسناد
 بە زمان بدا ئىجازە ئوستاد
 ئەنا ھەر نووسىن بى دەخلى زمان
 پايەكەي پەستە لاي موحددیشان
 چوارەمىن نەوعى نەقل بزانه
 موناۋەلەيە ۋە كتیب پىدانه
 بدا بە تلمىذ كتیبەكەي خۆي
 ئىجازەكەشى بەدەم بلى بۆي
 يا تلمىذەكەي كتیبى بىنى
 لەلای شىخيدا باش بىنوینى
 پاش موطالەعە ۋە مولاخەظەي ئەو
 تەقرىرى بكاو ئىذنىش بدا بەو
 لىرا پىويستە موقابەلەي تام
 بۆ كتیبەكەي بە كتیبى ئىمام
 پىنجهمىن نەوعى ياساى (تھمل)
 بە كىتابەتە بۆ راوى (كامل)
 شىخ بۆ ئەنووسى عەينى (مرويات)
 بە دەمىش ئەلى : ئىجازەم پىدايت
 ئەمە بە ھىزە ۋەك موناۋەلە
 لەگەل ئىجازە بۆ ئەو فاضىلە
 بەلام ناگاتە پايەي (سمعنا
 أو حدثنا أو أخبرنا)

گەر نووسی و پئیدا به بی ئیجازه
 حوکی ئه میشه ئه لئین جه وازه
 موختار له م نهوعا (کتب لَنَا
 نهك (حدثنا أو أخبرنا)
 نهوعی شه شه مین ریگهی ئیعلامه
 له بو تلمیذی به هوش و فامه
 ئه لئین جامیعی سه حیجی کامیل
 ریوایه تم کرد له شیخی فاضیل
 (فاروه عنی) ئه مه دروسه
 ریوایه ی چونکی یاسای مه خصوصه
 ئه گهر ئه و ئه مره ی نه فهرموو ئوستاد
 یا نه هیی لی کرد نابی به ئیسناد
 نهوعی حه و ته مین خاوه نی کیتاب
 وه صیهت ئه کا بو بازی ئه حباب
 ریوایهت بکا فلانه کیتاب
 ئه مه بی سووده به یاسای سه و اب
 هه شته م (وجاده) یانی ده سکه و تن
 بو کتیبی شیخ له سه ر هه لکه و تن
 بی لیکای ئوستاد یا بیستنی ئه و
 یا ئیجازه دان قه دیم بی یا نه و
 لئیرا هه ر ئه وه ئه شی بو ئینسان
 بلی : (وجدت بخط فلان)

ياخود (وجدت في كتابه
 أو قد قرأت من كتابه)
 له مه زیاتر ده عواو ئیضافه
 دووره لهو کهسه خاوهن ئینصافه

ریوایه تی حدیث به مهعنا

بزائن کاتی ریوایه ی حدیث
 له سه مهعنا بی نهك نه صصی نه فیس
 ئه مه بو نه زان حه رامه حه رام
 (اذ لا يعلم المعنى بالتمام)
 به لئ بو زانا به مهعناو مه قام
 دروسته به بی ئیخلال به مه رام
 له گه ل ئه وه یشا پیویسته (في الحال)
 بلئ : (بالمعنى) یا (أو كما قال)

* * *

ئو ریگه به دانراوه بو نه قلسی حدیسی حه زره ت - صلی الله
 علیه وسلم - له لایه نی موحه ددینه وه (تحمل) و پراگرتسی به پراستی
 ههشت ریگه به ، وه کو باسیان ئه که یین - ان شاء الله تعالی - .

یه که م : بیستی تلمیذه له شیخه که یه وه ، خواه ئه و شیخه له سه ر
 حیفظی ذه نی حدیسی بو ریوایه ت بکا ، یا له پوو ی کتیه وه ، وه ئه م
 جو ره ئه علایانه و دروسته تلمیذ بلئ : (حدثنا ، أخبرنا ، انبأنا ، وسمعت
 فلانا يقول ، وقال لنا فلان ، وذكر لنا فلان) .

دوو ه م : خو ئنده وه ی تلمیذه له سه ر شیخه که ی وه زور به ی

موحه ددین بهم به شه نه لاین : (عرض) واته : پانواندنی کتبی حدیثی شریف به سر شیخدا ، له بهر نه وه که تلمیذ که کتبه که ی نیشانی شیخه که ی نه دا ، وه کو چوون قوتابی قورثانی شریف نه با بولای شیخی قیرا ته و نه ویش تماشای نه کا ، واه پراجیح نه وه یه نه م قیسه واله پاش قیسمی پیشوووه ، وه عیاره تی نه قل لیره دا نه مه یه تلمیذ بلتی : (قرأت علی فلان ، او قریء علی فلان وأنا اسمع فأقر به) وه دروستیسه بلتی : (حدثنا فلان قراءة عليه او اخبرنا قراءة عليه) وه له م به شه دا دروسته بو تلمیذ نه قل به هو ی بیستن له شیخه که یه وه له یشتی په ردموه و چاوی لپوه نه بی نه گهر به ضابطه ده نگه که ی بناسی یا بزانی که شیخه که ی له و شوینه دا حازره نه گهر به هو ی که سیکه وه حدیثه که وه ربگری .

به شی سیمه : له یاسای نه قل و (تحمل) بو حدیثی شریف نیجازه یه ، وه نه م نیجازه به چند جوړه :

یه که م نیجازه ی شیخه بو تلمیذی (معین) له (معین) دا وه کو نه وه بلتی به تلمیذ که ی : نیجازه م پیدای له ریوایه تی صحیحی بوخاریدا ، یا له و باباندا که فهره ستی نه م کتیم شامله به سریاندا ، نه م به شه نه علای نه نوعی نیجازه یه .

وه نه وه ی که عمه لی موحه ددین دامه زراوه له سهری نه مه یه که ریوایه ت به نیجازه دروسته و عمه ل کردن به (مروي بالاجازة) واجبه ، هه رچند نیختلافی پیدا هه یه .

دووه م نیجازه یه بو (معین) له (غیر معین) دا ، زه کو نه وه شیخه که بلتی : (أجزت لك او لکم جمیع مسموعاتی او جمیع مرویاتی ، او ما أشبه ذلك) وه خلاف له م به شه دا زوړتره له نوعی پیشوو ، به لام

جومهوری موحد دیشین و فو قه ما لسه ر نه ون که ئی جازه به م شیوه یشه
دروسته و عمل بی کردنی واجبه .

سینم ئی جازه ی غه یره (معین) به صیفه تی عموم ، وه کو نه وه
که بلتی : (اجزت للمسلمین او اجزت لکل احد او اجزت لمن ادرك
زمانی ، وما اشبه ذلك) جا زانا (متأخر) ه کان له وانه که ئی جازه یان په و
داوه ئیختیلافیان هیه له م جوړه ئی جازه دا ، خو لاصه که ی ئه مه یه : نه گه ر
نه و غه یره (معین) ه موقه یه د بی به صیفه تی کی خاصه وه ، وه کو نه وه
بلتی : (اجزت لکل احد یكون اهلا للروایة) نه وه نزیکه له جه وازه وه .
وه (ابن الصلاح) نه فهرمویت : نه مان یستوه له ئی نامه گه وره کاند
که س به م جوړه ئی جازه یه ئی جازه ی دابی .

چواره م ئی جازه یه بو مه جه وول یا به په یوایه تی شتی مه جه وول ،
وه له م جوړه ئی جازه یه ئی جازه ی (مطلق) به شهرط وه کو نه وه بلتی :
(اجزت لمحمد بن خالد الدمشقي) وه له عینی کاند جه ماعه تی بین به و
ناو و عینوانه له دیمشقی شامدا ، وه شیخه که یش مقصود ی خو ی
له و ئی جازه دا دیاری نه کا . نه م جوړه ئی جازه فاسیده و بی سووده . وه له م
بابه ته نه ئی جازه ی جه ماعه تی هاوناو و (معین) به پرشته ی نه سب ،
به لام شیخه که نه یان ناسی ئه مه عیبی تیدا نه و ئی جازه که دروسته ؛
چونکی لیره دا ئی جازه که بو ه موویانه ، وه له یشه وه بو په کبگه له و
خاوه ن ناوانه و معلوم نه کتی به .

وه نه گه ر بلتی ئی جازه م دا به وانه که فلان که س مه یلی هیه به
ئی جازه یان ، نه مه جینگه ی خیلافه ؛ له به ر جه هاله تی نه و کسانه به
هوی ته علق به شهرطه که وه گه لتی که س مه نیان کردوه . وه

خهطیی بهغدادی نهقلی کردوو له بازی ئیمامانی هه‌دیشهوه که دروسته ، وه ته‌گهر ئیجازه‌ی دا بو ئهو کهسه که مه‌یلی هه‌یه ئیجازه‌ی لی‌وه‌ریگری ئه‌وه موناستیره بو جه‌واز ؛ چونکه عیاره‌ته‌که‌ی به‌یانی واقیعه ، چونکی ههر که‌سی مه‌یلی نه‌بی داوای ئیجازه‌ی لی ناکا .

پنجهم ئیجازه‌یه بو مه‌عدووم . وه مولحه‌قه بهم به‌شه‌وه ئیجازه بو مندالی بچووک ، وه کو بلتی : (اجزت لمن یولد لفلان) وه ته‌گهر ئهو مه‌عدوومه لایق بکا به مه‌وجوده‌وه ، وه کو ئه‌وه بلتی : (اجزت لزید ولن یولد منه ، او اجزت لك ولنسلك) ئه‌مه تزیکره له جه‌وازه‌وه ، چونکی سه‌ربه‌خۆ ئیجازه نه بو مه‌عدووم ، به‌لام ئیجازه بو مه‌عدووم (ابتداء) به‌بی (عطف) له‌سه‌ر مه‌وجود ، ئه‌وه خهطیی به‌غدادی ئیجازه‌ی داوه و باسی ئه‌وه‌ی کردوو که یستویه‌تسی له چه‌ند که‌سی له گه‌وره‌کانی عیلمی هه‌دیث که دروسته ، به‌لام (محققین) موته‌فین له‌سه‌ر ئیعتیاعی ئه‌م جووره ئیجازه به قه‌طعی و ئه‌مه (موجب) بو (عدم) جه‌وازی ئیجازه‌ی مندالی بچووکیش که له‌و کاته‌دا قایلی سه‌ماع و (تحمل)ی هه‌دیث نه‌بی ، به‌لام ئه‌وه‌ی ئیعتیادی له‌سه‌ر دراوه ئه‌مه‌یه که : ئیجازه‌ی مندالی (غیر ممیز) دروسته و (بالاولی) ته‌گهر (ممیز) بی له‌به‌ر حیرص له‌سه‌ر مانه‌وه‌ی ئیسناد له ئومه‌تی پیغه‌مه‌ردا - صلی الله علیه وسلم - .

شه‌شم ئیجازه‌یه له هه‌دیثکدا که هیشا خۆی نه‌ی یستوو بو که‌سانی بهم شه‌رت له پاش ئه‌وه که شیخه‌که‌ی خۆی یستی ئه‌وان پریوایه‌تی بکه‌ن ، ئه‌مه دروست نه‌و له قه‌یله‌ی ئه‌وه‌یه شتی هیشا نه‌بووه به مالی خۆت ینده‌ی به‌که‌سی .

حه ونهم ئیجازدهانه لهو کتیبانهدا که خوئی ئیجازهی پستی دراوه لهواندا ، نهمه نهگهرچی بازئی کهم مهنعیان کردوووه پراستهکهی نهوهیه دروسته ، جا بزاین صحیح وههایه که ئیجازدهان له علوومدا دروست نیه ئیلا بو کهستی که (حاذق) و ماهیریئی نه عیلمه کهداو له نهواعیگی (معین)دا بی به تهعینی نوعی ، وه کوبلی : ئیجازهم پیدای له پریوایهتی ههدیشی صحیح له ههر کتیبی له صیاحهکان یا له عیلمی (صرف) یا (اصول الفقه او اصول الدین) وه وینهی نهمانه .

وه باش وههایه ههرکهستی ئیجازهی به کهستی دا به نووسین به زمانیش (تلفظ)ی پی بکاو نهگهر (تلفظ)ی پی نهکرد له کاتی نووسینه کهدا قهصدی ئیجازهپی دان بکا بهو نووسراوه ، بهلام پایهی نهمه کهمره له کتیهت و تهلهفظ به زمان .

قیسمی چوارهم : له نهقسامی پریگهی (تحمل) و نهقلی ههدیشی شهریف له شیخهوه (مناوله)یه واته : کتیب دانهدهستی تلمیذ له لایهسی شیخهوه ، وه نهمهیش دوو نوعه :

یه کهم (مناوله)یه له گهل (تلفظ) به ئیجازدها ، وه نهمه نهعلای نهواعی ئیجازدهیه (علی الاطلاق) نهمهیش چند صورهسی ههیه ، یه کتی لهو صورهتانه نهمهیه که شیخه که نهصلی سهماعهکهی خوئی یا کتیبکی تر که موقابهلهی کرابی له گهل نهو نهصلهدا بدا به طالیه کهو پی بلی : نهمه نهصلی سهماعی منهو ئیجازهم پی دای که پریوایهتی بکهی له منهوه . وه لهم بهشهیه نهمهیش که تلمیذ کتیهکهی خوئی پستی بو لای شیخهکهی و بلی : نهوهی وا لهم کتیهدا ههمووی له پریوایاتی تویه له ئوستادتهوه نهوهوی ئیجازهم پی بدهی پریوایهتی بکهم له توره . جا نهگهر شیخهکهی ئیجازهی پی داو یاروی تلمیذیش ئیساتیکی (موثوق به)

بوو، وه یاخوډ شیخه کهی نه باش ته ماشای تهو کتیهو عیلم به صحیحته تی له لای خوئی ئیجازه ی دا به تلمیذه که نهو ئیجازه کهی دروسته . وه نه گهر نه تلمیذه که (موتوق به) بوو وه نه شیخ ته ماشای کتیه کهی کردو ههر له خوئیوه ئیجازه ی ریوایه تی پی دا ، نهو تهو ئیجازه به تالو بی سووده و دروست نه تهو طالیه ریوایه تی بکا لهو شیخه وه .

دووم نوعی (مناوله) عیاره ته له دانه دهستی پرووت ، بهم جوړه که شیخ کتیه کهی خوئی بدا به طالیبو بلتی : (هذا من حدیثی ، او من سمعانی) ئیتر نه لئی : (أجزت لك روايته عنی ، او اروه عنی) نهو تهو موناو له یه باش نیو ریوایه تی تلمیذه که له سر نهو دروست نه ، به لام خه طبیی به غدادی گتیاویه ته وه له نه هلی عیلم که ته صحیحی تهو نوعه ئیجازه یانه داوه و فرموویانه : دروسته تلمیذ ریوایه تی له سر بکا به ناوی تهو شیخه وه - والله أعلم - .

جا بلزی ریوایه تیان کردوه که دروسته خاومن (مناوله) به عیاره تی (حدثنا او أخبرنا) ریوایه تی بکا ، به لام (ابن الصلاح) ته فرموئی : ئیختیاط لهم قیسمه دا ته مه یه بلتی : (اخبارنا فلان مناولة ، او حدثنا مناولة واجازة - وهكذا) .

قیسی پیتهم : نه ته قسامی پینگه ی نه قلی حدیث (مکاتبه) یه واته بو تلمیذ نووسین ، بهم جوړه شیخ بنووسی بو لای تلمیذه کهی بازئی نه (مرویات) ی خوئی نه گهر غایب و یاخوډ بازئی (مرویات) ی خوئی بنووسی بوئی نه گهر حازر بی . وه تهو قیسمه دوو به شه :

یه که میان ته وه یه له گهل ئیجازه دابی ، بهم جوړه له گهل (مرویات) که کیدا بوئی بنووسی : (وأجزت لك مرویاتی) . وه تهو به شه زوړ به هیزه وه کو (مناولة) وایه و خیلاف نه له جهوازیدا .

بهشی دووهم ئیجازهی له گه لدا نیو بازی له موحه ددیشه کان
قبولیان کردووو بازیکیان ئیعیاریان یی نه کردووو ، به لام تم فیکره
باش نیو ظاهر وایه ئیعیام بدری له سر نووسراوی شیخ ، وه تلمیزی
بوی هیه ریوایتی بکا ئیهوه ، لاکین بلی : (کتب الی فلان ، قال :
حدثنا فلان بكذا • او کتب لی فلان وقال : حدثنا فلان بكذا) ئه مه
موختاره و (مرضی) یه •

قیسی شهشم : له پینگهی نه قل و (تحمل ، اعلام) یانی ئیعلامی
شیخ به تلمیزه که ی که فلانه کتب یا فلانه حدیث له (مسموعات) ی منه
له فلانه که سهوه یا له ریوایتی منه له فلانه وه ،
به بی ئه وه بیسی بلی : (اروه عنی ، او اذنت لک فی
روایت ، او نحو ذلك) ئه مه به لای گه لی له موحه ددیشه کانه وه پینگهی
نه قل به بو ئه وه حدیثانه له وه شخصه وه ، حه تا ئه گهر
بلی : ریوایتیان مه که له منه وه ، ههر ئه توانی ریوایتیان بکا ئیهوه ،
به لام شیخ (ابن الصلاح) ئه فه رمویت : موختار وایه که دروست نیه
بو تلمیز ریوایت بکا له وه شخصه وه بهم پینگه به ؛ چونکی وا ئه بی
ئه وه کتبه له (مسموعات) ی پاوی به که ئه بی ؛ به لام له بهر ئه وه که
خه له لکی تدا ئه بی ئی زنی کس نادا ریوایتی بکن ئیهوه •

قیسی حه ونهم : له پینگهی نه قل و نه محمول (وصیه) به کتیب ،
بهم جوړه شیخ (وصیه) بکا بو تلمیز که فلانه کتب لیه ریوایت
بکه ، خوی کاتی نه خو شینی مردنی یی یا پویشتی بو سه فه ری ، نه وه
ریوایت کراوه له بازی (سلف) وه - رضی الله عنهم - که په وای
داوه ریوایت بهم جوړه ، به لام ئه مه زور دووره یا زه لله ی عالمه
یا خود ته ئویل ئه کری به وه که تلمیز ئه توانی به شیوه ی (وجاده)
ریوایتی بکا ، وه کو له مه ولاره شهرنجی دیت •

قیسمی ههشتم : (وجادة)ه واته : دهسكهوتسن ، بهم جوره
 ئینسانێ به یارمهتی خودا کتیی موحهددیتیکی دهست بکهوی که چهند
 هه دیشی تیدا بئی ، وه ئه مئیش نه گه یشتوو به خاوه نی ئه و کتیه و
 پریوایه تی لێ وه نه کردوو وه له لای ئه ویشموه ئیجازه ی دهست نه کهوتوو ،
 ئه مه بو ئه و که سه دروسته بلئی : (وجدت بخط فلان ، او قرأت بخط
 فلان ، و یذکر شیخه ، ویسوق سائر الاسناد و المتن معا) .

وه ئه مئا په فتار کردن به معنای ئه و (مرویات)ه له لای گه لئی
 له موحهددیشه کان دروست نه ، به لام ئه وه ی پاسته و بازی (محققین)
 جهزمیان ناوه به سه ریا ئه مه یه : مادام ئه م شه خصه باوه پی وایێ که
 ئه و (مرویه)ه (مرویه)ی فلانه واجه که په فتاری پی بکری .

x x x

ئادابی طالبی هه دیش

طالبی عیلمی هه دیشی شه ریف
 ئه بی رابگری دهروونی نه ظیف
 دهروون کاسه یه بو عیلمی ره هبه ر
 چون ئه بی پر بی له زاری خه ته ر ؟
 هه تا بتوانی به یاری خودا
 دل پاکاته وه له فیتنه و سه ودا
 ئیخلاص بو خودا بکا به مایه
 به مایه ئینسان ئه گا به پایه
 ته زکیه ی نه فمسی (اماره)ی ئینسان
 فه رزه له خولگی ناچیزی نوقصان

(حقد و حسد و بخل و استکبار)
 عجب و غرور (سومعهی ناهه موار)
 له تاوی غه ضه ب له شه هوته پرائی
 له هه وای فیسق و کاری نادانی
 له باقی وه صفی په ذیله ی ئینسان
 نه گهر ریکه وی فه ضله بو ئینسان
 نه سبابی نه مه یش فه یضی خودایه
 نه مجار صوحبه تی خاوه ن ته قوایه
 خاوه ن ته قوایئ نه هلی په شاد بی
 یانی لایقی پایه ی ئیرشاد بی
 پاش نه وه ته رکی کرده وهی حه رام
 به ده ست به زمان به باقی نه ندام
 نه مجاره نه دای هه موو واجبات
 جا سو ننه ت نه خسوس له (مؤ کدات)
 نه دهب له ئوستاد هه م له په فیقان
 تایبه تی له گه ل به رزه سه دیقان
 جا میهره بانئ و دلسوزی و ئینصاف
 ئیصلاحي (ما بین) له کاتی خیلاف
 قه ناعه ت کردن به قووتی شه خصی
 (مسخر) نه بوون بو هه وای نه فسی
 عزیزه تی نه فسو و خولکی سه خاوه ت
 ئینسان به رز نه کهن له بو سه ماوات

با شهرم و حهیا نه بن به مانع
 له پرساری مامۆستای جامع
 تا حالی نه بی له وهی ته یخوینی
 نه که ی له و جیگا هه نگاو هه لبینی
 نه و دهرزه خویندت لیی غافل مه به
 له (حل و تحقیق) قهت ماتل مه به
 عیلم دینه جی به (ممارسه)
 به حیفظی (متون) یا (مدارسه)
 که تمی فه وائید مه کهن له یاران
 سهخی بن وینهی هه وری به هاران
 ته حقیقات بکهن به (مجامله)
 به شیوهی شیرین بی (مجادله)
 نه وهی دهروونی یاران پریش نه کا
 چاوی دلی خوی خاوهن ئیش نه کا
 زۆر کهس بی بهش بوون له به هره و پایه
 به (مجادله) ی بی سوود و مایه
 نه مه بوو ئاداب بو شه خصی طالیب
 له بو (مکاسب) یا بو (مواهب)
 (وقفنا الله لحسن الآداب
 مع الاصحاب ومع الاحباب)

x x x

نادابی (محدث)

موحه دديت کاتي بۆ خوی پی گه یشت
له پوچی مه عذا به حهق تی گه یشت
هر کهس طالیب بی بۆ به یانی نهو
ئیفاده ی فهرزه له سه ر شانی نهو
ته مه نی ئوستاد ناگری به مه به ست
سی بی یا چل بی په نجا بی یا شه ست
به لی بۆ به رزی مه قامی ئیر شاد
به (کهل) ی باشه ئیفاده ی ئوستاد
چاک وایه له بۆ شه خصی موحه دديت
پابگری یاسای (شان و مقاییس)
که له و زانتر بی له شارا
نه یته ته حدیث به بی مودارا
پریعایه ی نه دهب فهرزه بۆ ئینسان
ئینسان به نه دهب نه گا به ئیحسان
مه نعی عیلمی خوی نه کا له موحتاج
به لی بۆ ته عیلم دابنی (منهاج)
نه گه ر زانتر له خوی بیینی
نهو که سه له بۆ طالیب بنوینی
نه گه ر وه ها بوو که موحتاج بوون به و
به (اشعاع) ی عیلم ده ربخا پرتو

بۆ ھەر مەوضووعی شاییح یا نہ فیس
 ئیحضارات بکا پیش کاتی تەدریس
 ویستی بیته سەر تەحدیث بۆ ئە نام
 دەستنوێژ بگری خیرە بۆ ئیسلام
 لە پاش دوو رکات سوننەتی (وضو)
 بی بۆ مەقامی تەدریسە کە ی زوو
 پروو لە قیبلە بی بە قەدەر ئیمکان
 موخلیص بی لە بۆ خودای (لامکان)
 لە پاش (بسم الله) و پاش ھەمدو سەلام
 دەس بکا بە دەرس بە یاری (علام)
 پەلە پەل نە کا دەرزی ئارام بی
 با عیبارەتی مەفھوومی عام بی
 بە دلسۆزانە بیته سەر وتار
 خۆی مەلوول نە کا لە سەر پرسیار
 بی جەوابی ھەق ھەل نەسی لە جی
 مادام جەوابی بۆ (ممکن) بی
 جەزای ھەر ھەرفی تا ھەو ھەد خیرە
 زیاتریش لە لای خودا بژمیرە
 جەزای کە لیمە ی (طیبە) ی ئینسان
 نەیلی رەحمەتە فەوزە بە ئیحسان

x x x

باسی ئەصحابی (گرام رضی اللہ عنہم)

کاتی حالی بوون لەم موھیماتە
بین دل پابگرن لەم کہلیماتە
پریوایە عاممە ی عولەمای (أبرار)
لە صەحابەوہ بوومان ہاتە خوار
ئەوانن لەسەر ئیختیاری حق
کران بە سوپای تەوحیدی (مطلق)
بە وان پرووناک بوو جیھانی تاریک
ئادەمی دەرچوون لە تۆزی تەشریک
ئەوان ھاوپرازی شاھی (رسل) بوون
بو سەرفەرزی دەلیلی (کل) بوون
ئەبێ بزائن صەحابی کئی یە
تاریفی چیه و خەلکی کام جئی یە ؟
(حقوق) یان زۆرە لەسەر موسولمان
قەت تەواو نابێ سوپاسیان بوومان
واجبی ئینسان وەفایە وەفا
ھەرگیز بئی وەفا ناگا بە صەفا
نیسبەت بەمانە پریعایە وەفا
وەفایە لەگەل (منبع الصفا)

x x x

تەئەرىفى صەحابى

صەحابى ذاتى (مؤمن) بە رەسول
پىي گە ىشتىبى بۆ بارەى (وصول)
هەردوو لە بۆ يەك يا ئەم وە يا ئەو
(رؤىة)ى بىي بۆ ئىلقاى پىرتەو
صوحبەت ساتى بىي يا مانگى يا سالى
بە هەر وەضعى بىي بە هەر شىئو وە حال
سەفەر و غەزاو رىوايەى هەبىي
يا ئەم وە صفانەى لە ئەلدا نەبىي
پىي ئەللىن (صاحب) لاي موحددشەين
(رضي الله عنهم أجمعين)
تەصەوور مەكەن شەرەفى صوحبەت
پىويستى بىي بە طوولى موددەت
ياخود بە جىهاد يا بە رىوايە
هەرچەندە عورفى (أصولي) واىە
بۆ داخى نارىي فەرزە زەمانى
بۆ داخى نوورىي كافي يە ئانى
كاتى دەر كەوى لە محەبىي پىرتەو
كافي يە لە بۆ بۆى صوحبەتى ئەو
بەللى (تفاوت) هەيە لە ناوا
بۆ كەم و زۆرى صوحبەت لە چاوا

له بۆ ږيوايهی هه ديشی شهريف
له بۆ جيهادو (تعب و تکليف)
به لام صوحبه تي عالی جه نابي
کافي يه له بۆ فه ضلي صه حابي

x x x

عه دآله تي نه صحابي (گرام)

هه موو نه صحابي شای (خير البشر)
عادلن به نه صص له نايه و خه بهر
به چهن (آدلله) ي صه ريحي نه قلتي
به چهن بورهاني صه حيحي عه قلتي
بازي بۆ (عموم) بازي بۆ (خصوص)
ده ليلي واضيح له عه يني (نصوص)
نایه تي (کنتم خير أمة)
بورهانه نه گهر خاوهن هي ممه تي
خي طابي ذاتي باري ته عالا
له گهل نه وان بوو دهره جه ي (أولي)
خوا ناوي بردن به (خير الامّة)
ئيتير له ناوا نه ماوه (غمّة)
ناميني گومان له جه لاله تيان
له به رزي پايه و له عه دآله تيان
نه صحابي هه زره ت شو هه داي خودان
له سهر نوممه تان له عه رضی مه يدان

شوهه دای خودا به بی عه دالهت
 نابی مهر له لای ته هلی جه هالهت
 چه زره تی په سوول به ته مری خودا
 بو صیدقی ته وان شه هادهت ته دا
 نه صحاب (شهدا) و چه زرهت (شاهد) ه
 له بو عه دالهت چه ن (مساعد) ه
 نایه ی (محمد رسول الله)
 بو هه موویانه به خاوه ن جاهی
 مه ته لی ته ورات مه ته لی ئینجیل
 ناهیللی بو که س ده سیسه و ته ئویل
 نایه تی (لقد رضي الله)
 بو ته هلی به یعه ی (رضوان) به هابوو
 سویندی ته کیدی خوا له سه ر په زا
 (محکم) ه وینه ی ئیبرامی قه زا
 (والسابقون الاولون من)
 بخوینیتته وه ئینسانی (مؤمن)
 ته زانی خودا به شارهی داوه
 به هه شت بو ته وان حازر کراوه
 نه سخ مه حاله بو ته خباری حق
 مه عنای (محکم) ه راست و (محقق)
 (حسبك الله ومن اتبع
 كاف لعبد بالعقل استمع

ثاني اثنين اذ هما في الغار
 بۆ ئەبو بەكره و پەسوولى نازار
 ھەدىشى (لعلّ الله اطلع)
 بۆ ئەھلى بەدرە (فانتبه واسمع)
 بېجگە لەمانە ئايەت و ھەدىت
 زۆرن بۆ مەدھى ھەجىبى شەرىف
 نامەوى تەطويل بەدەم بە كەلام
 بۆ ياران پەضاو بۆ پەھبەر سەلام
 با دەلىلىكى ھەقىقىتى بەين
 بۆ نوورى ھەين و بۆ تەنوورى زەين
 (عقلا) رەسوول پەرسالەى عام بى
 ھەكو ھەلمەى (فوق الاعلام) بى
 دىنى (ناسخ) بى بۆ ھەموو ئەدىان
 ھۆكمى باقى بى تا ئاخىر زەمان
 دەستوورى دىنى كەلامى و ابى
 ھەمو سى ئايەى ئىعجازى تىبابى
 كەس موعارەضەى نەكا بە قەدەر
 لە بەلىغانى (جنى) يا (بشر)
 ئەبى ئوممەتى ئوممەتى و ابى
 لەبۆ ئەو دىنە ھاو (مستوى) بى
 واتە مىللەتى چۆن ھەر ئەمىنى
 ئەبى ئوممەتى و اخوى بنوئىنى

له گه لی وادا ئه وهی (أكبر)ه
 هاوچه رخه کانی ذاتی په هبه ره
 چونکی مه علوومه که یاراننی نه و
 نه وه ل ئاوینه ن بۆ عه کسی پرتو
 که و ابو و نه صحاب (خیر الامّة) ن
 بۆ دین و دونیا خاوه ن هیممه تن
 ته ماشایی تر به ره و حه قیقه ت
 یانی بۆ یاسای سه ییری طه بیعه ت
 نه شرف گه لیکن مونکیری خو بن
 خاوه ن نه خلاق و خو ش گو فت و گو بن
 بۆ دامه زراننی دینی خودایی
 به مه عنای واقیع بینه فیدایی
 نه مه صیفه تی یاراننی نه و بوو
 له هیچ گه لیکندا نه م حاله نه بوو
 چونکی بۆ خودا بوون به فیدایی
 دایاننا هموو مایه و دارایی
 هه تا نه م دینه دامه زرا به حق
 گه یشته ئیمه طه به ق به طه به ق
 نه ظه ر به دیققه ت له حالنی نه وان
 کارو نه خلاق و که مالی نه وان
 نه وه ی لایق بوو بۆ پایه ی ئیسلام
 نه عیلم و عه مه ل له ئیخلاصنی نام

گه لئی کاتب بوون بۆ (خیر البشر)
 گه لئی قورئانیاں هه موو کرده بهر
 گردیان کرده وه له سهه ر ئیهتیمام
 پاش فهوتی چه زرهت (علیه السلام)
 هه تا نه فهوتی شاده ستووری دین
 سهه رگردان نه بن جومله ی (مسلمین)
 (ایضاً) جاری تر پاش ماوه ی چه ن سال
 گردیان کرده وه به ئیخلاصی حال
 بۆ لوجنه ی به رزی یارانئ ئه مین
 عه لی یه کئی بوو له لوجنه ی ته مکین
 له سهه ر لوغه تی فه صیحی قوره یش
 (أفصح الناس أعلاهم في العیش)
 عاله م که وته سهه ر ته نها یاسایی
 ئیختیلاف نه ما له پرووی دونیایی
 خزمه تی وه ها کئی ئه یکا بۆ دین
 بۆ پاراستنی ئه حکامی ئایین
 ئه گه ر ئه م کاره لای نائهمین بی
 ئه بی ئه مینی لای (خائنین) بی
 به چکه ی خاوه ن مال له برسای بمری
 به چکه ی به د ئه حوال جینگه یان بگری
 صه د (معاذ الله) له بیر ی به د حال
 هه ر فیکری یاران پرووی واله که مال

كه و ابڻي ته صحاب (خير الامه) ن
 بو دين و دونيا خاوهن هي ممه تن
 به به رزي عيلم و به به رزي عه مهل
 قهت غافل نه بوون تا کاتي ته جهل
 به ماوهي چل سال به سوپايي کهم
 به چه کي که متر له روم و عه جهم
 به چه کي دين و عه زيمه و ني خلاص
 بو هه مو و جيهان گه ران به (نبراس)
 بوون به کاره بای صه فاي عالهمي
 بوون به باره گاي وه فاي ناده مي
 عالهميان داگرت له م په رو له ويه پر
 بو به ني نادم بوون به خير و فه پر
 له هه ر ولا تي که دائه مه زرا
 ته توت نه مانه بو عالهم بران
 حوكميان يهك بوو بو گه و ره و بچووك
 خه رجيان هه لگرت له گران و سووك
 (مصحف) ده ستوورو مز گهوت دادگا
 قه راري حاكم به حوكمي خودا
 به ماوهي چل سال ته م کاره بيان کرد
 کام (فاتح) وا بوو له گه ل ده ست و برد
 ئيمه چيمان کرد نه وسا تا ئيسته
 غه يري پاشکيه و تن ده سته به ده سته

هەر کەس زانا بێی لە واقعی حال
 ئەزانێ یاران گەیینە کەمال
 کەس ناتوانێ بێ شەرمی بکا
 مەگەر سا ناکەس دڵ گەرمی بکا
 واتە ئینسانی طەبیعت (سافل)
 دوور لە تەئریخ و وەضعی (محافل)
 کە وابوو ئەصحاب (خیر الامّة) بوون
 بۆ دین و دنیا خاوەن هیممەت بوون

x x x

تەرتیبی فەضل

تەرتیبی یاران بۆ فەضل و تەمکین
 یە کەم خولەفای بەرزى (راشدین)
 لە پاش ئەمانە باقی (عشره)
 مەشهوورن هەموو بە (مبشره)
 (سعد و سعید) و جا (طلحه و زبیر)
 (عبدالرحمن) ی خاوەن فەضل و خەیر
 ئەبو عوبەیدە (أمین الأمة)
 فاضت علیهم أنواع الرحمة)
 ئەمجار ئەهلی (بدر) جا ئەهلی (أحد)
 نائیل بە پەضای خودا تا ئەبەد
 پاش ئەمان ئەهلی (بیعة الرضوان)
 خودا پرازی بێی لە هەموو ئەوان

ئەمجارە باقى ئەصحابى كىرام
 (رضى الله عنهم الملك العلام)
 طەبەقەتەشيان بە قەولى حاكم
 دوازده طەبەقەن خاوەن (معالم)
 يەكەم : ئەوانەى لە شارى مەككە
 ئىسلاميان وەزگرت بى شوبهەو لەكە
 دووهم : ئەصحابى (دار النداو) بوون
 ھەموو دلدارو بە (مروە) بوون
 سىيەم : موھاجىر بوو ھەبەشستان
 لە دەستى (كفار) طەبىعەت پەستان
 چوارەم : ئەصحابى (عقبەى) (أولى)
 ەدەدىان شەش بوو مەحبووبى مەولا
 پىنجەم : ئەصحابى (عقبەى) دووهم
 ەدەدىان دوازده طەبىعەت ئەكرەم
 شەشەم : سايقان لە (مھاجرین)
 لە (قوبا) گەيىن بە شای (مرسلین)
 طەبەقەى ھەوتەم : سوپای ئەھلى (بدر)
 لەلای خوداوە خاوەن پایەو قەدر
 ھەشتەم : ئەصحابى ھىجرەو (أذیہ)
 بەنى غەزای بەدر تا (حديبہ)
 نويەمىن : ئەھلى (بيعة الرضوان)
 خودا رازى بى لە ھەموو ئەوان

ده یه م : موهاجیر بی شو بهه و له که
 پاش (جدیبیته) و پیش فه تحی مه ککه
 یازده : نه وانن له فه تحی مه ککه
 ئیسلامیان وه رگرت له سه ر به ره که
 دوازده : منالان که هزره تیان دی
 له فه تحاو هججی ویداعی هادی

x x x

نه صحابه راوی یه کان

گه لئی له نه صحاب له سه ر عینایه ت
 بوون به خاوه نی به هره ی ریوایه ت
 ریوایه تیان کرد سوننه تی په سوول
 له قه ول و فیعل و ته قریری مه حصوول
 شهش کهس له وانن زیاتر له باقی
 ریوایه تیان کرد (علی الاطلاق)
 نه ووه ل له وانن (ابو هریره)
 عه بدوره حمانی سه لیلی (صخره)
 دووهم عه بدوللای (ابن عمر) بوو
 له دین و دنیا خاوه ن ته مهر بوو
 سییه م (عائشة ام المؤمنین)
 خاوه ن شه طری دین به قه ولی نه مین
 چواره م جابیری (ابن عبدالله)
 ریوایه ی زور بوو له (رسول الله)

پینجهم (عبدالله) ی (ابن عباس) بوو
صاحیبی عیلمو حه قیقه تناس بوو
شه شه م ئه نه سی کوری مالیکه
له ریوایه تدا (خیر السالك) ه

x x x

خاوون فه توکان

به لام زور به یان له باره ی فه تو
(ابن عباس) بوو شای ئه هلی ته قوا
(ثانی عبدالله) ی کوری عومه ره
جا (ابن الزبیر) خاوون ئه ماره
عه بدولائی (ابن مسعود) ی شه ریف
هه رچه ن عالم بوو عالی ظه ریف
به لام چونکی زووا وه فاتی فه رمووی
له (عبادله) ی زور فه تو نه بوو
(ابن مسعود وزید بن ثابت
ابن عباس) ی عالی قانیت
صه حابه زور بوون له ئه هلی ته قوا
(مفید) بوون بو ناس به نه شری فه تو
(مسروق) فه رموویه : عیلمی صه حابه
گه یشته شه ش کهس خاوون نه حابه
(عمر وعلی زید بن ثابت
ابی بن کعب) قاریتی قانیت

(عبدالله ابن مسعود) ی شهریف
ههم (أبو الدرداء) زاهیدی نهظیف
له پاش ئەمانه ماوه بۆ دوو کهس
بۆ (علي وابن عباس) ی ئەقدهس
پاوی له حەزرەت گەلی ئەصحابن
(کثیر وقلیل) خاوەن سهوا بن

x x x

ژمارە ی ئەصحابه

حەفتا هەزار کهس له غەزای (تبوك)
ئەهلی ئیخلاص و جیهادی مه برووك
چل هەزار ئەصحاب له حەججی ویداع
ئەهلی مه ناسیک (راوي بالسماع)
وه فاتی فەرموو (سید الاحباب)
له سه دو چوارده هەزار له ئەصحاب
له وانە ی هەموو ئەهلی سه ماع بوون
له بابی دیندا به (اطّلاع) بوون
چوارده هەزار کهس به جیاوازه
به جییا ن هینا نوژی جه نازه
ئەوه یه مه ولوو ئەمانه ن یاران
(غرّة الجبهه) ن بۆ رۆژگار ان

x x x

نهووهل كهسي موسولمان بوو له ياران

نهووهل ئينسانئ كه موسولمان بوو
به عهدهي ئيمان خاوهن نه مان بوو

له پياواندا بوبه كړي (صدّيق)
نائيل بوو به جاه به فه يضي (تصديق)

له منداآنا (علي = حيدر) بوو
شيري خودايي شيري خه يبه ر بوو
له مه واليدا زه يدي موخته رهم
له عهده كاندا بلالي نه كرم

له ژنان دايه خه ديجهي (عليا)
سه ييدهي نافرته بو دین و دونيا
ناخر نه صحابي كه (متوفی) بوو
داخلي په وضه ي (دار الصفا) بوو

(عبدالله بن عمر) له مه ككه
(متوفی) بوو له سه ر به ره كه

له مه دينه دا بو حوكمي خودا
صه جابي (جابر بن عبدالله)

هرماسي كوري زيادي شه ريف
له يه مامه دا گه يشته ته شريف

(واثله بن الأسقع الامام
متوفی) بوو له دمشقي شام

(عبدالله بن بسر) له (حمص)
 (متوفى) بوو به فه يضى (مختص)
 له فه له سطيندا عروسى ئيسلام
 (أبو أبي) بوو (ابن ام حرام)
 عبدالله بن أبي أوفى) بوو
 له شارى كوفه (متوفى) بوو
 (أنس بن مالك ، موصوف) به نه صره
 (متوفى) بوو له شارى به صره
 ئاخر كهس له ناو باديهى ته عراب
 سه له مهى (ابن أكوع رفيع الجنب
 عرس) به كونييهى (ابن عميره)
 ئاخر وه فاتى خاكي جه زيره
 (عبدالله بن الحارث) له عه صرا
 (متوفى) بوو له خاكي ميصرا
 (رويفع ابن ثابت) ي وريا
 ئاخر پراحيل بوو له ته فريقيا
 (ابو طفيل) ي مه شهوور به (عامر)
 له شارى مه ككه ئاخري ئاخر
 هه تا سه حابى ما بوون له دونيا
 دونيا پر نوور بوو به پوتبهى عوليا
 ته وان كه نه مان ته و نووره نه ما
 له گهل ته رواحيان سه ركهوت بوو سه ما

x x x

تابعی کین

له پاش ناسینی مه عنای صه حاجی
باشه بناسین گرۆی تابعی
بلیّ تابعی و تابع له بوّ فورد
ئیطلاقی ته وه جائیزه و بیّ گورد
موطنه قی تابع به موطنه ق مه گره
تابع به ئیحسان مه قصوده له گره
(حاکم) بوّ ته عریف کردی به کافی
سه ماع یا لبقا بیّ صوحبه ی عورفی
یه عنی تابعی ئینسانئ وایه
له صه حاجی وه بیبی ریوایه
یا (ملاقاة) ی صه حاجی بکا
هه رچهن هه دیشیش ریوایه ت نه کا
(أبو عبدالله) ته لئّ : تابعین
پازده طه به قهن بوّ فه ضلّ و ته مکین

x x x

یه کهم ته وانه که (مظفر) ن
به لبقای ده کهس که (مبشّر) ن
به وینه ی قه یسی (ابن أبی حازم)
ته بو عوثمانی نه هدیی جازم
(أبو وائل و قیس بن عباد
حضین بن المنذر) ی دلشاد

هه م نه بو په جای عه طاریدی باو
(سعید ابن المسیب) به ناو
بازی که س نه لئی : (سعید) وا نیه
پۆله ی زه مانی گه وره ی (ثانی) یه
ویلا ده تی بوو له عه هدی عومه ر
نه یدی بوو عه هدی صیددیقی نه نوهر

x x x

طه به قه ی دووهم (مخضرم) ه کان
نه وانه که بوون له هه ردوو زه مان
عه هدی جاهیلی و زه مانی ئیسلام
به لام صوحبه تیان نه بوو به مه رام
وینه ی (سوید) ی (بن غفله) ی کیندی
(عمرو بن میمون) به نیسبه ت نه ودی
نه بو عو ثمانی نه هدی نیسبه ت
وه کو (عبد خیر) خاوه ن مه عرفه ت
(ابو مسلم) ی نیسبه ت (خولانی)
(احنف بن قیس) شه خصی په ببانی
غه یری نه مانه یش گه لئی مه وجودن
له تابیعیندا هه موو مه سعوودن

x x x

طه به قه ی سییه م بناسه بو دین
له (اکابر) ی زومره ی تابعین

فوقه‌های سه‌بعه‌ی شاری مه‌دینه
 خوا به‌شمان بدا لهو فیکهو دینه
 (سعید)ی (ابن‌المسیّب) یه‌که‌م
 قاسمی کوری موحه‌مه‌د دووهم
 عوروه‌ی کور زوبه‌یر شه‌خصی سییه‌مین
 خاریجه‌ی کور زه‌ید شه‌خصی چواره‌مین
 (ابو سلمه بن عبدالرحمن)
 جا (ابن‌یسار) به‌ ناو سوله‌یمان
 جا (عبیدالله بن عبدالله)
 ابن‌عتبه‌) یه‌ موخلیصی خودا
 (ابن‌المبارک شیخ‌النجبا)
 ته‌بو سه‌له‌مه‌ له‌وان ناو نابا
 دائه‌نی (سالم‌الفقیه‌البرّ
 ابن‌عبدالله ، وهو ابن‌عمر)
 ته‌مانه‌ هه‌موو ته‌هلی حیجازن
 خاوه‌ن حه‌قیقه‌و دوور له‌ مه‌جازن
 ته‌فصیلی هه‌یه‌ باقی‌طه‌به‌قات
 قامی مه‌ربووطه‌ به‌ (مراجعات)

x x x

فائیده‌یه‌ که‌ بیزانی چاکه
 عیلم‌کاره‌بای ده‌روونی پاکه

ئىختىلاف ھەيە لەلای (عالمین)
 كئىيە ئەفضەلى زومرەى تابيعين
 ئەھلى مەدينە ئەلئین : (سعيد)ە
 (ابن الميِّب) زاناو پەشيدە
 كووفەيى ئەلئین : وەيسى قەرەنى
 مەحبووبى قەلبى مەولای مەدەنى
 بەصرەيى ئەلئین : ھەسەنى بەصرى
 ئەم ذاتە گەلئى مەشھوورە قەدرى

x x x

ئەلئى ئەبوبەكر خاوەن بەرەكات
 ئەوھى سەييدە بۆ تابيعيات
 يەكەميان (حفصە) كچى سیرينە
 گەورەى ژنانە لەو تابيعينە
 دووھمىن (عمرە بنت عبدالرحمن)
 خاوەنى دینى بئى لەككەى جوان
 جا (ام الدرداء صغرى ھجيمە)
 وەيا (جھيمە) خەيلئى سەليمە
 (قال ابن الصلاح : قال ابن حنبل :
 عفى عنهما الملك الأجل -
 ليس أحد" أكثر فتوى
 من الحسن البصري وعطا)

(عطا) له مه ككهو (حسن) له به صره
بو ديني ئيسلام بوون به نه صره

x x x

ثم (فوائد) ه وه رئه گري وريا
چراي دهروونن بو دين و دونيا
فه يضي ته صحاب و فه ضلي تابيعين
(رضي الله عنهم أجمعين)

قته ته و او نابن به نامه ي ئيمه
بهس موحه به تيان هه ميشه پيمه

(يحشر المرء مع من أحب)
کردوومه بو خووم به ته علامه طلب

به ندهم بو خوداي قه ريبي سه ميع
غولام له بو ره سوولي شه فيع

دوستي ته صحابم له گهل تابيعين
دوستي ئيمامان له موخته هيدين

موحبيبم له بو ئالي به يتي پاك
له ماوهي ژينا تا ته پرؤمه خاك

خادمم له بو ته ولياي كاميل
ههم له بو هه مو عوله ماي عاميل
موخاليف له بو ته ربابي بيدعت
موافيق له بو ته صحابي سوننهت

(علی ما کان رسول علیہ
واصحابہ الکرام لدیہ)
(نامی) له فهضلی خودا راجی یه
داخل بی له ناو فیرقهی ناجیه
لهسهر ته کراری ته وحیدی خودا
لهسهر ئیمانی به (رسول الله)
جهزای که لیمه ی طهیبه ی ته وحید
(دخول الجنة بالفضل المزید)
به م (تفاؤل) ه زور دل دارام
فهضلی مهزیده حوسنی خیتام

x x x

ئهو ی قهرار دراوه له لای موحه ددیشیدا : صحابی عیاره ته له
موسولمانی که حهزرتی (محمد المصطفی - صلی الله علیه وسلم) ی چاو
بی کهوتبی یا حهزرت چاوی به و کهوتبی ، یاو بی یا زن ، گوره
بی یا بجوړه هرچند مندالی ناو یشکهش بی ؛ چونکه مه بهس له
صحابی ئه وه به به و پایه و شهرفی (رؤیة وملاقة)ه فائیز بوو بی ، وه
ئهو ی که ئه لئین : صحابی ئه بی صوجه تی بو حهزرت بوو بی له
ماوهی سالی یا زیاترداو (مجالسه) ی بوو بی له گه لیا ، ئه وه عورقی
عوله مای ئو صوله ، وه له واقعدا ئه و نموعه که سانه شهرفیان زوره
به لام موحه ددیشه کان مه بهستان شهرفی صوجه ته و بهس •

گه شستن به شهرفی صوجه ت ثابت ئه بی به (تواتر) وه کو صوجه تی

گه لئ له ئەصحابه كان ، وه يا به شوّرت كه متر له (تواتر) وه يا به
ئەخبارى ئاحاده وه كو نووسراوه له كتيه كاندا .

بزائن كه ئەصحابى كيرام صيفه تىكى شه ره فيان ههيه عياره ته له وه
كه پرسيار ناكړئ له عه دآله تيان ، واته : به كئ ناتوانئ (تسردد) بكاو
پرسئ له وه جهى عه دآله تيان ؛ له بهر نه وه ته عدیل كراون به نه صسى
كىتابو سونه تى نه به وئى وئى جماعىي نه و موسولمانانه كه ئىختياريان پئ
ئەكړئ له ئىجماعدا ، جا نه صسى ثابته زوړن :

يه كه م ثابته تى (كتم خير أمة اخرجت للناس) موفه سيره كان
ئىتيفاقيان بووه كه ئەم ثابته له شه تى ئەصحابى ئىغمبره را - صلى الله
عليه وسلم - وارىد بووه ، وه ئەگەر (تازل) بكهين (جدلا) كه بؤ
هه موو ئوممه تى حه زره ته ، ئەمجاره ئه وانئش داخلىن له و كۆمه له ي
ئوممه ته دا ، وه به موباشه ره نه و خىطابه پروو له وان ئەكا ، وه زياتر له وه
ئاخرى ثابته كه نيشانه يه كه به يان ئەكا ، وه كو : ئەم به مه عرووف و
نه يئ له مونكه ر كه له واندا به ساغى هاتوو ته چىگه و برنجى (معروف)
كه ئىمانه و ناشرى نترينى (منكرات) كه كو فره ، ئەوان به ئەمرو نه يئى
هو عالمه بيان كرده وون .

دووم ثابته تى (وكذلك جعلناكم أمةً وسطاً لتكونوا شهداء على
الناس ويكون الرسول عليكم شهيداً)^(۱) وه ئەم ثابته خىطابه له گه ل نه و
كه سانه دا كه له و پوژده دا حازر بوون بؤ به جيه تانى ئادابى دىنى
ئىسلام ، جا كۆمه لئى كه خودا بيان كا به شاهيدى كرده وه ي ئاده مسزادو
حه زره تى بكا به شاهيد له سه ر ياكى ئەوان ئەبئ بايه ي عه دآله ته و
سه ره رزيان ثابت بئ .

(۱) ثابته تى ۱۴۳ له سووره تى (البقره) .

سینہم ٹایہ تی (محمد رسول اللہ والذین معہ أشداء علی الکفار رجاء
 بینہم تراہم رکعاً سجداً یبتغون فضلاً من اللہ ورضواناً سیماہم فی
 وجوہہم من أثر السجود)^(۱) ئیسٹہ ٹہم ٹایہ تہ شہریفہ بہر لہ ہہ سوو
 شتی ئیعلانی بازی صیفاتی عالیہ ٹہکا بو ٹہ صحابی ینغہ بہر - صلی اللہ
 علیہ وسلم - کہ ہہر بو ٹہ وان لایقہ ، وہ کو ٹہوہ کہ ئیمانسان ٹہوہ ندہ
 ساغہو بہ قوودتہ خاوطن شیددہ تن بہ سہر موخالیفاتی ئیسلامداو لہ بہ نیسی
 خوئیاندا میہرہ بانن ، وہ دہربارہی عیادتہ کسردن (مواظب) و خاوطن
 ئیستقامہ تن بہ نہوعنی کہ نشانہی نووری ئیمان و عیادتہ لہ
 ناوچاوانیاندا دیارہ لہ گہل ٹہوہدا بہ عیادتہ تی خوئیاندا ناناژن و داوای
 فضل و رحمتہ و رضا لہ خودا ٹہ کهن . وہ خودا بہ مہ ئیکتیفای
 نہ کردوہہ باسی ٹہوہی کردوہہ ہہرچہ ند ٹہم صیفانہ ہہیہ بو یان و لہ
 (تہورات) دا ہہیہ لہ (ئینجیل) یشدا ٹہ حوائکی تریان ہہیہو بہ یانسی
 کردوہہ ، وہ پاش ٹہمانہ و وعدہی (مغفرہ) و ٹہجری گہورہی یتداون ،
 جا بہ ئینصاف ئینسان تہ ماشای ٹہم ٹہوصافہ بکا بو ٹہو ٹہ صحابہ کیرامہ ،
 تہزانی ٹہمانہ لہ ٹہشرافو ٹہخاری ٹوممہ تی ئیسلامن ؛ چونکسی بو
 ہیح طہ بہ قہبہک لہ طہ بہ قاتی ٹوممہ تی ئیسلام ٹہم جوڑہ تہ عریفہ نہ کراوہ و
 وعدہ ہیشی بو (مغفرہ) و پڑہ ضای لہ وان حہققہو موافیقی واقعہ و (نفس
 الامر) و ٹہو ذاتانہ ٹہجری عظیم و پایہی بہرزیان ہہیہ لہ لای خودای
 تہعلا لہ دونیاو قیامتہ تدا - رضي الله عنهم اجمعين - .

چوارہم ٹایہ تی (لقد رضي الله عن المؤمنين اذ يبايعونك تحث
 الشجرة)^(۲) ٹہم ٹایہ تہ نازل بوو لہ شہنی ٹہوانہدا کہ (بئعہ) یان کرد بہ

(۱) ٹایہ تی ناخری سوورہ تی (الفتح)

(۲) سوورہ تی (الفتح/۱۸)

حەزەرەت - صلی اللہ علیہ وسلم - و زمارەیان لە ھەزارو چوار سەد
 بوو ، ئەو کاتەدا قورەیشەکان مەنەمی حەزەرەتیان کرد لە چوونە
 ناو شاری مەککە بۆ بە جێھێنانی ەمەرە ، وە لە کاتی (بیعە) کەدا لەبەر
 ئەوە کە عوتمانی کوپی ەففان چوو بوو بۆ شاری مەککە دەستی خۆی
 دانا لە ناو دەستی خۆیدا بە ئیعتباری ئەوە دەستیکی دەستی خۆیەتی و
 ئەو دەستەکە دەستی عوتمانە ، تەماشای ئەو سوێندە بکەن کە
 خودا دەری پرپووە لەسەر پەزنامەندی خۆی لەو کۆمەڵە ئەصحابە ، وە
 تەماشای ئەو وەعدە بە نەصرەت و غەنیمەتە بکەن بۆیان و خودا جێھێجێتی
 کرد بە ماوەیەکی کەم .

بِنَجْمِ ثَابِتِي (وَالسَّابِقُونَ الْأُولَى مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ
 اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا
 الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ^(١)) ھەر موسولمانێ کە فام و
 ئیمان و ئینصافی بێت و تەماشای ئەم نەصصە جوانە بکا لە شەئنی ئەو
 کۆمەڵە موھاجیرین و ئەنصارەو پەپرەو کانیاندا بە دڵ تەصدیق و بساوە پ
 ئەگا بەو کە هیچ کەس لە موسولمانان ناگاتە پایەیی ئەوان ، وە ئەوان
 لە ھەموو کەسێ لە ئوممەتدا پایە بەرزترن .

وە بۆ تەحقیقی صیفەتی (سابقین) لە موھاجیریندا ئیستیفاق ھەبە
 لەسەر ئەوە ھەر موسولمانێ لە پیش تەحویلی قبیلە لە (بیت المقدس) ھوو
 بۆلای (کعبە)ی شەریفە ھیجرەتی کردی بۆ مەدینەیی مۆنەووەرە ئەوە لە
 (سابقین) ھوو ئەو قسەبە لەباش سائیک و شەش مانگ لە ھیجرەت ھاتە
 جێگە . وە بەعضی ئەفەرموون : ئەھلی غەزای بەدرە . وە بازێ

(١) سوورەتی (التوبة/١٠٠) .

نه‌ئین : نه‌هلی (بیعة الرضوان) ه وه (سابقین) له نه‌نصار نه‌هلی (عقبه‌ی
یه‌که‌م و دووه‌م و سینه‌مه به ییضافه‌ی نه‌وانه که له نه‌ووو‌لی و صوولی
حه‌زره‌ت - صلی الله علیه وسلم - به مه‌دینه‌ی مونه‌وو‌ره یارمه‌تی و
خزمه‌تیا‌ن کرد هه‌تا دامه‌زرا و مزگه‌وتی کرده‌وه ، وه جو‌مله‌ی (والذین
اتبعوهم باحسان) شامل دئی بو مابا‌قی موها‌جیرین و نه‌نصارو بو طه‌به‌قه‌ی
تایمین له‌پاش صحابه ، وه کو له کتیه‌ ته‌فسیره‌ کاندای نو‌سراوه .

وه ده‌لیل له حه‌دیشی شه‌ریفدا گه‌لئکه (من جمله) حه‌دیشی نه‌بو
سه‌عید که بو‌خاری له (فضائل الصحابه) دا پریوایه‌تی نه‌کا حه‌زره‌ت
- صلی الله علیه وسلم - فه‌رمووی : (لا تسبوا اصحابي فوالذي نفسي
بيده لو ان احدكم اتفق مثل احد ذهابا ما ادرك مد احدهم ولا نصفه)
دیاره زیادی نه‌جری صه‌رفی مشتئی له لایه‌نی یه‌کتی له‌وانه‌وه له‌سه‌ر
نه‌جری صه‌رفی میقداری کیوی (أحد) له ئالتون له‌به‌ر نه‌وه‌یه که
ئیمانی نه‌صحابه‌گان به هیزتره له ئیمانی غه‌یری نه‌وان ، چونکی
نه‌جری عه‌مه‌ل به قه‌د ئیخلاص و هیزی ئیخلاص تایمی هیزی ئیمانه .

وه به ده‌لیلی عه‌قلی هه‌ر عاقلئی ته‌ماشای کرده‌وه‌ی نه‌صحابان بکا
شوبه‌هی نامتئی له پایه‌و مه‌قاماندا :

یه‌که‌م قبوولی ئازار و زه‌حمه‌ت له‌سه‌ر ئیسلام له نه‌ووو‌لی
ئیسلامه‌وه ، وه هیزه‌ت کردنی بازنکیان بو حه‌به‌شستان دوو جار و
هاتنه‌ویان بو حجاز .

دووهم نه‌وه که کافره‌گان ده‌ریان کردن له نیشتمان و جیگه‌و پئیگه‌ی
خویان و کۆچیان کرد بو مه‌دینه‌ی مونه‌وو‌ره و قبوولی غوربه‌ت و
زه‌حمه‌تیا‌ن کرد .

سینه‌م پو‌جی خویان صه‌رف کرد له جهاددا بو به‌رزکردنه‌وه‌ی
دینی ئیسلام و دینی ئیسلامیان گه‌یاند به‌ عالمی مه‌شریق و مه‌غرب .

چوارم. یه کهم سه روکیان نه بو به کری صیددیق - رضی الله عنه -
 نه له باش وه فاتی حزرهت که قه بایل (مرتد) بوونه وه و منعی حقوقیان
 کرد پامی کردن و فتهی (سلیمه الکذاب)ی کوزانده وه که ویستی
 دینی ئیسلام به ریاد بکا . وه قورثانی که ریمی گرد کرده وه نایهت به
 نایهت و سووردهت به سووردهت . دووم سه روکیان عومهری کیوری
 خه طاب - رضی الله عنه - فهنجی (جزیره العرب) و شام و میصرو
 تیرانی ته و او کرد ، به نهوعی نه گهر نهو (فتوحات) له و چهر خه دا
 نه کرایه ئیسلام دانه نه مه زرا . وه سه روکی سیم عوئمانسی کیوری
 عه فغان - رضی الله عنه - بیجگه له وه دوو جار به هوی صهرفسی دارایی
 خویم وه له سه ندنی بیری (رومه) بو موسولمانه کان و صهرفسی مال له
 سوپای (جیش العسرة) دا که حزرهت - صلی الله علیه وسلم - فهرمووی
 (اشتری الجنة مرتین عثمان بن عفان) وه بیجگه له وه نه وه نه وه
 موخته روم بووه له لای حزرهت که یه که له دوا ی یه که کچی خوئی لئی
 ماره کرد وه ، نهو ذاته هات هه موو موسولمانانی له سه ر یه که له هجه
 قیرائته تی قورثان گرد کرده وه و شهنش نوسخه قورثانی له سه ر له هجه ی
 قوردهش نووسیه وه به ئیهتیم و لوجه ی بو ئیم کاره دامه زرانده
 حزرهتی عه لی (کرم الله وجهه) یه کئی بوو له و لوجه یه . وه نه گهر
 عوئمان نه خزمته ی نه کردایه هه ر له صه دری ئیسلام وه مملووقی
 موسولمانان له خویندنه وه ی قورثاندا ئیختیلاف و به ریشمانسی نه که وتسه
 ناویان . خو لاصه نه م ذاته گه وره مقاماته به م نه عماله مهردانان ئیسلامیان
 پاراست و پایه ی ده و امیان بو دانو حزرهتی عه لی (کرم الله وجهه) له
 هه موو نه م فرمانه مهردانان دا (معاون) یارمه تی ددرو (مناصر) یان بووه
 هه تا ئیسلام شه خصیه تی دامه زرا - والحمد لله - وه سه روکی چوارم

حضرت علی (کرم الله وجهه) له پاش وه فاتی حه زرهت - صلی الله
 علیه وسلم - و بجهند پروژی دل په ریشانی له (متوفی) بوونسی نو هاته
 مهیدانه وه بو ئیطاعه و فرمانبرداری یه کهم خلیفه ، وه له فیتالی
 ثعراب و (مسيلة الكذاب) و باقی موهیماتا دا نوموی که له ئیمکاندا بسی
 موانصه وه موشاعه دهی کردو به شی خوی له (عثمان) تی (واقعة یمامه)
 یه کئی له وانه جاری هی (حنفیة) بوو که بوو به (أم الولد) و موحه مدهی لی
 (تولد) بووه که نه غله شی عوله مای ئال بووه ئیلا (ابن عباس - رضی الله
 عنهم -) وه له زه مانی خلیفه ی دووهم (عمر بن الخطاب) به هموو
 نوعی موافقه و موافقه سی نشان داو (أم کلثوم) ی کچی خوی بو
 ماره کرد ، وه له موهیماتی پاوژدا حاضر بوو ، وه پاش وه فاتی
 عومر (بالذات) ئیمانی عمای خوی یه کئی له نه هلی (شوری) که
 ئیختیاری (عثمان بن عفان) کراو ته بریکی کردو ئیطاعه ی کردو له
 پاوژدا بوو ، وه له جهه ی قورئاندا حاضر بوو ، وه نو قورئانه ی له لای
 بوو ته سلیمی لوجته ی کرد ، وه له عصری خه لافته ی خویدا نوموی که
 له ئیمکاندا بوو له خزمته ی دینی ئیسلام جیه جتی کردو هموو
 خوله فا له یه ک رازی بوون و دوعای خیران بو یه ک نه کرد
 (رضوان الله تعالی علیهم اجمعین) وه له پاش ئیستیشهادی خلیفه ی
 چوارم وه کو خلیفه ی سیمه و دووهم به ئیستیفاتی حاضران حضرت علی
 حه سن - رضی الله عنه - ئیستیخلاف کراو شش مانگ له سهر پایه ی
 خه لافته بوو ، چا به ئیختیاری خوی ته نازولی کرد ، له بهر نومو
 موشاغه به له ناو موسولماناندا دهوام نه کا ، وه له سهر ته طبعی فهرمووده ی
 حضرت - صلی الله علیه وسلم - (ان ابني هذا سيد و يصلح الله به
 بین قسین عظیمین من المسلمین - رضی الله عنهم اجمعین -)
 وه ته ربیبی فضل له به نبی خویدا و مهابه که (عشرة البشره) له

باقی نهصحابه گه وره ترنو ته رتیبی خو یان به ته رتیبی خه لافهت قه رار
دراوه ، نه مجاره نهصحابی به در ، نه مجار نهصحابی (أحد) جا نهصحابی
(بیعة الرضوان) جا باقی نهصحابه کان - رضی الله عنهم -

وه طه به قاتیان دوا زدهن : یه کم : نهوانه نه نهووه لهو له مه کدهی
موکه پره مه دا موسولمان بوون • دووهم : نهصحابی (دار الندوة) • سینه
موهاجیرینی حه به شستان • چوارهم : نهصحابی عه قبه ی یه کم •
پنجهم : نهصحابی عه قبه ی دووهم • شه شهم : سایقین له موهاجیرین •
حه وتم نه هلی به در • هه شتم : نهوانه که له بهینی غه زای به درو
حاده ی (حدییه) دا هیجره تیان کرد بو مه ککه ی موکه پره مه • نویهم
نه هلی (بیعة الرضوان) • دهیم • نهوانه له بهینی (حدییه) و فه تحی
مه ککه دا هیجره تیان کرد • یازدهیم : نهوانه که له فه تحی مه ککه دا
موسولمان بوون • دوا زدهیم : نهو مندالانه که له چه رخی فه تحی
مه ککه و زه مانی (حجة الوداع) دا به خزمه تی حه زره ت - صلی الله علیه
وسلم - گه یشتن - خودا پازی بی له هه موو نهوانو اه تیمه یش له به ر
شه رفی نهوان - وه نهووه لی موسولمان له پیاوانی نازادا (ابو بکر
الصديق) و له پیاوانی به والی زهیدی کوری حاریشه له (عید) دا بیلالی
حه به شی و له مندالاندا (علی بن ابی طالب) و له زناندا (ام المؤمنین = خدیجه
بنت خویلد) حه رمی حه زره ت - صلی الله علیه وسلم - وه ناخری
نهصحابی کیرام له وه فاند (علی الاطلاق) نیسه بت به هه موو شوین
(ابو الطفیل عامر بن وائله الثقفی) که له شاری مه ککه دا له سالی صه دی
هیجریدا (متوفی) بووه ، وه کو موسلیم له صه حیحه ی خویدا
قه رمویه تی^(۱) • وه له مه دینه ی مونهووه رده دا (سهل بن سعد الانصاری)
(۱) - وه (ابن الصلاح) نه قه رمویت : ناخر (متوفی) له مه ککه دا

(عبدالله بن عمر) بووه •

بوو که له سالی نهوه دوو یه کی هيجريدا (متوفی) بووه . وه له کوروفندا
 (عبدالله بن أبي اوفى) که له سالی ههشتاو شهشدا (متوفی) بووه .
 وه له شاری بهصره دا (أنس بن مالك) بووه که له سالی
 نهوه دوو سندا وه فاتی کردووه . وه له شاری شامدا (عبدالله بن بسى)
 مازنی بووه که له سالی ههشتاو ههشتدا (وقيل :) له سالی نهوه دوو شهشدا
 (متوفی) بووه . وه هم ذاته ناخر که سیکه وه فاتی کردووه له وانه که
 بهره وه دررو قبیله کان نوژیان کردووه . وه بازی کهس نه لاین : ناخر
 کهسی که وه فاتی کردووه له شامدا (وائله بن الاسقع) بووه ، وه له
 دیمشقادا (متوفی) بووه بازی نه لاین : له (بیت المقدس) دا وه بازی نه لاین
 له شاری (حمص) دا له سالی ههشتاو پینجدا . وه ناخريان له (جزیره) دا
 (عرس بن عميرة الکندي) بووه . وه ناخريان له فه نسطیندا (أبو ابي
 عبدالله بن حرام) بووه په ییبی (عباده بن الصامت) . وه ناخريان له میصر دا
 (عبدالله بن الحارث بن الجزء الزبيدي) که له سالی ههشتاو شهشدا
 (متوفی) بووه . وه ناخريان له شاری (برقه ، رويض بن ثابت الانصاری)
 بووه . وه بزئی نه لاین : له نه فریقهدا (متوفی) بووه . وه ناخريان له
 یه مامه دا (هرماس بن زياد الباهلي) بووه له سالی سه دی هيجری یا سه دو
 دووی هيجريدا وه ناخريان له بادیه دا (سلمه بن أكوع) بووه له
 سالی ههفتاو جوار (متوفی) بووه . وه ناخريان له خوراساندا (بریده بن
 الحصب) بووه . وه ناخريان له سجستاندا (عداء بن خالد بن هوزه) بووه .
 وه ناخريان له نه صفه هاندا (نابتة الجعدي) بووه . وه ناخريان
 له شاری سه مه رقه ندا (فضل بن عباس) بووه ، وه نه لاین : (شم بن عباس)
 بووه . وه له شاری واسیط له غیرا قندا (لُبي) بووه له سه وه زنی
 (قصي) وه ناخري (متوفی) له به درری یه گاندا له موهاجیرین (سعد بن
 ابي وقاص) ناخري عه سه ره ی مو به شه سه ره بووه له وه قانساندا . وه له

نه نصاری به کان (أبو أسيد مالك بن ربيعة الساعدي) وه یا (ابو اليسر كعب بن عمر) وه تاخری نه زواجی هزرهت - صلى الله عليه وسلم - (ميمونة ، وقيل : أم سلمة) بووه - (رضى الله عنهما - وعن باقي الصحابة أجمعين) •

نه هلی ریوایهت له صحابه

ریوایهت کراوه له نه بو زهرعهی پازی که پرساری لی کرا له عهدهدی نهوانه ریوایهتیان کردووه له هزرهت - صلى الله عليه وسلم - نهویش فرمووی : کئی نه توانی ضهبطی نهوه بکا حاضری خزمهتسی هزرهت بووه ، له غزهوی (تبوك) هفتا هزار کس ، وه له (حجة الوداع) دا چل هزار کس ، وه کاتی که هزرهت - صلى الله عليه وسلم - مونهوه فقا بووه عهدهدی هدهو چوارده هزار صحابی مهوجوود بوونو چوارده هزار کس له صحابی ریوایهتیان کردووه له هزرهت نهوهو که لامیان لی بیستووه ، جا وتیان : (یا أبا زرعه) نهوانه له گوئی بوون ؟ فرمووی : نهملی مه دینهو مه ککهو مابهینسی نهوانو نهعرا بو نهوانه که حازی (حجة الوداع) بوون •

ریوایهت کراوه له نیمان (احمد بن حنبل - رضی الله عنه -) فرمووی به تی : شهس کس له نه صحابی هزرهت - صلى الله عليه وسلم - ریوایهتی هدهشیان زور کردووه لی نهوهو عومریشیان زور بووه : (أبو هريرة ، وعبدالله بن عمر وعائشة وجابر بن عبدالله وابن عباس وأنس - رضی الله تعالی عنهم -) وه نه بو هورهیره له هه موو په فیهه کانسی ریوایهتی زیاتر بووه ، پنج هزار هدهت و سی هدهو هفتاو چوار هدهتی ریوایهت کردووه • (شیخان = مسلم وبخاری) به نیتیفاق سی هدهو بیستو پنج هدهشیان لی ریوایهت کردووه • وه بوخاری به ته نیا

ئەو دەو سى جەدىشى لى پىۋايەت كىر دوو • ۋە مۇسلىم بە جىا سەدو
 ھەشتا نو جەدىشى لى پىۋايەت كىر دوو ، ۋە زىياتر لە ھەشت سەد كەس
 پىۋايەتى جەدىشان لى كىر دوو ۋە لە ھەموو سەھابە كان حاقىظتر بوو
 واتە شتى لەبەر نەچوۋە تەو ، پىۋايەت كىراۋە لە سەھىحدا نە خۆبەو
 ئەللى : عەرزى ھەزرەتم كىرد ، وتم : (يا رسول الله) من جەدىشى زۆر لە
 تو ئەبىسم ۋە لە دوۋايدا لە بىرم ئەچنەو ، ئەوئىش فەرموۋى : بەرمانە كەت
 پراخەو مەنىش رامخەست ۋە ھەزرەت بە دەستى خۆى دوو لەوئىچسى
 تى كىرد ، فەرموۋى : بىنچەرەو ، مەنىش پىچامەو ، ئىتر پاش
 ئەمە جەدىشى پىستوۋمە لە بىرم نەچوۋە تەو •

ۋە لە (مستدرک) دا پىۋايەت ئەكا لە (زىد بن ثابت) ھو ئەللى :
 من ۋە ئەبو ھورەيرە ۋە پىۋايەت تر لە خزمەتى ھەزرەتدا بوۋىن ،
 فەرموۋى : دۇعا بىكەن ، جا من ۋە پەفەقە كەم دۇعامان كىرد ۋە ھەزرەت
 ئامىنى. ئە كىرد ، جا ئەبو ھورەيرە دۇعاى كىرد فەرموۋى : (اللهم انسى
 اسألك مثل ما سألك صاحبى ، واسألك علما لا ينسى ، فأمن النبي
 - صلى الله عليه وسلم -) ئىمەئش وتمان : (يا رسول الله) ئىمەئش
 ئەو داۋا ئە كەمىن ۋە تۇئش ئامىمان بو بىكە ، فەرموۋى : سىقما
 القلام الدوسى) •

ۋە ئەوئى بازى (مەللى) ۋە تۇۋايانە لە تانەدان لە پىۋايەتى ئەبو
 ھورەيرە ئەو مەردوۋدە بەوئى (ابن عساکر) لە تەئرىخە كەيدىداۋ (ابن
 كئىر) لە بىدايەداۋ (عبدالعزيزى) بوخارى لە (كشفا الاسرار) داۋ
 سەرخسى لە (أصول) دا فەرموۋايانە :

ئەم ذاتە دەۋرى سى قەول ھەبە لە ناۋى خۆى ۋە باوكيا ، بە كئى
 لەوانە ئەمەبە : ناۋى خۆى (عبدالرحمن) ۋە ناۋى باوكى (صخر) ۋە لە سالى

شهنی هيجريدا له گهل خاڼویدا (طفيل السوسى) واریدی مهدينی مونهووره بوونو لهو کاتدا حزرهت - صلى الله عليه وسلم - له شهپى خهپهدا بوو ، وه ناوی قديمی خۆی (عبدالشمس) بووه ، حزرهت ناوی گۆپيوه به (عبدالرحمن) کونیهى پنداوه به ئهسو هورهیره - رضی الله عنه - وه له سالى په نجاو نوډا له (عقیق) دا موتوهفقا بووه ، واقیدی ئهلی : نوژی جهنازهى عایشهى کرد له سالى په نجاو هشتداو نوژی جهنازهى (أم سلمه) ی کرد له په نجاو نووی هيجريدا ، جا خۆشى موتوهفقاوو - رضی الله تعالى عنه - •

وه له پاش ئهبو هورهیره ئهکهریان له پيوایهتدا (عبدالله بن عمر) بووه که پيوایهتى دوو هزارو شمش صدو سئ حدیثى کردووه له مهککهدا له دورى صدی هيجريدا (متوفى) بووه •

وه له پاش (ابن عمر) ئهکهریان له پيوایهتدا (عبدالله بن عباس) بوزه که هزارو شمش صدو شهصت حدیثى پيوایهت کردووه له سالى شهصتو هشتدا له شارى (طائف) دا موتوهفقا بووه له تهمهنى حهفتاو په کک سالیدا •

وه له پاش (ابن عباس) ئهکهر له پيوایهتدا (جابر بن عبدالله) بووه که پيوایهتى هزارو پینج صدو چل حدیثى کردووه ، وه فاتى (جابر) له مهدينى مونهوورهدا له سالى حهفتاو جوارى کوچیدا بوو ، وه بازى فهرموویانه : که (جابر) ئاخىر کهس بووه له ئهصحاب له مهدينى مونهوورهدا (متوفى) بووه • وه بازى ئهلین : ئاخىر کهس (سهل بن سعد) بووه •

(۱) (عقیق) ئاوه دانى په که له بهینى مهدينى مهککهدا ، جا له پاش وه فاته گهى دیتایانهوه بو مهدينى مونهووره دفن کرا •

وه له (تدریب الراوی) دا ته لیلی (جلال الدین السیوطی - رحمه الله تعالی -) ههیه که (انس بن مالک - رضی الله عنه -) دوو هزارو صدو هشتاو شمش جه دیشی پیوایهت کردووہ .

وه (ام المؤمنین = عائشة - رضی الله تعالی عنها) دوو هزارو دوو صدو ده جه دیشی پیوایهت کردووہ .

وه له ناو صحابه دا غهیری نه وانهی باسماں کردن کهس نیه که جه دیشی پیوایهت کراوی له هزار جه دیشی زیاتر بی ئیلا (ابو سعید الخدری - رضی الله عنه -) که هزارو صدو هفتا جه دیشی پیوایهت کردووہ - رضی الله عنهم اجمعین - . وه ئیامی (احمد بن حنبل) فهرموویه تی : کهس نه بووه له نه صحابه دا که پیوایه تی فه تاوای ئی کرابی وه کو (ابن عباس - رضی الله عنهما -) .

وه بزائن (عبادله) له نه صحابه دا چوار کهسن : (عبدالله بن عباس ، عبدالله بن عمر ، عبدالله بن الزبیر ، عبدالله بن عمرو بن العاص - رضی الله عنهم -) وه (عبدالله بن مسعود) له عه بادیله نیه ؛ چونکی ئهو زوو وه فاتی کرد له پیش ئهم چوار کهسدا ، وه ئهم ذاتانه مانه وه وه عیلمیان بلا و کرده وه . پیوایهت کراوه له علی کورپی عه ؛ دولای مه دینی یه وه که له ناو نه صحابی پیغه به ردا - صلی الله علیه وسلم - کهس نه بووه که موسولمانان له فیهدا بین به پهیره ویان وه کوسئ کهس (عبدالله بن مسعود ، وزید بن ثابت ، وابن عباس) خودایان لی پرازی بی ، وه پیوایهت کراوه له (مسروق) وه که عیلمی نه صحابی پیغه به ردا - صلی الله علیه وسلم - هاته سه شمش کهس : (عمر بن الخطاب ، وعلي بن ابی طالب ، و ابی بن کعب ، وزید بن ثابت ، و ابو الدرداء ، و عبدالله ابن مسعود) وه له نه جامدا هاته وه سه دوو کهس : (علی ،

و عبدالله بن مسعود - رضی الله عنهم -) •

وہ حضرت - صلی الله علیہ وسلم - حفتا ہزار صحابی لہ
خزمتیا بوون لہ غزای (تبوك) دا ، وہ چل ہزار کس لہ (حجۃ
الوداع) دا لہ خزمتیا بوون ، وہ کاتبی وہ فاتی کرد صدو چوارده ہزار
صحابی لی بہ جیماوہو چوارده ہزار کس بہ یہ کہ یہ کہ نوٹری
جہ نازیان کردوہو و ثمانہ خاوم پریوایت بوون لہ حزرہ تموہ - صلی
الله علیہ وسلم - وہ ماواو مہ لہ نندیان مہ دینہی مونہو وورہو مہ ککھی
موکہ پرہمو ماہیتی ثمان و باقی ثمرابی قبیلہ کان بوون - خودایان لی
پازی بی •

تابعین خودایان لی پازی بی

تابعی لہ عورفی موحد دیشندا کہ سینکہ گہشتبی بہ یہ کئی لہ
نہ صحابی پیغمبر - صلی الله علیہ وسلم - نہ گہرچی پریوایتی لی
نہ کرد بی و زور صوجہتی نہ کرد بی ، ثمانہ زاناکان نہ تین یازده
طہ بہ قہن ، نیمہ سی طہ بہ قہیان باس نہ کہین : یہ کہم : ثمانہ کہ
گہشتین بہ عنہرہی موہ ششہرہ ، وہ کو : (قیس بن اُبی حازم ،
و ابو عثمان النہدی ، و ابو وائل ، و قیس بن عباد ، و حنین بن المنذر ،
و ابو رجاء العطاردي) دووہم : ثمانہن (مخضرم) بوون ، واتہ زہمانی
جاہلیہت و ئسلامیان دیوہ ، وہ کو (سوید بن غفلة الکندی ،
و عمرو بن میمون الاودي ، و ابو عثمان النہدی ، و عبد خیر ، و ابو مسلم
الخولانی ، و أخنف بن قیس) سنیہم : فوقہای سہبہمی شاری مہ دینہی
مونہو وورہ ، وہ کو (سعید بن المسیب ، و قاسم بن محمد بن ابی بکر ،
و عروہ بن الزبیر ، و خارجه بن زید ، و ابو سلمہ بن عبدالرحمن ،
و سلیمان بن یسار ، و عیید الله بن عبدالله) بہ لام (ابن المبارک) لہ باتی
(ابو سلمہ) سالی کوپی عہدو لالی کوپی عومہر حسیب نہ کا •

زاناکان بیخیالیان هدی له گهوره ترینی تایعین - رضی الله عنهم
 اجمعین - تهلی مهینهی مونهووره نهئین : (سعید بن المسیب) . . وه
 تهلی کووفه نهئین : وهیسی قهره نی یه وه تهلی بهصره نهئین : حسه نی
 بهصری یه . وه (سیده التابعیات) یه که میان (حفصه بنت سیرین) دووهم
 (عمره بنت عبدالرحمن) سیمیان (أم الدرداء الصغری) که ناوی
 (جهیمه) یا (هجیمه) بووه - رضی الله عن الجميع - .

(ابن الصلاح) نه فرمویت : (امام احمد بن حنبل) فرموویتهی :
 کس نه بووه له تایعیندا فه تاوای زووتر بووی له عطا له شای مه که که داو
 له حسه نی بهصری له بهصره دا .

تهمانه باسمان کردن فه وائیدی به قیمه تن وه ریان بگرن . وه
 طه به قهی تایعین تهلی قهرنی دووهم لهو سنی قهرنه که حسه زرهت
 - صلی الله علیه وسلم - شهاده تی باوه له سهر مه قامیان به فرمووددی :
 (خیر القرون قرنی ثم الذین یلونهم ثم الذین یلونهم . الحدیث) وه
 پیوسته باوه پرمان وای له ته دواوی ئیسلامدا هه قهرنی نزیکتر بی له
 قهرنی حسه زرهت - صلی الله علیه وسلم - تهوه شهرفی له قهرنی دواوی
 زیاتره - رضی الله تعالی عن الصحابة والتابعین وعن تبعهم باحسان الی
 یوم الدین .

به یانی مهعانی عهدالته

شاگردی نه جیب طالبی علووم
 هه ر عیلمه مایه ی رزگاری مه علووم
 نافیعه و دافیع له بو مه لالهت
 فامی مهعانی له فظی عهدالته

یه کهم موقابیل بۆ ظوئم و جهوره
 وه هایه یاسای سهررداری گهوره
 بهم مهعنا ئەلئی سولطانی عادل
 یانی بیجهوره و سالمه و عاقل
 دووهم موقابیل بۆ فیسق و عیسیان
 ئەمهیش دیتهجی به تهقوای ئینسان
 سییهم به مهعنا ی عیصمهت له تاوان
 بۆ فریشتهیه و بۆ ئەنبیاکان
 لهسهه ئەم مهعنا تاوان مهحاله
 عهقلی یا عادی جینگهی مهقاله
 چوارهم مهحفوظ. بوون له تاوانباری
 له بۆ ئەولیا جائیزه و جاری
 قهراردراوه به یاسای سهواب
 ئەم مهعنا بهرزه بۆ زومرهی ئەصحاب
 نه مهعصومییه وه کو ئەنبیا
 نه موجریمییه وه کو ئەشقییا
 ئەگهه بهقهدهه گوناخی بکا
 لهسهه هیزی دڵ تهوبه ی لئی ئەکا
 ئەم مهعنا تانی به قهولی فحوول
 (أصحاب الرسول کلهم عدول)
 نابی به پهخنه جیدال و قیتال
 چون ئیجتیهاد بوو نهک ههوا ی (قتال)
 ئەوهی به یاسای ئیسلامی بروا
 لهسهه ئیجتیهاد دههه بکا فهتوا

مو صیب و مو خطی هه ردوو مه ئجورن
 له تاوانباری و مه عصیهت دوورن
 پینجه مین له لای نه هلی دیرایه
 دووری یه له درۆ (عند الروایة)
 بهم مه فهوو همیشه نه صحابی ره سوول
 دوور بوون له درۆی بی سوودر مه حصول
 نه وهی پوچی خوئی کرده قوربانی
 قهت درۆ ناکا له سهه سو لطانی
 جا چلکی عه ناد لابهن له سهه ر چاو
 چاوتان بشوورن به دوو کاسه ئاو
 یه که میان نه نای خالقی عه للام
 دووهم خزمه تیان بو دینی ئیسلام
 نه نه نای خودا نه شی بو (کذاب)
 نه جیهاد له بو ته بلیغی کیتاب
 چاو که نهو شیوه بینتی له بو دل
 دل نه شنیتته وه وه کو په ره ی گول

له مه و پش و تمان یارانێ جهز رهت - صلی الله علیه وسلم - هه موو
 عادلن ، جا بو نه وه که شاگرده کان بگهن به حهقیقهت ، پتویسته مهعانی
 عدالهت به بیان بکهین ، بزاتن : عدالهت به چهند مهعنا ئیطلاق نه کری
 به کهم : به مهعنا مو قایل بو ستم کردن ، وه کو نه ئی : پادشای عادل
 پانی ستم ناکا ، دووهم : به مهعنا مو قایل بو فسق و عیسیان ، نه ئی :
 فلان عادل له یانی فسق و مهعصیهتی نه . سیم : به مهعنا عیصهت له
 ناوان وه کو بو مهلائیکه و یقهه مه ره کان ههیه ، که مهلائیکه مهعصوومن و

قوت گوناوه ناکه نو یتهمبهره کانیش معصومون له تاوانکاری به معنای
 موخالفه کردن بو شهرعی خودایی • ثم سئ معنایه مقصود نین له
 نیسبتی عدالت بولای ئه صحابی حضرت - صلی الله علیه وسلم - •
 چوارهم عدالت به معنای معفووظی و پاریزراوی به له گسونه به
 لوظف و میهره بانی خودا نه که له بهر مهله که ی عیصمت ، له سهر ثم
 معنا قابله صحابی گوناخ بکاو له پاش گوناخه که تهوبه ی لی ئه کا •
 یتجهم به معنای ئیخترازه له درو کردن به زمانی حضرت تهوه و ثم دوو
 معنایه ئیعیار ئه کرین بو ئه صحابی حضرت - صلی الله علیه وسلم -
 له واقعدا قابله یه کئی له وان گوناخی بکاو تهوبه ی لی بکا ، هه روا هه موو
 ئه صحابی حضرت دووری ئه کهن له درو کردن له سهر حضرت - صلی
 الله علیه وسلم - ، چونکی به عادهت مهاله ئینسانی خوی بکا به قوربانی
 له پینگه ی دینی حضرت تدا (مع انه) دروی به ده مهوه بکا ، وه ئه گهر
 ثم عدالت ته بو ئه وان ثابت نه بی لازم ئه کا که ئه دینه گه یشتوه به
 ئیمه به دروو ساخته هاتبی (وتعالی الله عن افعال دینه القوم) •

وه ئهو ئاشوبه که له ناو ئه صحابیدا ده رکهوت نایی به په خنه
 له سهر ثم معنای عدالت ته ، چونکی ئهو ئاشوبه له سهر پرووناکی
 ئیجتهاد بوو ، وه موخته هید هه رجهن به هه لیشا بپروا هه ر له سهر
 ئیجتهاده که ی مه ئجووره ، مادام له سهر یانسی دینه •

سوپاس و ستایش بو په روه ردگار له سهر نبعمتی تهوفیق له سهر پرساله ی
 (پینگه ی په هه ر) له عیلمی ئه صوولی هه دیشی (خیر البشر - صلی الله
 علیه وسلم -) له مه دره سه ی حضرتی (قلب العارفين سيدنا الشيخ
 عبدالقادر الکیلانی الحسنی الحسینی - قدس الله تعالی سره و زاد بیره
 ونور ضریحه) له شهوی چوارشه ممه ی بیست و یتنجی (ربیع الاول) ی

سالى ههزارو چوارسه دو دووى هيجرى ، موافيقى بيستى مانكى
كانونى دووهم ههزارو نوّسه دو ههشتاو دووى ميلادى (واسأل الله تعالى
ان ينفعى بهذه الرسالة تأليفا وتديسا وطبعا ونشرا ، وافادة واستفادة من
المسلمين • وانا الفقير تراب اقدام العلماء العاملين عبدالكريم محمد
الكردى الشهرزورى من عشيرة القاضى القاطنة فى ناحية (السيد صادق)
من قضاء (حلبجة) التابعة لمحافظة (السليمانية) سبحان ربك رب العزة عما
يصفون ، وسلام على المرسلين والحمد لله رب العالمين (١٤٠٢ هـ) •

١٩٨٢/١/٢٠ م

٢٥/ربيع الاول/١٤٠٢ هـ

x x x

پیرست

لاپہرہ

۳	پیشہ کی
۱۵	کور تہ باسٹک لہ زیانی (ابن الصلاح)
۱۹	تہ قسمی حدیث
۲۴	تہ قسمی حدیث بولای صحیح و حسن و ضعیف ...
۲۹	حدیثی صحیح
۴۱	حدیثی حسن
۵۰	حدیثی ضعیف
۵۳	باسی حدیثی ضعیف
۵۴	حدیثی موصند
۵۵	حدیثی (متصل)
۵۷ و ۵۵	حدیثی (مرفوع)
۵۸	حدیثی (موقوف)
۵۸	حدیثی (مقطوع)
۵۹	(تفریعات)
۶۴	حدیثی (مرسل)
۷۱	حدیثی (منقطع)
۷۳	حدیثی (معضل)
۸۱	(تدلیس و مدلس)
۸۳	حوکمی حدیثی (مدلس)
۸۷	(شاذا و منکر)

لا پږه

۹۱	باسی (متابعه و شاهد)
۹۵	زیاده ی ئینسانی باوه پږی کراو
۹۹	حه دیتی (افراد)
۱۰۳	حه دیتی (معلل)
۱۰۶	حه دیتی (مضطرب)
۱۰۸	حه دیتی (مدرج)
۱۱۰	حه دیتی (موضوع)
۱۱۷	حه دیتی (مقلوب)
۱۲۰	(فصل)
۱۲۱	شهرطی راوی حمدیت
۱۳۹	ئینسادی (عالی و نازل)
۱۴۰	ئه قسانی ئینساد
۱۴۶	حه دیتی (مشهور)
۱۴۹	حه دیتی (غریب و عزیز)
۱۵۲	پرووناك كرده و دی که لیمه ی (غریب)
۱۵۴	حه دیتی (مسلسل)
۱۵۸	النسخ فی الحدیث الشریف
۱۶۳	باسی (تصحیف) ی حه دیت
۱۶۵	مختلف الحدیث
۱۶۷	باسی زیاده له ئینسادی حه دیتدا
۱۶۹	مورسه لی خه فبی
۱۷۰	حه دیتی (مؤتلف و مختلف)

لا پښتو

۱۷۳	المتفق والمفترق
۱۷۷	پړيوايه تې (أكابر) له (اصغر)
۱۷۸	پړيوايه تې (قران)
۱۷۹	روايه الاخوة والاخوات
۱۸۱	باسی (مدبج وغير مدبج)
۱۸۲	باسی براو خوشکه کان له نههلی پړيوايه ت
۱۸۳	زانستی هه دیني پړوؤ
۱۸۵	پړنگه ی نه قلې هه دیني شهريف
۱۸۹	پړيوايه تې هه دین به معنا
۱۹۶	نادابی طالبي هه دین
۱۹۹	نادابی (محدث)
۲۰۱	باسی نه صحابی کیرام
۲۰۲	نه عرفی صحابی
۲۰۳	عه داله تې نه صحابه
۲۰۹	ته رتیبی فضل
۲۱۱	نه صحابه پړاوی به کان
۲۱۲	خاوه ن فه تو اکان
۲۱۳	ژماره ی نه صحابه
۲۱۴	نه وو و ل که سی موسولمان بوو له یاران
۲۱۶	تابعی کین
۲۳۵	مه عنای عه داله ت